

Arkeologiskt underlag

Inför fördjupad översiktsplan för Uddevalla tätort
Herrestad och Uddevalla socknar, Uddevalla kommun
Agneta Gustafsson, Marie Jonsson och Thomas Bergstrand
Bohusläns museum
Rapport 2013: 18

Arkeologiskt underlag

Inför fördjupad översiktsplan för Uddevalla tätort

Herrestad och Uddevalla socknar, Uddevalla kommun

Bohusläns museum Rapport 2013:18

ISSN 1650-3368

Författare Agneta Gustafsson, Marie Jonsson och Thomas Bergstrand

Grafisk form, layout och teknisk redigering Gabriella Kalmar

Omslagsbild Foto taget av Marie Jonsson. Fotot visar Uddevallabron med Rödberget.

Kartor Delia Ní Chiobháin Enqvist

Tryck Arkitektkopia, Uddevalla 2013

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriverket medgivande 90.8012

Bohusläns museum

Museigatan 1

Box 403

451 19 Uddevalla

tel 0522-65 65 00, fax 0522-126 73

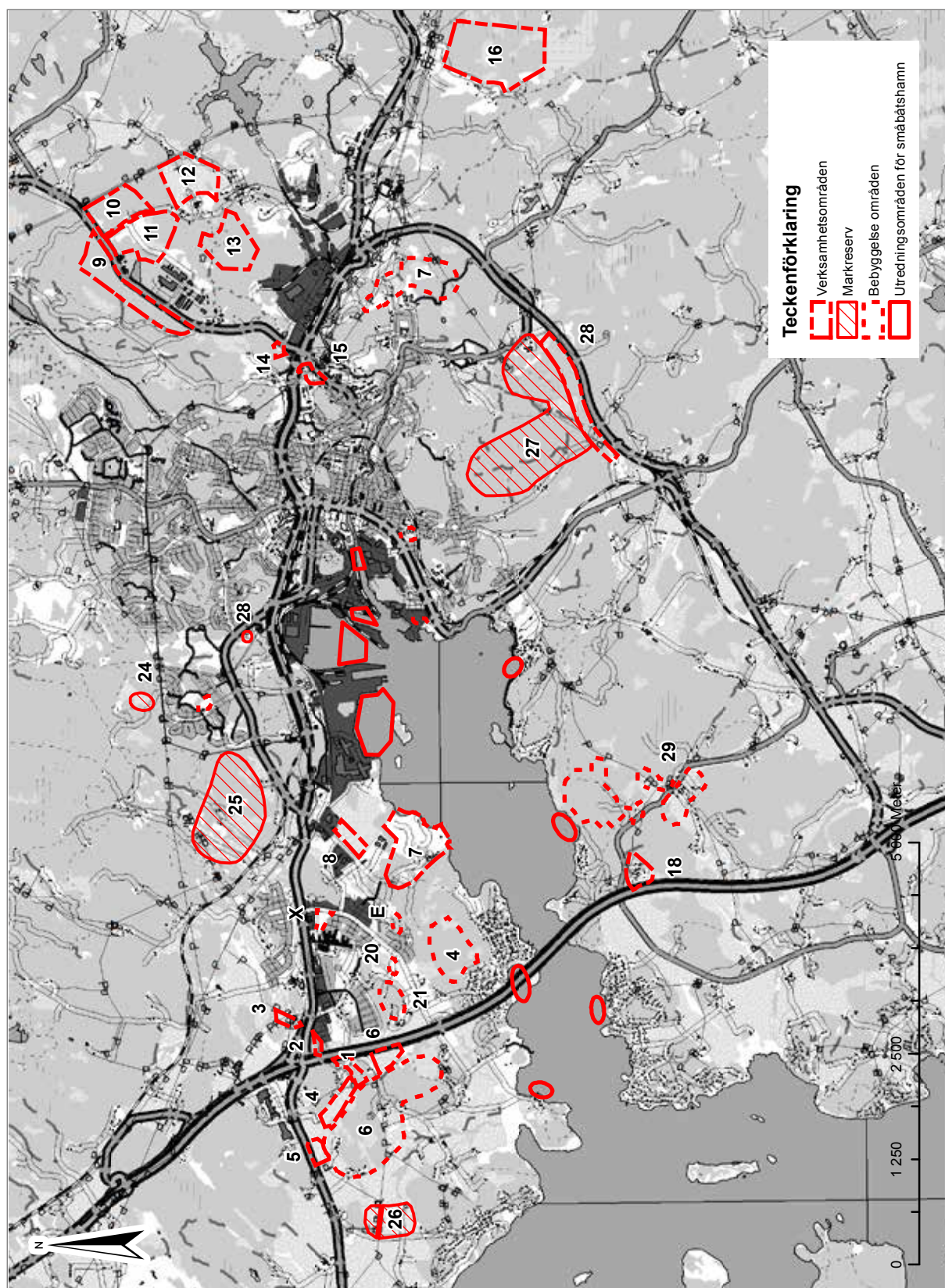
www.vastarvet.se, www.bohuslansmuseum.se

Innehåll

Sammanfattning.....	7
Bakgrund.....	7
Syfte och metod.....	7
Utredningsområden på land.....	7
Herrestad socken.....	7
Landskapsbild och kulturmiljö.....	7
Planerad bebyggelse.....	8
Område 6.....	8
Åtgärdsförslag område 6	10
Bebyggelseområde 20.....	10
Åtgärdsförslag område 20.....	12
Område 21.....	12
Åtgärdsförslag område 21.....	14
Område E.....	14
Åtgärdsförslag område E.....	14
Område 4.....	16
Åtgärdsförslag område 4.....	16
Område X.....	16
Åtgärdsförslag område X.....	16
Verksamhet.....	16
Verksamhetsområde 1.....	16
Åtgärdsförslag verksamhetsområde 1.....	20
Verksamhetsområde 2.....	20
Åtgärdsförslag verksamhetsområde 2.....	23
Verksamhetsområde 3.....	23
Åtgärdsförslag verksamhetsområde 3.....	23
Verksamhetsområde 4.....	23
Åtgärdsförslag verksamhetsområde 4.....	26
Verksamhetsområde 5.....	26
Åtgärdsförslag verksamhetsområde 5.....	26
Verksamhetsområde 6.....	26
Åtgärdsförslag verksamhetsområde 6.....	26
Verksamhetsområde 7.....	26
Åtgärdsförslag verksamhetsområde 7.....	30
Verksamhetsområde 8.....	30
Åtgärdsförslag verksamhetsområde 8.....	30
Markreserv.....	30
Område 24.....	30
Åtgärdsförslag område 24.....	30
Område 25.....	30

Åtgärdsförslag område 25.....	35
Område 26.....	35
Åtgärdsförslag område 26.....	35
Uddevalla socken.....	38
Landskapsbild och kulturmiljö.....	38
Planerad bebyggelse.....	38
Område 7.....	38
Åtgärdsförslag område 7.....	38
Verksamhet.....	38
Verksamhetsområde 9.....	38
Åtgärdsförslag område 9.....	38
Verksamhetsområde 10.....	38
Åtgärdsförslag område 10.....	38
Verksamhetsområde 11.....	38
Åtgärdsförslag område 11.....	43
Verksamhetsområde 12.....	43
Åtgärdsförslag område 12.....	43
Verksamhetsområde 13.....	43
Åtgärdsförslag område 13.....	43
Verksamhetsområde 14.....	43
Åtgärdsförslag område 14.....	43
Verksamhetsområde 15.....	43
Åtgärdsförslag område 15.....	43
Verksamhetsområde 16.....	48
Åtgärdsförslag område 16.....	48
Verksamhetsområde 17.....	48
Åtgärdsförslag område 17.....	48
Markreserv.....	48
Område 27.....	48
Åtgärdsförslag område 27.....	48
Område 28.....	52
Åtgärdsförslag område 28.....	52
Forshälla socken.....	52
Landskapsbild och kulturmiljö.....	52
Planerad bebyggelse.....	52
Område 29.....	52
Åtgärdsförslag område 29.....	55
Verksamhet.....	55
Verksamhetsområde 18.....	55
Åtgärdsförslag område 18.....	55
Sammanfattning och åtgärdsförslag.....	55

Utredningsområde för småbåtshamnar	59
Metod och källmaterial	59
FMIS – Riksantikvarieämbetets fornminnesinformationssystem över kulturhistoriska lämningar	59
Skandinaviskt vrakarkiv	59
Historiska kartor och sjökort	59
Flygfoton	59
Hembygdsföreningar	59
Litteratur	59
Fältbesiktningar	59
Resultat av arkiv- och litteraturstudier	59
Uddevalla växer fram	59
Uddevalla som sjöfartsstad	60
Byfjorden	61
Förlisningsuppgifter	63
Fartygslämningar	63
Tidigare marin arkeologiska undersökningar	63
Områdesbeskrivningar och åtgärdsförslag	65
Mollö	65
Sunningen	65
Uddevalla	69
Gustavsberg	71
Åtgärdsförslag	71
Forshälla-Sund (Bollevik)	71
Åtgärdsförslag	71
Forshälla-Ammenäs (Nordvik)	71
Åtgärdsförslag	71
Litteratur	75
Tryckta källor	75
Otryckta källor	77
Johansson, L. G. 1983. <i>Undersökning inom område för planerad vattenreservoar. Fornlämning 19, Herrestad socken, Uddevalla kommun</i> . UV Väst Kungsbacka. Arkivrapport.	77
Arkiv	77
Webbpublikation	77
Tekniska och administrativa uppgifter	78

Figur 1 Översiktskarta. Skala 1:70 000.

Sammanfattning

Västarvet/Bohusläns museum har på uppdrag av Uddevalla kommun ställt samman ett arkeologiskt underlag, som ska användas som ett arbetsmaterial inför kommunens arbete med fördjupad översiktsplan för Uddevalla tätort. Underlaget inkluderar de mark- och vattenområden som pekats ut i samband med Uddevallas framtida bebyggelseutveckling.

Bakgrund

Västarvet/Bohusläns museum har på uppdrag av Uddevalla kommun, sammanställt ett arkeologiskt underlag – ett arbetsmaterial, som kommer att användas i samband med planering av fördjupad översiktsplan för tätorten Uddevalla, inom Herrestad, Uddevalla och Forshälla socknar. Föreliggande rapport behandlar kända fornlämningar och fornlämningsmiljöer inom några av de utpekade områden där ny bebyggelse, ny verksamhet samt markreserv planeras. Dessutom berörs vattenområden inom Byfjordens inlopp (Figur 1).

Syfte och metod

Uddevalla kommun har inför arbetet med fördjupad översiktsplan inom Uddevalla tätort, pekat ut ett antal områden på land och i vatten, som kan komma att beröras av förändrad mark- och vattenanvändning. Därmed finns ett behov av ett arbetsmaterial i form av arkeologiskt underlag där fornlämningsperspektivet lyfts fram. Syftet är att lyfta fram de fornlämningar och kulturmiljöer som kan komma att beröras av framtida exploatering, inom respektive område. Varje område redovisas enskilt med efterföljande åtgärdsförslag. Bland annat har arkivmaterial, kartor, litteratur och Riksantikvarieämbetets fornlämningsregister använts i arbetet med underlaget.

Utredningsområden på land

Tre socknar berörs av framtida planerad exploatering. Dessa är Herrestad, Uddevalla och Forshälla socknar. Fornlämningsbilden inom områden för planerad bebyggelse, verksamhet och markreserv redovisas sockenvis. Efter varje redovisat område följer ett åtgärdsförslag.

Herrestad socken

Landskapsbild och kulturmiljö

Herrestad socken ligger inom Bokenäsens innersta del. I öster utgörs socknen av höglänt bergsterräng med Herrestadsfjället, medan resten av socknen upptas av leriga dalgångar med omgivande låga bergsområden. I söder gränsar socknen till Byfjorden. Herrestad socken kan karaktäriseras som ett öppet odlingslandskap, uppbrutet av mindre bergsryggar och impediment. Dalgången som sträcker sig i nord-sydlig riktning, från Stan vid Byfjordens norra strand till Myren i norr, är uttagen som ett regionalt värdefullt landskap. Ytterligare ett område som värderats som ett regionalt värdefullt landskap ligger norr om v44, vid Hee. Det uttagna området sträcker sig längs med en dalgång från Kissleberg i söder till Hällekas i norr. Fyra kommunala uttagna kulturmiljöer inom Herrestad socken berörs eller ligger i anslutning till planerad exploatering. Dessa är Utby by, miljön vid Herrestad kyrka, Kaanans land, och Hee. Område 26 angränsar i väst mot Utby by. Utby by ligger i anslutning till Havstensfjorden på slutande betesängar. Utby är en av de få oskiftade byarna inom Uddevalla kommun. Bebyggelsen är välbevarad och ligger samlad invid den äldre bygatan (Kulturmiljövårdsprogram för Uddevalla kommun 2002:88). Miljön runt Herrestad kyrka utgörs av en kulturmiljö, Herrestad-Pärsgården (Uddevalla Kulturmiljövårdsprogram 2002:86). Herrestadsgravfältet, Herrestad 14, dominerar fornlämningsbilden inom miljön, och är ett av Bohusläns största gravfält. Söder om gravfältet ligger Herrestad kyrka, uppförd 1825 med tillhörande byggnader samt äldre mangårdsbyggnader. Planerade verksamhetsområden väster om E6 ligger i närheten av kulturmiljön Herrestad-Pärsgården. Planerad bebyggelse inom område 6 ligger strax norr om en kulturmiljö, Kaanans land. Området domineras av ett jordbrukslandskap som omges av uppstickande bergsknallar i norr och av strandängar i söder. Anledningen till att området fått namnet Kaanans land är den bördiga jord som finns inom området. Inom den norra delen av kulturmiljön återfinns ett antal by- och gårdstomter, därutöver finns här enstaka boplatser och gravar (Uddevalla Kulturmiljövårdsprogram 2002). Verksamhetsområde 25, berör Hee. Kulturmiljön ligger inom en smal dalgång, som sträcker sig mot slätten vid Herrestad kyrka. Innan laga skifte låg bebyggelsen samlad, men idag består miljön av ensamliggande gårdar. Inom den södra delen av kulturmiljön ligger Hee gamla by- och

gårdstomt, Herrestad 352:1–2. Inom miljön återfinns även enstaka fynd- och boplatser (ibid.). De aktuella exploateringsområdena som ligger inom Utby-Herrestad i en miljö rik på fornlämningar. Fornlämningar från brons- och järnålder dominerar i landskapet i form av enskilda gravar samt gravfält. Ett område invid Herrestads kyrka har av Länsstyrelsen klassificerats som speciellt skyddsvärt (Fornlämningsmiljöer i Göteborgs och Bohusläns, 1984). Vid kyrkan ligger fornlämningar av järnålderskaraktär. Detta är den största järnåldersmiljön inom kommunen. Här ligger fyra gravfält. Det största är Herrestad 14, som är ett av det största i Bohuslän med sin mångfald av gravmonument, i form av högar, stensättningar, en domarring och resta stenar. I miljön ingår även stenåldersboplatser som exempelvis Herrestad 165 och ett par älvkvarnsförekomster, Herrestad 17:1–4. Inom socknen finns en mängd boplatser från stenåldern. Dessa ligger företrädesvis längs bergskanterna eller på avsatser högre upp bland bergen. Boplatser från brons- och järnålder återfinns invid bergshöjder samt i övergången mellan berg och åkermark. På impedimenten ligger som oftast de äldre by- och gårdstomterna, några med skriftliga belägg från medeltiden. Flertalet nyupptäckta fornlämningar finns inom området invid Torp, där exploateringsstrycket har varit stort de senaste åren (se exempelvis Ytterberg & Hernek, 2012).

Planerad bebyggelse

Område 6

Område 6 ligger väster om E6 och söder om väg 161 (figur 2). Landskapet består av ett småskaligt jordbruksområde, med åkermark med lägre insprängda bergshöjder. Inom området finns sammanlagt femton fornlämningar varav tio utgörs av fasta fornlämningar och fem är registrerade som övriga kulturhistoriska lämningar (tabell 1). Lämningarna består främst av gravar, vilka ligger på bergshöjderna, cirka 50–65 m ö.h. Boplatserna är främst belägna invid bergssluttningar i övergång till åkermark, cirka 30–45 m ö.h.

De fasta fornlämningarna inom område 6 utgörs av sex stensättningar, Herrestad 15:1–2, 16, 22, 23 och 151, en hög Herrestad 201:2–1, och tre boplatser Herrestad 254, 256 och 296.

Därutöver är fem övriga kulturhistoriska lämningar registrerade inom området. Dessa är fyndplatser; Herrestad 28, 199 och 294, en högliknande lämning, Herrestad 202:2 och en uppgift om härd Herrestad

24. Stensättningarna, Herrestad 15:1–2, 16 och 23, ligger alla på bergskrön. Herrestad 15:1 beskrivs vara röseliknande, rund till formen och 7 meter i diameter samt 0,4 meter hög. Fyllningen utgörs av skarpkantade stenar, 0,2–0,6 meter stora. Herrestad 15:2 är näst intill rund till formen, närmare 8 meter i diameter och 0,2 meter hög. Stensättningen Herrestad 16 är 5 meter i diameter och 0,2 meter hög, övertorvad men med enstaka stenar synliga i ytan. Herrestad 22 är belägen på en bergsavsats i skogsmark. Stensättningen är rund till formen, 6–7 meter i diameter och 0,3 meter hög. Herrestad 23 är rund till formen, 5 meter i diameter och 0,3 meter hög. Herrestad 151 är en stensättning som ligger högt i terrängen, på en bergshöjd, cirka 60 m ö.h. Graven är oregelbunden till formen, 7×3 meter stor och 0,1 meter hög. Herrestad 201:1 har bedömts vara en möjlig gravhög. Lämningen är 7 meter i diameter och 0,6 meter hög och har en jämn välvd form. Högen ligger på ett krön bestående av en flack moränrygg i skogsmark cirka 40 meter sydost om Herrestad 201:2. Boplatserna, Herrestad 254, är belägen i åkermark, i en sluttning mot norr. Boplatsens utbredning är oklar men beräknas vara cirka 80×25 meter i öst-västlig riktning. Här har fynd påträffats, som två spån, ett par redskapsliknande föremål av flinta samt bitar av slagen flinta. Boplatserna, Herrestad 256, ligger i en sydostlig sluttning, mellan berg invid åkermark. Boplatsens utbredning är oklar. Fynd av flinta har påträffats på platsen, exempelvis bitar av bränd flinta. Herrestad 296, är en boplatser belägen inom en sydsluttning, just intill en skogsväg. Få fynd av flinta har hittats i skogsvägen. Platsen har bedömts vara ett bra boplatserläge, eftersom den ligger skyddad av berg. De lämningar som registrerats som övriga kulturhistoriska lämningar inom område 6, är Herrestad 24, 28, 199, 201:2 och 294. Herrestad 24 är enlig uppgift, platsen för en härd. Anläggningen ska ha påträffats inom tomtmark, invid en ravinkant. Den var 1,0 meter i diameter med stenlagd botten. Platsen där härden påträffats anses vara osannolik för att en boplatser ska ha legat inom området. Herrestad 28 är en fyndplats där två flintavslag och en bit flinta hittats på en plan platå, invid en bäckravin. De få fynden har bedömts att inte vara boplatserindikerande. Herrestad 199 är platsen för ett lösfynd, en avslagen stenyxa med skafthål. Yxan påträffades på 1960-talet. Herrestad 294 är registrerad som en fyndplats, ett fynd bestående av del av en skafthålsyxa hittades här i början av 1920-talet. Exakt läge för fyndet är oklart, men närområdet

kan ses utgöra ett bra boplatsläge. Herrestad 201:2, är en höglignande lämning. Lämningen är 8 meter i diameter och 0,6 meter hög. Enstaka stenar var vid inventeringstillfället synliga i ytan. Lämningen är övertorvad. Enligt fornlämningsregistret är det osäkert om lämningen är en gravhög.

och intrång bör inte ske i deras närområde. Därmed bör planerad exploatering i deras närhet ske aktsamt i syfte, att det visuella och upplevelsevärde inte går förlorat. Planerad bebyggelse bör förläggas på lägre höjder i terrängen, vid övergången mellan berg och åker i syfte att undvika, att landskapets visuella sammanhang

Fornlämning	Typ av fornlämning	Antikvarisk bedömning	Fastighet
Herrestad 15:1	Stensättning	Fast fornlämning	Torsberg 2:3
Herrestad 15:2	Stensättning	Fast fornlämning	Torsberg 2:3
Herrestad 16	Stensättning	Fast fornlämning	Hästhagen 1:1
Herrestad 22	Stensättning	Fast fornlämning	Hästhagen 1:1
Herrestad 23	Stensättning	Fast fornlämning	Hästhagen 1:1
Herrestad 24	Härd. Uppgift om	Övrig kult. lämning	Mosshed 1:13
Herrestad 28	Fyndplats	Övrig kult. lämning	Mosshed 1:15
Herrestad 151	Stensättning	Fast fornlämning	Hästhagen 1:1
Herrestad 199	Fyndplats	Övrig kult. lämning	Torsberg 8:1
Herrestad 201:1	Hög	Fast fornlämning	Stan 1:10
Herrestad 201:2	Höglignande lämning	Övrig kult. lämning	Stan 1:10
Herrestad 254	Boplat	Fast fornlämning	Torsberg 8:1
Herrestad 256	Boplat	Fast fornlämning	Mosshed 1:2
Herrestad 294	Fyndplats	Övrig kult. lämning	Utby 2:4
Herrestad 296	Boplat	Fast fornlämning	Sten 1:5

Tabell 1. Kända fornlämningar område 6. Herrestad socken.

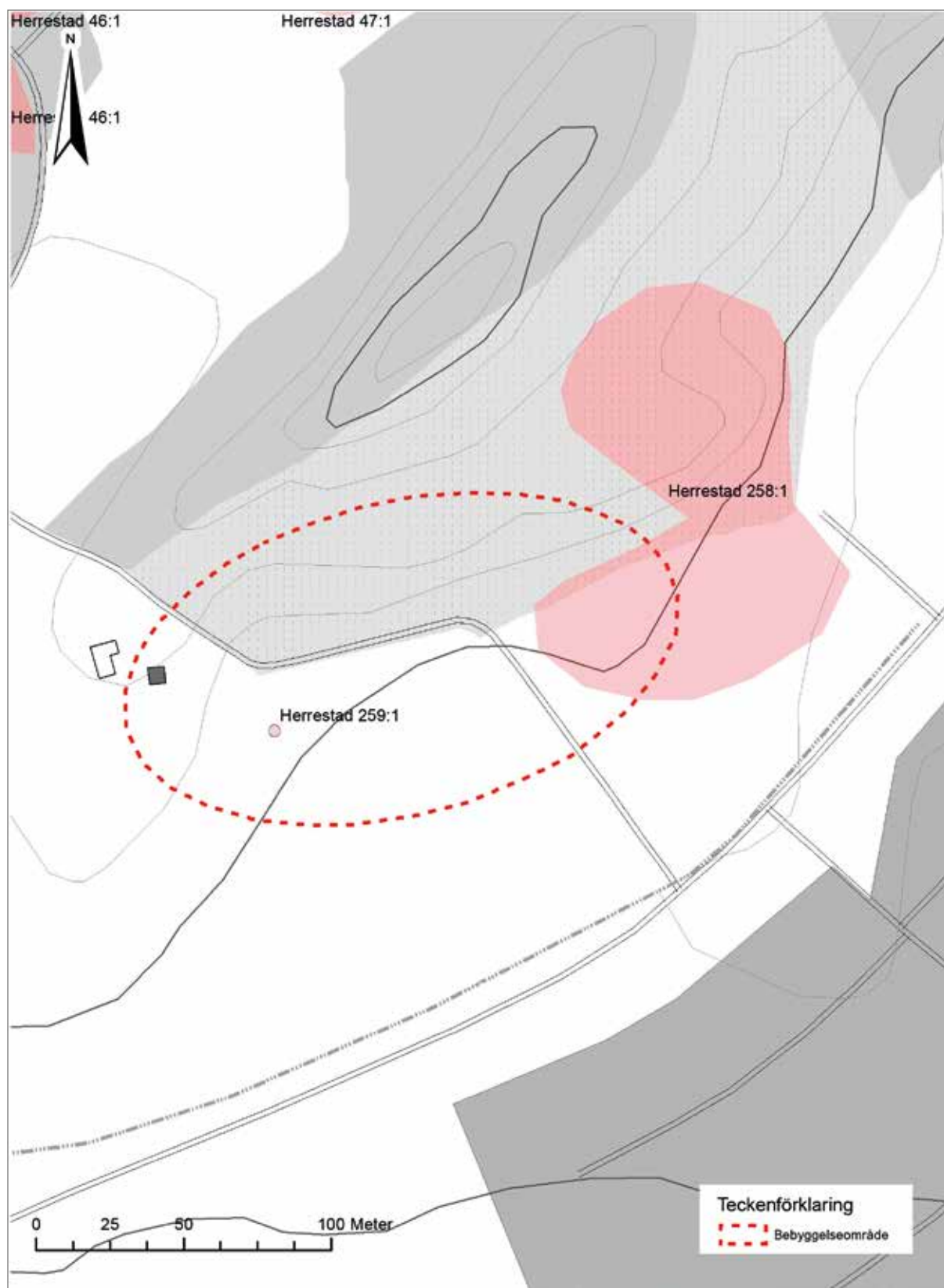
Åtgärdsförslag område 6

Tio fasta fornlämningar och fem övriga kulturhistoriska lämningar finns inom område 6. Inledningsvis bör man beakta, att konflikt med fasta fornlämningar samt deras skyddsområde bör undvikas. Inom området ligger flertalet gravar, som kräver större fornlämningsområden. Gravarna bör i sammanhanget ses i förhållande till omgivande landskap där gravfältet vid Herrestad utgör en central punkt. Gravarna bör ses som en del inom det samtida järnålderslandskapet. Därutöver bör man vara mån om att de inte förlora sitt upplevelse- och visuella värde. Det södra området inom område 6 (även benämnt som B i materialet), bör undantas exploatering. Dessa gravar ingår i en gravmiljö som kommer att splittras av omgivande bebyggelse. Landskapsutsnittet med dess fornlämningar kommer, att förlora sitt vetenskapliga, upplevelse- och pedagogiska värde i och med att ny bebyggelse uppförs inom den södra delen av område 6. Det omgivande landskapets vetenskapliga och pedagogiska värde är stort eftersom det ingår i en kontext som går att binda till miljön invid Herrestad kyrka. De gravar som ligger inom den norra delen av område 6 ska även beaktas, gravarna bör behandlas varsamt. De bör undantas exploatering

går förlorat. De registrerade boplatserna inom område 6 är av okänd utbredning samt datering. Om exploatering planeras i dess närhet bör arkeologiska förundersökningar utföras av var och en. Detta syftar att inledningsvis klargöra deras utbredning. Först då kan deras begränsningar fastställas. Därefter kan ytterligare antikvariska åtgärder bli aktuella. Samråd bör ske med Länsstyrelsen ifråga om antikvariska åtgärder i samband med ingrepp i fast fornlämning. Till stor del berör område 6 oexploaterad mark i ett topografiskt intressant läge med, dels fasta fornlämningar, dels övriga kulturhistoriska lämningar. Bohusläns museum anser att en arkeologisk utredning bör utföras inom bebyggelseområde 6, oavsett om föreslagen utbredning kommer att kvarstå eller att området minskas i storlek. Sett ur fornlämningssynpunkt föreligger stor risk att okända fornlämningar finns inom området.

Bebyggelseområde 20

Område 20 ligger inom ett skogsbeklätt mindre bergsparti (figur 3). En fast fornlämning och en övrig kulturhistorisk lämning ligger inom området (tabell 2). Den fasta fornlämningen utgörs av en boplat, Herrestad 258.

Figur 3. Område 20. Herrestad socken. Skala 1:2 000.

Herrestad 259, en fyndplats är registrerad som en övrig kulturhistorisk lämning. Boplatsen, Herrestad 258, är belägen inom den västra delen av område 20. Boplatsen ligger inom en sydostlig sluttning, cirka 25 m ö.h. En arkeologisk utredning utfördes i området år 1991 inför upprättande av detaljplan. Då grävdes provgropar och fynd av flinta påträffades (Olsson 1991).

En arkeologisk förundersökning har därefter utförts av boplatsen Herrestad 258. Elva schakt grävdes på de höjdryggar som var synliga i åkermarken. I ett schakt framkom kulturlager, redskap av flinta, bränd lera och keramik. Boplatsens storlek förändrades efter avslutad förundersökning till nuvarande registrerad utbredning (Ortman, 1997:30). Herrestad 259 är platsen för två flintavslag och en bit slagen flinta. Föremålen kan väl höra samman med Herrestad 258. (Olsson 1991).

Fornlämning	Typ av fornlämning	Antikvarisk bedömning	Fastighet
Herrestad 258	Boplats	Fast fornlämning/ FU 1997	Misteröd 1:18,1:19
Herrestad 259	Fyndplats	Övrig kulturhistorisk lämning	Misteröd 1:19

Tabell. 2. Kända fornlämningar område 20. Herrestad socken.

Åtgärdsförslag område 20

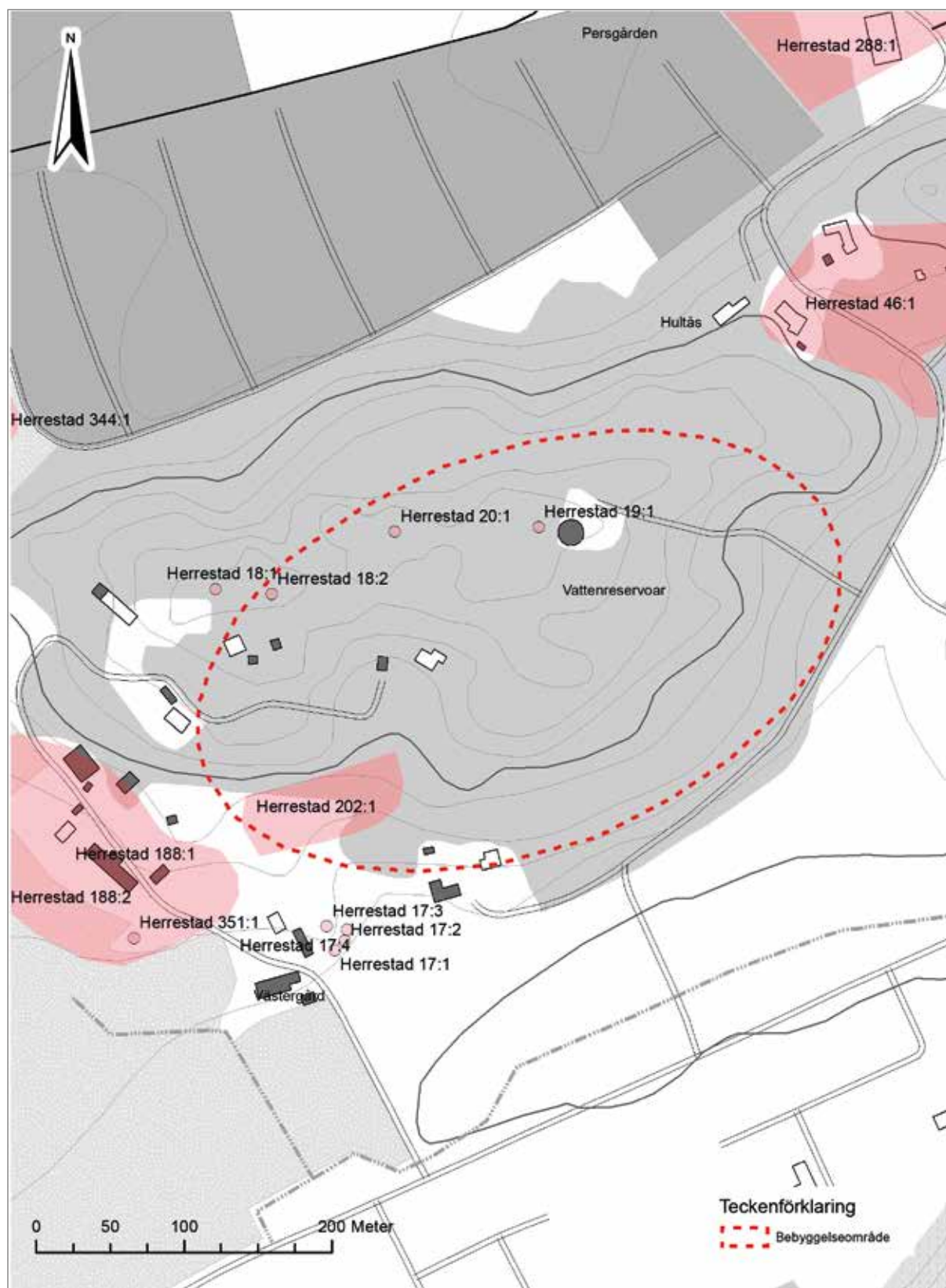
Område 20 har diskuterats med Länsstyrelsen i fråga om att området bör undantas exploatering. Bebyggelse som placeras högre i terrängen kan komma att dominera upplevelsen och ge en negativ inverkan på omgivande landskap. Bebyggelsen blir påtagligt framträdande i förhållande till omgivningen när den placeras på bergshöjden. Därmed bör samråd ske med Länsstyrelsen inför planering. Om planeringsarbetet fortskrider är en första åtgärd, att en arkeologisk utredning utförs inom område 20. En utredning är motiverad mot bakgrund av, att en känd boplats finns inom området samt att fynd av flinta har påträffats norr därom. Därmed är det inte osannolikt att icke kända lämningar finns inom område 20. Resultatet från en utredning utgör ett underlag inför eventuella ytterligare antikvariska åtgärder. Om

Herrestad 258 kommer att beröras av exploatering bör boplatsen undersökas. En förundersökning har genomförts, med den berörde enbart en del av boplatsen. Inledningsvis bör då en förundersökning utföras, vilken bör resultera i att fastställs boplats utbredning. Ett resultat från en förundersökning ligger till grund för Länsstyrelsens beslut inför fortsatt planering.

Område 21

Område 21 ligger på en bergsrygg som sträcker sig i sydväst ned mot åkermark (figur 4). Tre fasta fornlämningar, Herrestad 18:2, 20 och 202 ligger inom område 21. Därutöver är en grav, en stensättning undersökt och borttagen, Herrestad 19 (tabell 3). Stensättningarna Herrestad 18:1 och 18:2 ligger på krön av berg, cirka 70 m ö.h.

Områdets västra begränsning går emellan dessa två lämningar, vilket innebär att Herrestad 18:1 hamnar utanför områdesgränsen. Herrestad 18:1 är ore-gelbunden till formen, 4×3 meter stor och 0,2 meter hög. Herrestad 18:2 är en rest av en stensättning, som troligtvis varit 10–12 meter i diameter. De två är skadade på grund av att sten tagits bort. Herrestad 20 är en rund övertorvad stensättning, 4–6 meter i diameter och 0,2 meter hög. Graven ligger på en bergshöjd, cirka 70 m ö.h. Ytterligare en stensättning, Herrestad 19, har funnits inom område 21. Stensättningen är sedan tidigare undersökt och borttagen (Johansson 1983). En boplats, Herrestad 202, ligger inom områdets sydvästra del. Boplatsen ligger i en sydsluttning cirka 30 m ö.h. År 1998 utfördes en arkeologisk förundersökning inom del av boplatsen, då sex provgropar togs upp. I tre av provgroparna påträffades flintavslag men inga anläggningar. Lagskydd kvarstår för icke undersökt del av fornlämning. Boplatsen kvarstår som fast fornlämning (Ortman 1998). Cirka 30 meter sydväst om områdets gräns ligger Herrestad 188:1 och 188:2. De båda boplatserna har förundersökts av Riksantikvarieämbetet uv Väst. Herrestad 188:1 kvarstår som fast fornlämning efter avslutad undersökning och avseende Herrestad 188:2 ansågs, att inga ytterligare antikvariska åtgärder är aktuella (Karlsson Lönn & Lindman 1993/FMIS).

Figur 4. Område 21. Herrestad socken. Skala 1:4 000.

Fornlämning	Typ av fornlämning	Antikvarisk bedömning	Fastighet
Herrestad 18:1	Stensättning	Fast fornlämning	Herrestad 26:1
Herrestad 18:2	Stensättning	Fast fornlämning	Herrestad 26:2
Herrestad 19	Stensättning	Undersökt och borttagen/övrig kulthistorisk lämning	Herrestad 26:1
Herrestad 20	Stensättning	Fast fornlämning	Herrestad 26:1
Herrestad 202	Boplats	Fast fornlämning/FU 1998	Herrestad 25:1 m.fl.

Tabell 3. Kända fornlämningar område 21. Herrestad socken.

Åtgärdsförslag område 21

Efter samråd med Länsstyrelsen förordas, att område 21 undantas exploatering. Bebyggelse inom området kommer att ha en negativ inverkan på landskapsbilden och dess upplevelsevärde. Bebyggelse som placeras högt i terrängen, kan komma att dominera den visuella upplevelsen av omgivande landskap. Därmed bör samråd ske med Länsstyrelsen inför fortsatt planering. Om planering fortskrider bör följande beaktas: gränsdragningen i väst innebär, att de två stensättningarna Herrestad 18:1–2 hamnar på varsin sida av plangränsen. Därmed föreslås, att områdets gräns i väst justeras i syfte att gravarna med tillhörande fornlämningsområde hamnar utanför områdesgränsen. Justering av gränsdragning bör ske i samråd med Länsstyrelsen. Länsstyrelsen fattar även beslut om storlek tillhörande fast fornlämning. Gravarna bör få ligga intakta och ingrepp i dessa bör undvikas. Gravarna ingår i ett stråk med högt belägna gravar i närområdet och ingår i en större kontext, där järnåldersmiljön invid Herrestad kyrka utgör ett centrum. Därmed är det önskvärt att framtida exploatering undviker konflikt med Herrestad 18:1–2 och 20 med tillhörande skyddsområde. År 1998 utfördes en arkeologisk förundersökning av del av boplatsen Herrestad 202. Boplatsen kunde avgränsas mot fastigheten Herrestad 25:1. Kvarvarande del av boplatsen kvarstår som fast fornlämning och om ingrepp inte kan undvikas, bör en arkeologisk förundersökning utföras som omfattar hela boplatsytan. Utifrån topografiskt läge och kända fornlämningar är det inte osannolikt att det finns okända fornlämningar området. Mot bakgrund av informationen ovan bör en arkeologisk utredning utföras. Om icke kända lämningar påträffas kan det innebära att en förändring bör ske av planområdets utbredning eller att ytterligare arkeologiska åtgärder kan bli aktuella.

Område E

Området är beläget inom Misterödsdalen, i övergången mellan berg och åkermark (figur 5) och här finns flera fornlämningar. Inom område E finns en registrerad öv-

rig kulturhistorisk lämning, Herrestad 191, vilken ligger vid områdets nordligaste begränsning. Lämningen utgörs av en fyndplats (tabell 4). I samband med Göteborgsinventeringen som utfördes under 1920-talet hittades här slagen flinta. Området utgörs av äldre åkermark som är igenväxt. Inga ytterligare fynd har påträffats på platsen i senare tid. Enligt uppgift kan platsen vara felmärkt, det vill säga att platsen inte överensstämmer med fyndet som gjordes i början av 1920-talet. Därutöver finns inga kända fornlämningar eller kulturhistoriska lämningar inom område E.

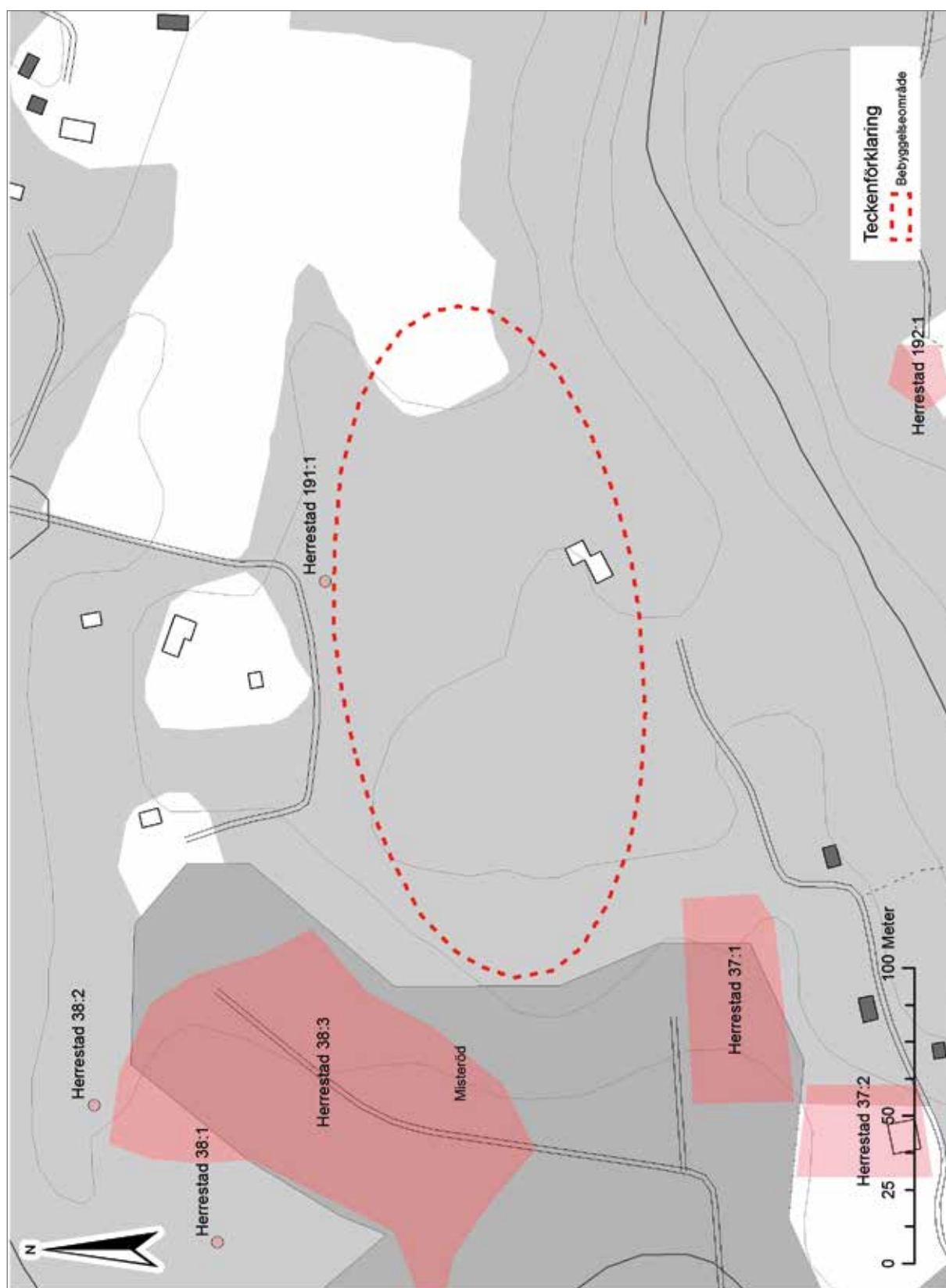
Syd- samt nordväst om området ligger två stenåldersboplatser/fyndplatser. Dessa är registrerade som övriga kulturhistoriska lämningar, Herrestad 37:3 och 38:3. Lämningarna var föremål för arkeologisk förundersökning i slutet av 1980-talet. Ett fåtal fynd, sex avslag, påträffades inom området för Herrestad 37:3. Fynden framkom i ploglagret och lokalen ansågs vara helt genom- och kringplöjd. Platsen lämnades utan vidare åtgärder (Sjögren 1989). Herrestad 38:3 är belägen cirka 30 meter nordväst om område E. I samband med arkeologisk förundersökning framkom enbart ett fåtal fynd av flinta. Området tolkades som genomplöjt (Ortman 1989). Herrestad 37:3 och 38:3 är registrerade som övriga kulturhistoriska lämningar och området är idag bebyggt.

Fornlämning	Typ av fornlämning	Antikvarisk bedömning	Fastighet
Herrestad 191	Fyndplats	Övrig kulturhistorisk lämning	Misteröd 1:19

Tabell 4. Kända fornlämningar område E. Herrestad socken.

Åtgärdsförslag område E

Inledningsvis föreslås att områdets gräns mot norr justeras, i syfte att undvika konflikt med Herrestad 191, vad som kan vara en boplats. Samråd bör ske med Länsstyrelsen för en bedömning av utbredning av området E,

Figur 5. Område E. Herrestad socken. Skala 1:2 000.

invid Herrestad 191. De ovan nämnda boplatssindikationerna utgör en grund för att en arkeologisk utredning kan komma att bli aktuell. Utredningen syftar till att klargöra om okända lämningar finns inom området.

Område 4

Område 4 ligger på en bergsrygg, med mestadels branta sluttningar mot söder och skogsbeklädda sluttningar mot norr (figur 7a). Två lämningar finns markerade inom område 4 (tabell 5). I samband med planerad bebyggelse har en arkeologisk slutundersökning utförts av Herrestad 370 och 371. De två fornlämningarna, Herrestad 370 och 371, är idag undersökta och borttagna (Falkenström 2007b, se även Hernek 2006). Strax utanför områdets östra gräns ligger två gravar, ett röse och en stensättning, Herrestad 34:1–2. Röset är 16 meter i diameter och 1,7 meter högt och stensättningen är oregelbundet rund, 4 meter i diameter och 0,2 meter hög. Herrestad 391, en boplatssänkning, är markerad strax väster om områdets begränsning. Boplatsen är undersökt och borttagen.

Åtgärdsförslag område 4

Den yttre begränsningen åt väst bör justeras på sådant vis, att gränsen inte inkräktar på fornlämningsområdet som tillhör gravarna Herrestad 34:1–2. Gravar kräver ett relativt stort fornlämningsområde, eftersom ytterligare icke synliga gravar kan finnas i området samt att deras upplevelsevärde inte ska gå förlorat. Därmed bör områdets gräns mot väster justeras i syfte att undvika konflikt med fornlämningsområdet tillhörande Herrestad 391. Justering av områdesgräns sker efter samråd med Länsstyrelsen. Länsstyrelsen fattar beslut om fornlämningsområdets storlek.

Fornlämning	Typ av fornlämning	Antikvarisk bedömning	Fastighet
Herrestad 34:1	Röse	Fast fornlämning	Misteröd 1:19
Herrestad 34:2	Stensättning	Bevakningsobjekt	Misteröd 1:19
Herrestad 370	Boplatssänkning	Undersökt och borttagen	
Herrestad 371	Boplatssänkning	Undersökt och borttagen	

Tabell. 5. Kända fornlämningar område 4. Herrestad socken.

Område X

Området utgörs idag av ett plant grönområde med gräsmatta omgivet av träd (figur 6 och 7b). Området omges av befintlig bebyggelse. Inga kända fornlämningar finns i, eller i direkt anslutning till, området.

Figur 6. Område X. Herrestad socken. Mot nordnordväst. Foto Agneta Gustafsson.

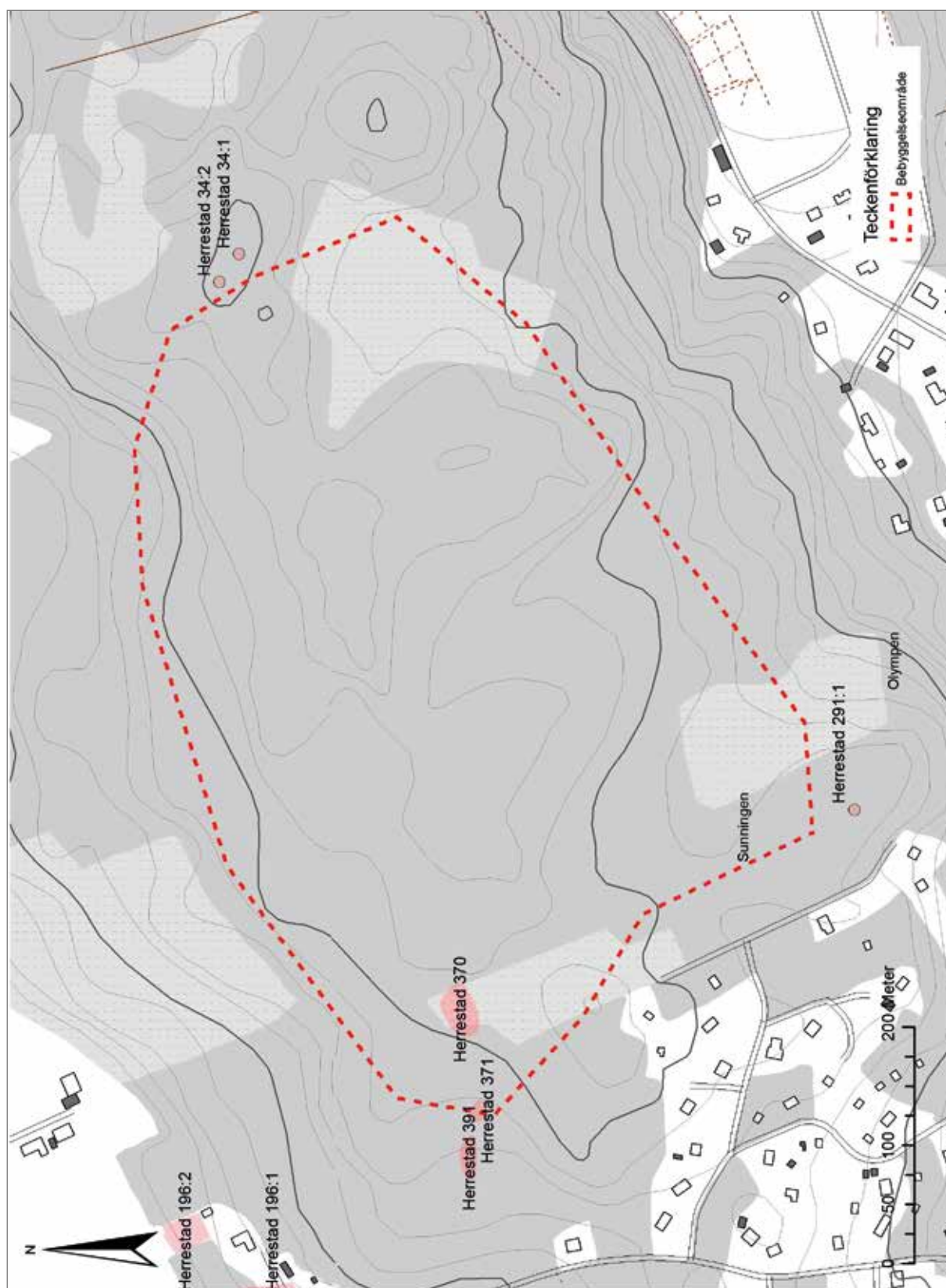
Åtgärdsförslag område X

Inga kända fornlämningar finns inom eller i anslutning till område X. Mot bakgrund av ovan bedöms, att inga antikvariska åtgärder kan komma att bli aktuella inom området.

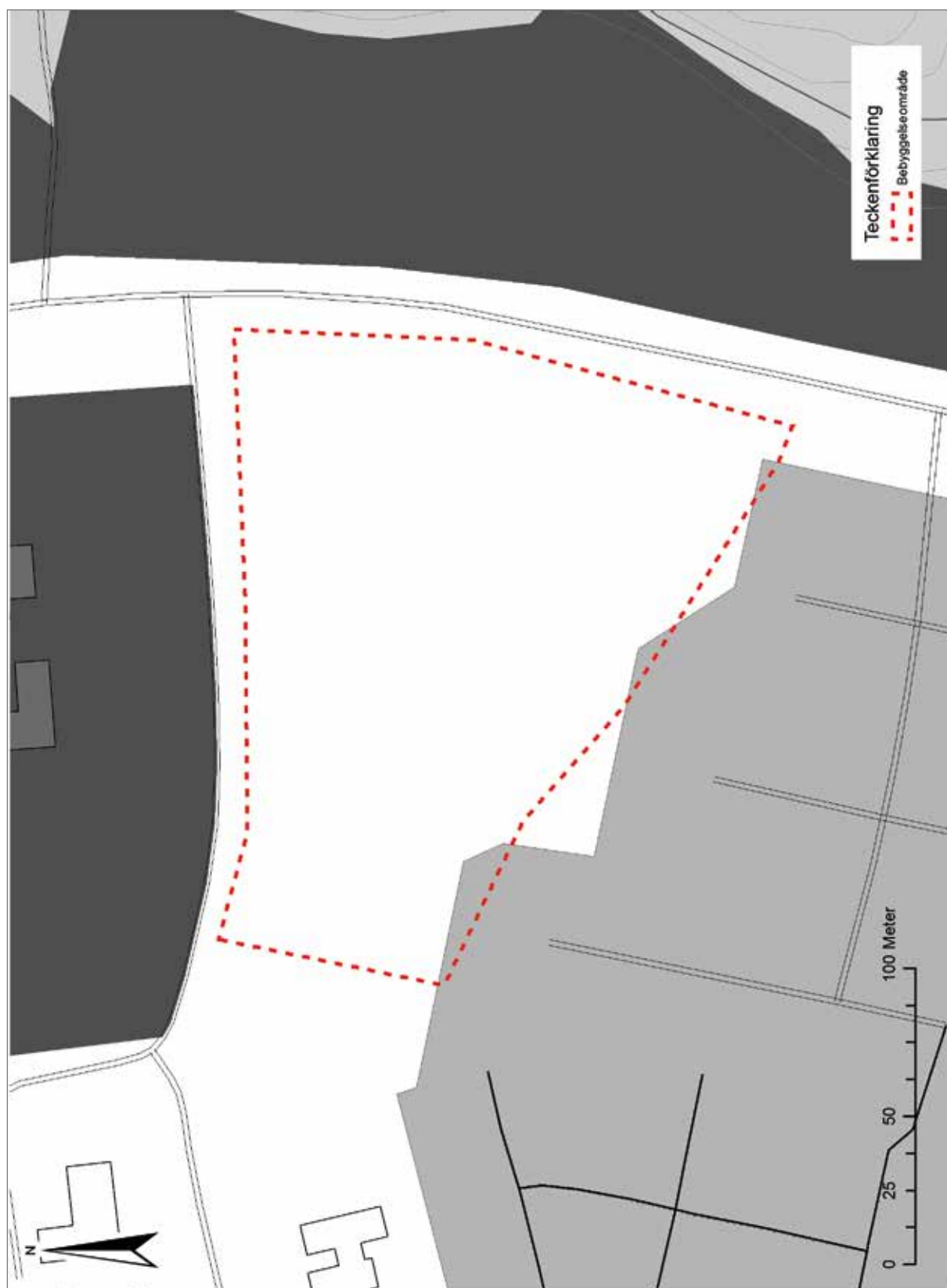
Verksamhet

Verksamhetsområde 1

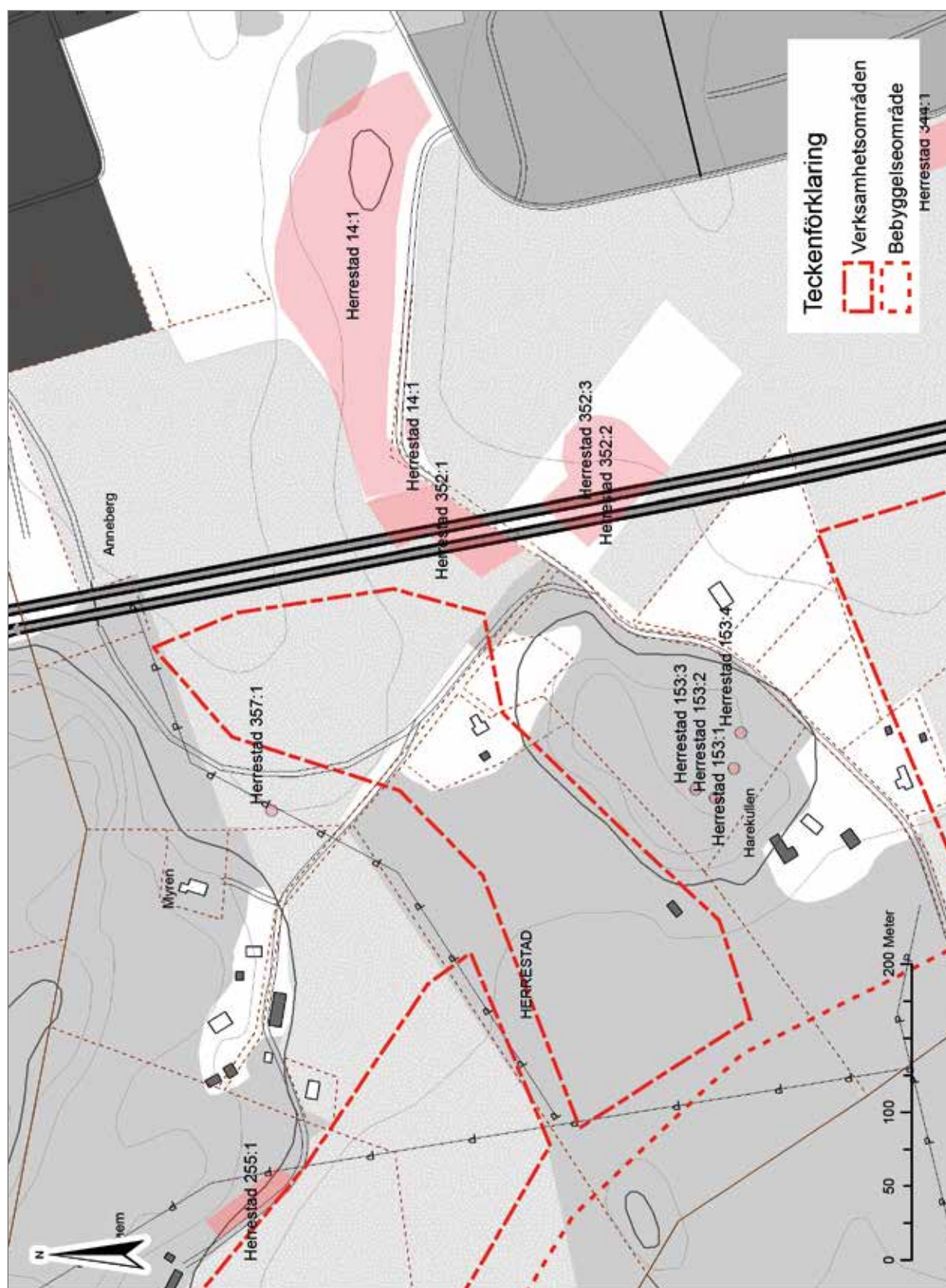
Området ligger till strax öster om E6, sträckan Lerbo-Torp. Inga kända fornlämningar finns inom området (figur 8). Cirka 60 meter öster om området, det vill säga öster om E6, ligger ett av Bohusläns större gravfält, Herrestad 14, med drygt hundra gravar (figur 9 och 10). Gravfältet ligger inom en av kommunens uttagna kulturmiljöer Herrestad-Pärsgården (Uddevalla kommuns kulturmiljövårdprogram 2002). Gravfältet omges i väst av E6, i norr av verksamhetslokaler och i söder av bostadsbebyggelse. Norr om området ligger en ensamgrav, Herrestad 357.

Figur 7a. Område 4. Herrestad socken. Skala 1:5 000.

Figur 7b. Område x. Skala 1:2 000.

Figur 8. Verksamhetsområde 1, Herrestad socken. Skala 1:4 000.

Figur 9. Skylt Herrestad gravfält. Foto Agneta Gustafsson.

Enstaka undersökningar har utförts av gravar inom Herrestad 14. År 1972 undersöktes bland annat åtta gravhögar, vilket resulterade i fynd som keramik, hängbrynen, kamfragment sländtrissa söljor, broddar, spikar, beslag med djurornamentik och fragment av spännbuckla. Föremål som ger datering till vendeltid – vikingatid. Vid detta tillfälle undersöktes även en yta som tolkats vara en mesolitisk stenåldersboplatz (Åkerström 1973). En arkeologisk utredning utfördes 1997 längs med lokalväg 142, från Persgården i öst till Mossberg i väst. Enbart ett fåtal fynd av flinta påträffades vid vägsträckningens västra del. Inga ytterligare antikvariska åtgärder ansågs vara nödvändiga (Ortman 1997b).

Cirka 75 meter söder om området ligger fyra fasta fornlämningar, Herrestad 153:1–4. De består av två högar, Herrestad 153:21–2 och två stensättningar, Herrestad 153:3–4. Gravarna ligger på en skogsbeklädd bergsplatå, cirka 55 m ö.h. Herrestad 352:1–3, är ett boplatzområde, som ligger cirka 95 meter sydost om verksamhetsområde 1. Boplatzområdet ligger invid gravfältets västra del. Boplatzen undersöktes 1996 i samband med anläggande av nya E6. Inom boplatzen påträffades ett långhus och två grophus från mellersta bronsåldern. Ytterligare ett långhus påträffades på platsen, vilket har tolkats som ett kulthus samtida med gravfältet. Herrestad 352:1.2 är undersökta och borttagna men registrerade som övriga kulturhistoriska lämningar. Herrestad 352:3 kvarstår som fast fornlämning (Lindman & Ortman 1997).

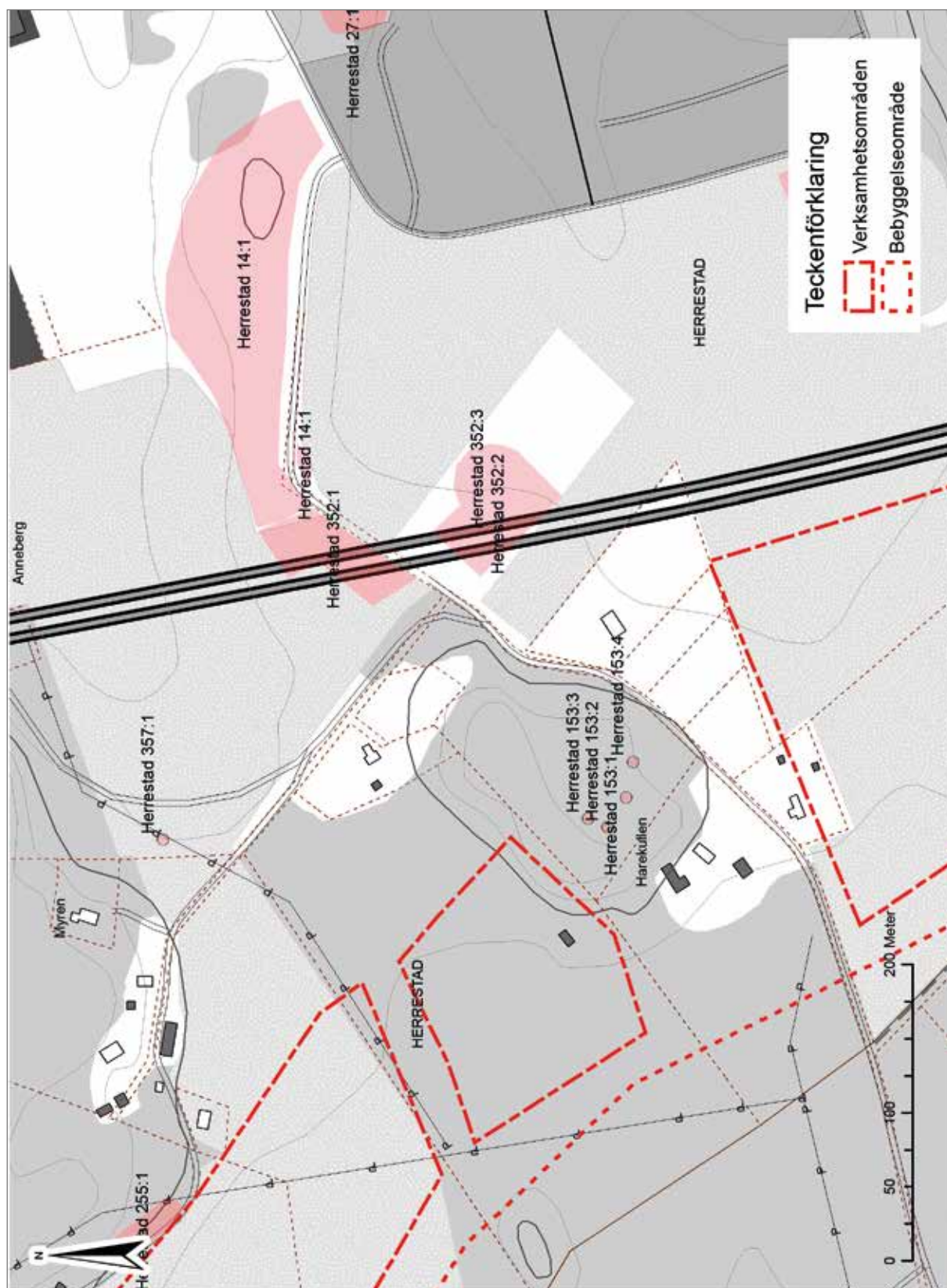
Figur 10. Herrestad gravfält. Mot väster. Foto Agneta Gustafsson.

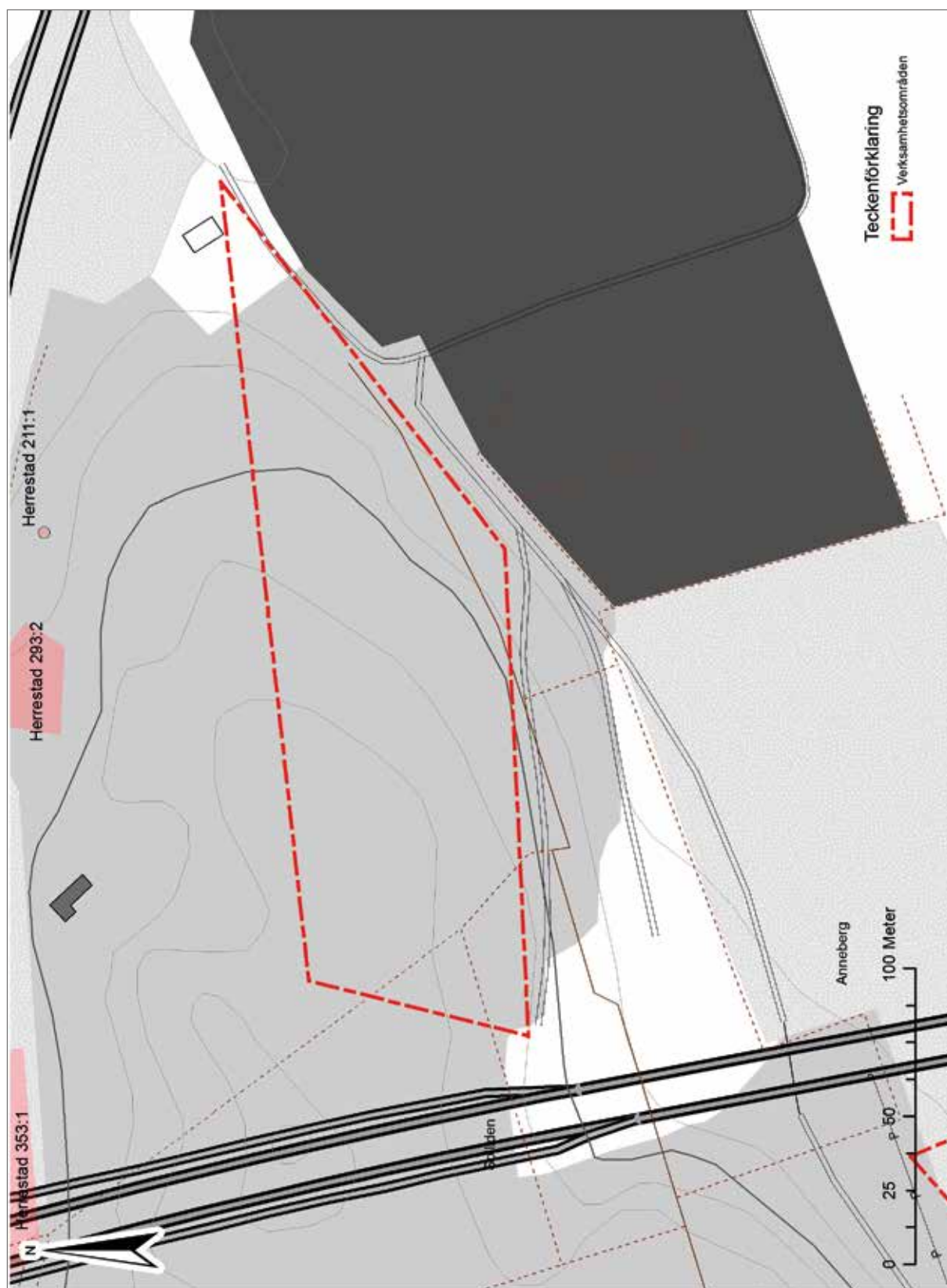
Åtgärdsförslag verksamhetsområde 1

Miljön har med stor sannolikhet ingått i ett sammanhang där gravfältet under järnåldern utgjorde en central plats i landskapet. Gravmiljön med dess omgivningar ger oss en möjlighet att förstå hur landskapet utnyttjats under järnåldern. Dessutom ger gravfälten med sina gravar en indikation på hur gravformer omformats under årens lopp. Gravarna speglar betydelsen av traditioner, samt att religiösa föreställningar haft en stor betydelse för det samtida samhället. Den nu borttagna och undersökta boplatzen Herrestad 352:1–3, visar att platsen även har haft betydelse under äldre perioder i förhistorien. Landskapet runt gravfältet är sargat av exploatering. Exploatering inom området skulle innebära, att förståelsen av gravmiljön och dess relation till det omgivande landskapet försämras. Exploatering i gravfältets närhet ger upphov till en negativ effekt på gravmiljön samt den omgivande miljön. Det mest fördelaktiga alternativet är, att verksamhetsområde 1 helt utgår. Ett annat alternativ är, att verksamhetsområdets utbredning minskas i omfång, till en storlek som sammanfaller i väst-östlig riktning med verksamhetsområde 4 i norr och område 7 i söder (figur 11). Områdets placering har diskuterats med Länsstyrelsen. Därmed bör inför fortsatt planering ske i samråd med Länsstyrelsen. Om verksamhetsområdet kvarstår eller minskas i omfång föreslås, att en arkeologisk utredning utförs.

Verksamhetsområde 2

Området ligger på en bergshöjd strax sydost om Torpkrysset och norr om Agneberg. I öster begränsas området av befintlig industri/verksamhetsområde som

Figur 12. Verksamhetsområde 2. Herrestad socken. Skala 1:2 000.

ligger längs med v44. Området utgörs av ett mindre skogsklätt bergsparti. Område 2 kommer att förläggas till bergspartiets södra del (figur 12). Inga kända fornlämningar finns inom verksamhetsområde 2.

Herrestads gravfält ligger cirka 250 söder om verksamhetsområdet. 100 meter norr om området ligger en fast fornlämning, Herrestad 211 som är ett vägmärke. Strax väster därom ligger Herrestad 293:2, en by- och gårdstomt där en arkeologisk förundersökning utfördes 1993. Fynden var få, endast en bit slagg och några bitar av porslin (FMIS). Herrestad 293:2 är idag registrerad som en övrig kulturhistorisk lämning.

Åtgärdsförslag verksamhetsområde 2

Inga kända fornlämningar finns inom område 2. En arkeologisk utredning anses vara motiverad på grund av omgivande fornlämningsbild samt utifrån det topografiska läget. Söder om området ligger en miljö som tillsammans med Herrestadsgravfältet, sannolikt utgjort en centralbygd under järnåldern. Den äldre by- och gårdstomten norr om område 2, kan ses som en indikation på att äldre bebyggelse har funnits i närområdet. Bergshöjden utgör en del av det järnålderslandskap som dominerar denna del av Herrestad. Här är det av vikt att påpeka de visuella och pedagogiska värdena av landskapet. Bergshöjderna runt Herrestadsgravfältet är en värdefull komponent i förståelsen av hur landskapet nyttjats under järnåldern. Samråd med Länsstyrelsen har skett, och det är tveksamt om området bör exploateras. Därmed bör samråd ske med Länsstyrelsen ifråga om verksamhetsområde 2 bör utgå ur planeringen. Om planering fortskrider föreslås, att en arkeologisk utredning utförs inledningsvis.

Verksamhetsområde 3

Området ligger norr om v44. Landskapet utgörs främst av åkermark med befintlig bebyggelse (figur 13). Inom område 3 ligger två övriga kulturhistoriska lämningar, Herrestad 177:1–2, en husgrund samt platsen för en

by- och gårdstomt (tabell 6). En arkeologisk utredning utfördes 2009 inför etablering av IKEA. Utredningsområdets östra begränsning löpte strax väster om Herrestad 177:1–2, vilket innebär att område 3 inte ingick i den arkeologiska utredningen som utfördes 2009 (Hernek 2010).

Några fornlämningar ligger sydost om område 3. Herrestad 272 är en boplatz som har skadats på grund av schaktarbeten. Boplatzen påträffades i samband med den arkeologiska utredningen 2009. Herrestad 179:1–2, är ett gravfält och en gravhög. Herrestad 203 utgörs av ytterligare en gravhög. Fem schakt har grävts i graven och uppstickande hållar indikerar, att graven utgörs av en hållkista (ibid.). Sydväst om området ligger en registrerad fyndplats, Herrestad 356. Här utfördes en förundersökning 1990 inför anläggandet av gång- och cykelväg. I samband med undersökningen påträffades fynd av flinta, skörbränd sten samt en malstenslöpare av bergart (Nyqvist 1997). Området är registrerat som en övrig kulturhistorisk lämning.

Åtgärdsförslag verksamhetsområde 3

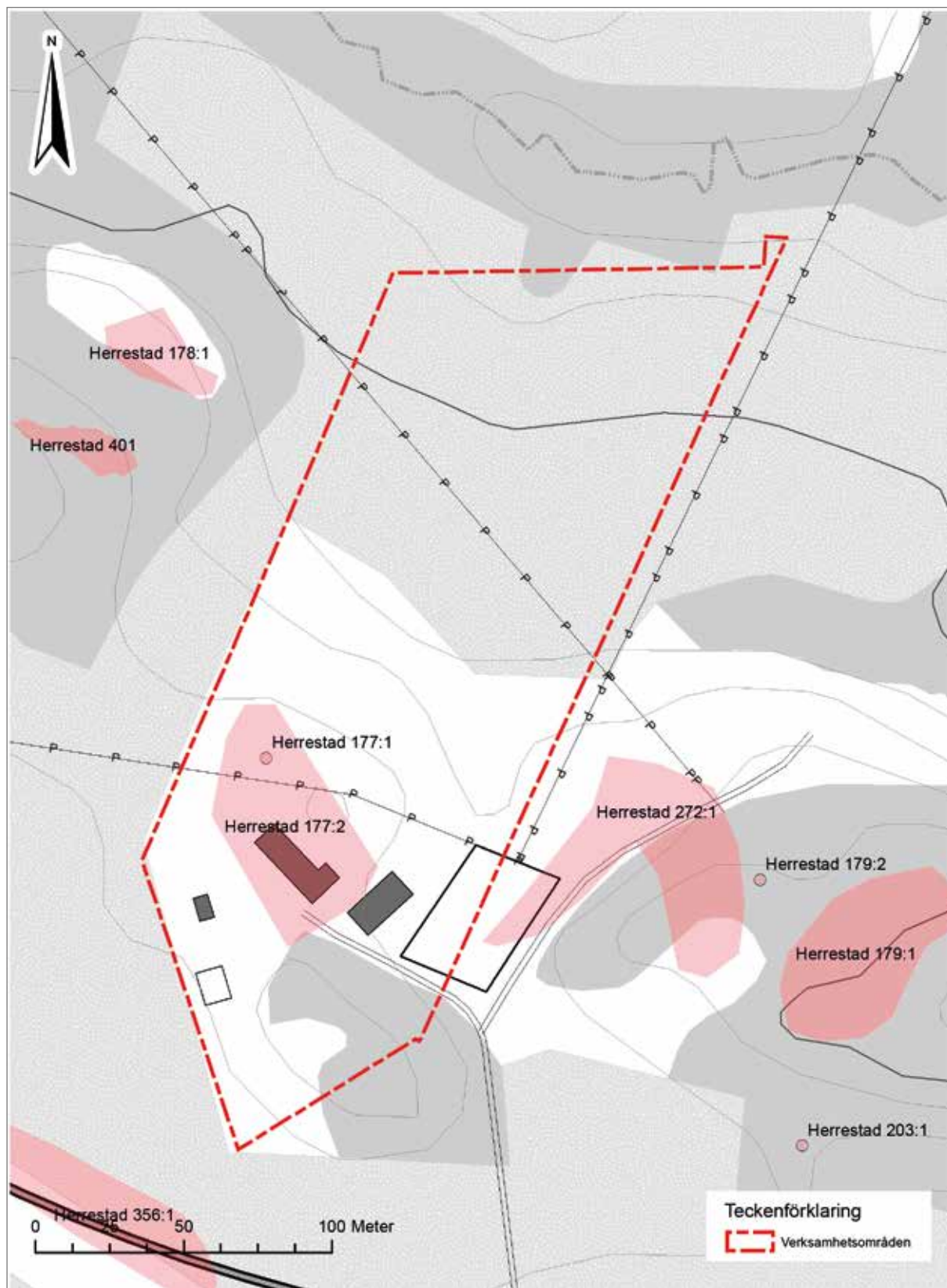
Det framfördes i samband med avslutad arkeologisk utredning vid Torp-Grytingen, att om bytomten Herrestad 177:2 kommer att beröras i samband med exploatering, bör kompletterande insatser utföras (Hernek 2010). Område 3 ligger i närheten av två gravhögar, ett gravfält och boplatser. Den omgivande fornlämningsbildens indikerar, att okända fornlämningar kan finnas inom verksamhetsområdet. Inledningsvis är det därmed angeläget, att en arkeologisk utredning utförs inom område 3.

Verksamhetsområde 4

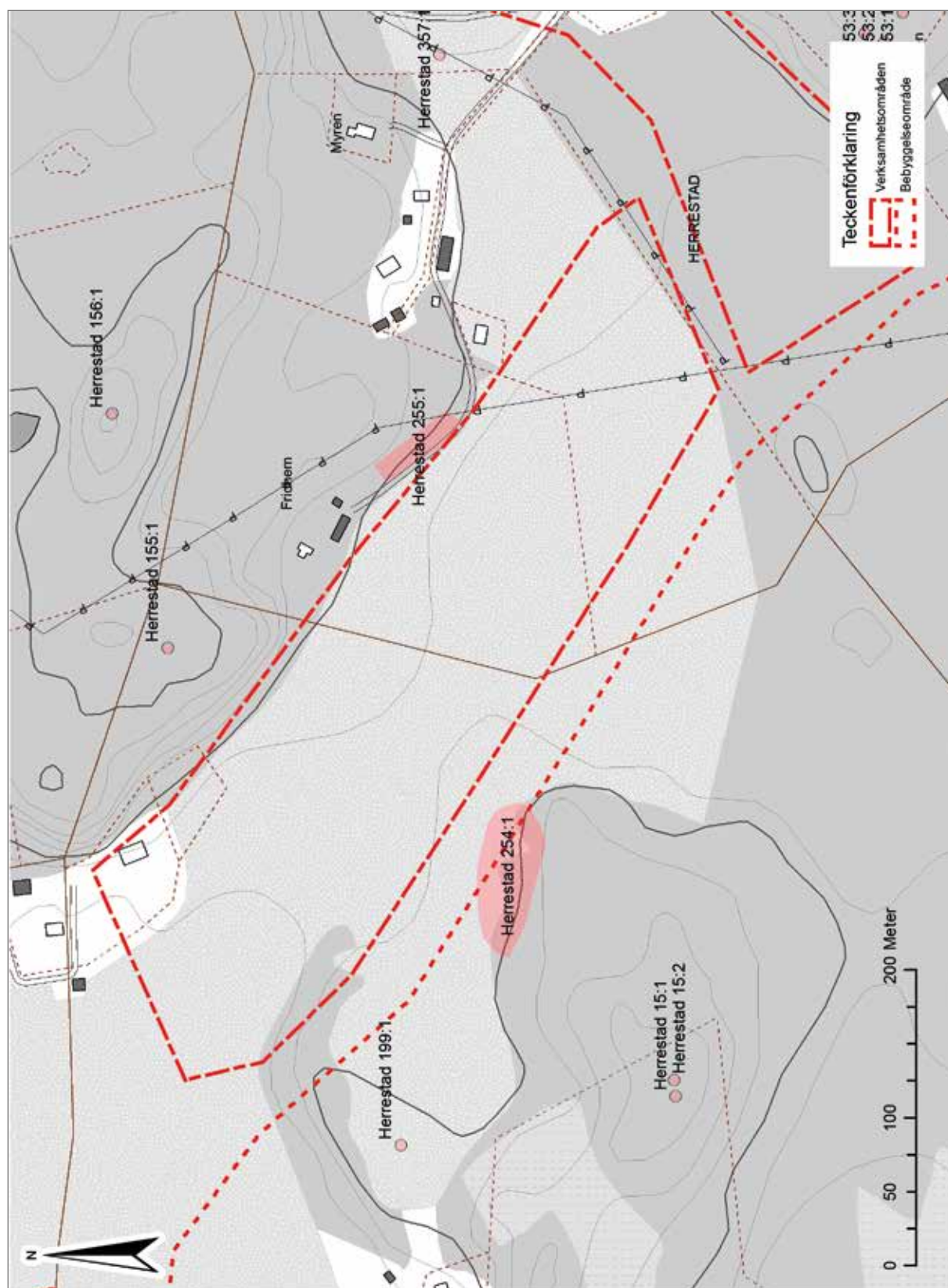
Området ligger inom en flack dalgång som utgörs av åkermark, vilken sträcker sig i nordvästlig–sydöstlig riktning (figur 14). Vid områdets nordöstra gräns ligger en fast fornlämning som består av en boplatz, Herrestad 255 (tabell 7). Herrestad 255 ligger i en sluttning

Fornlämning	Typ av fornlämning	Antikvarisk bedömning	Fastighet
Herrestad 177:1	Husgrund	Övrig kulturhistorisk lämning	Torp 1:23
Herrestad 177:2	By-och gårdstomt	Övrig kulturhistorisk lämning	Torp 1:23

Tabell 6. Kända fornlämningar område 3. Herrestad socken.

Figur 13 Verksamhetsområde 3. Herrestad socken. Skala 1:2 000.

Figur 14. Verksamhetsområde 4. Herrestad socken. Skala 1:4 000.

mot söder cirka 45 m ö.h. Boplatsens begränsning är oklar men den uppskattas vara 60×10 meter stor. Inom området har avslag, svallad flinta och ett eventuellt verktyg av flinta påträffats. En boplat, Herrestad 254 ligger cirka 30 meter sydväst om området. Boplatsen ligger till stor del inom bebyggelseområde 6.

Fornlämning	Typ av fornlämning	Antikvarisk bedömning	Fastighet
Herrestad 255	Boplat	Fast forn-lämning	Herrestad 1:6

Tabell 7. Kända fornlämningar område 4, Herrestad socken.

Åtgärdsförslag verksamhetsområde 4

Det är inte osannolikt att boplatsen Herrestad 255 sträcker sig in i verksamhetsområde 4. Boplatsens utbredning är inte fastställd. I syfte att undvika konflikt med fast fornlämning med tillhörande skyddsområde, bör områdesgränsen justeras, vilket bör ske i samråd med Länsstyrelsen. Om områdesgränsen inte korrigeras bör en arkeologisk förundersökning utföras i syfte att få kunskap om boplatsens utbredning. Därefter fattar Länsstyrelsen beslut om eventuella fortsatta antikvariska åtgärder. Det är inte osannolikt, att ytterligare boplatser kan vara belägna i övergången mellan åkermark och berg, eller i skyddade lägen på bergssluttningar. En arkeologisk utredning förordas i syfte att klargöra om okända lämningar finns inom verksamhetsområde 4. Därefter kan ytterligare antikvariska åtgärder bli aktuella beroende på resultat.

Verksamhetsområde 5

Område 5 ligger i åkermark söder om väg 161 (figur 15). Området ligger anslutning till en befintlig fastighet, med namnet Ödegården. Inga kända fornlämningar är registrerade inom området.

Åtgärdsförslag verksamhetsområde 5

Inga kända fornlämningar finns inom området, eller i dess direkta närhet. Området tangerar den norra delen av bebyggelseområde 6. Till följd därav förordas, att områdena sammanförs i samband med en arkeologisk utredning.

Verksamhetsområde 6

Området ligger strax öster om E6, i åkermark och inom skogsbeklädd terräng (figur 16). En övrig kulturhistorisk lämning finns inom området. Den är registrerad som en fyndplats/område, Herrestad 365 (tabell 8). På platsen har spridda fynd av flinta och keramik påträffats, samt möjliga rester av kulturlager. Lämningen är undersökt och borttagen (Lönn & Lindman 1993).

Fornlämning	Typ av fornlämning	Antikvarisk bedömning	Fastighet
Herrestad 365	Fyndplats/område	Övrig kulturhistorisk lämning. Undersökt o borttagen	Herrestad 1:27

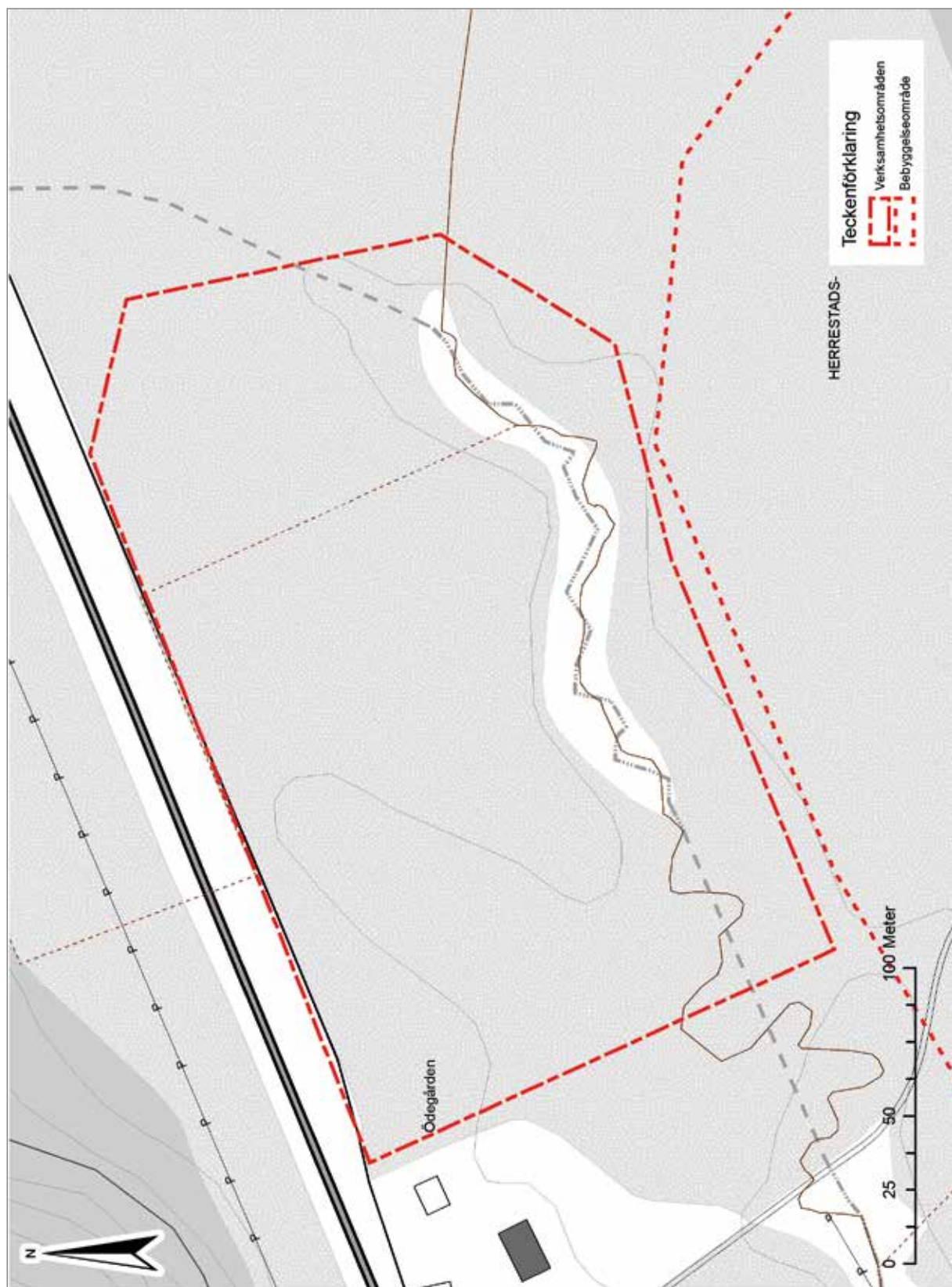
Tabell 8. Kända fornlämningar verksamhetsområde 6, Herrestad socken.

Åtgärdsförslag verksamhetsområde 6

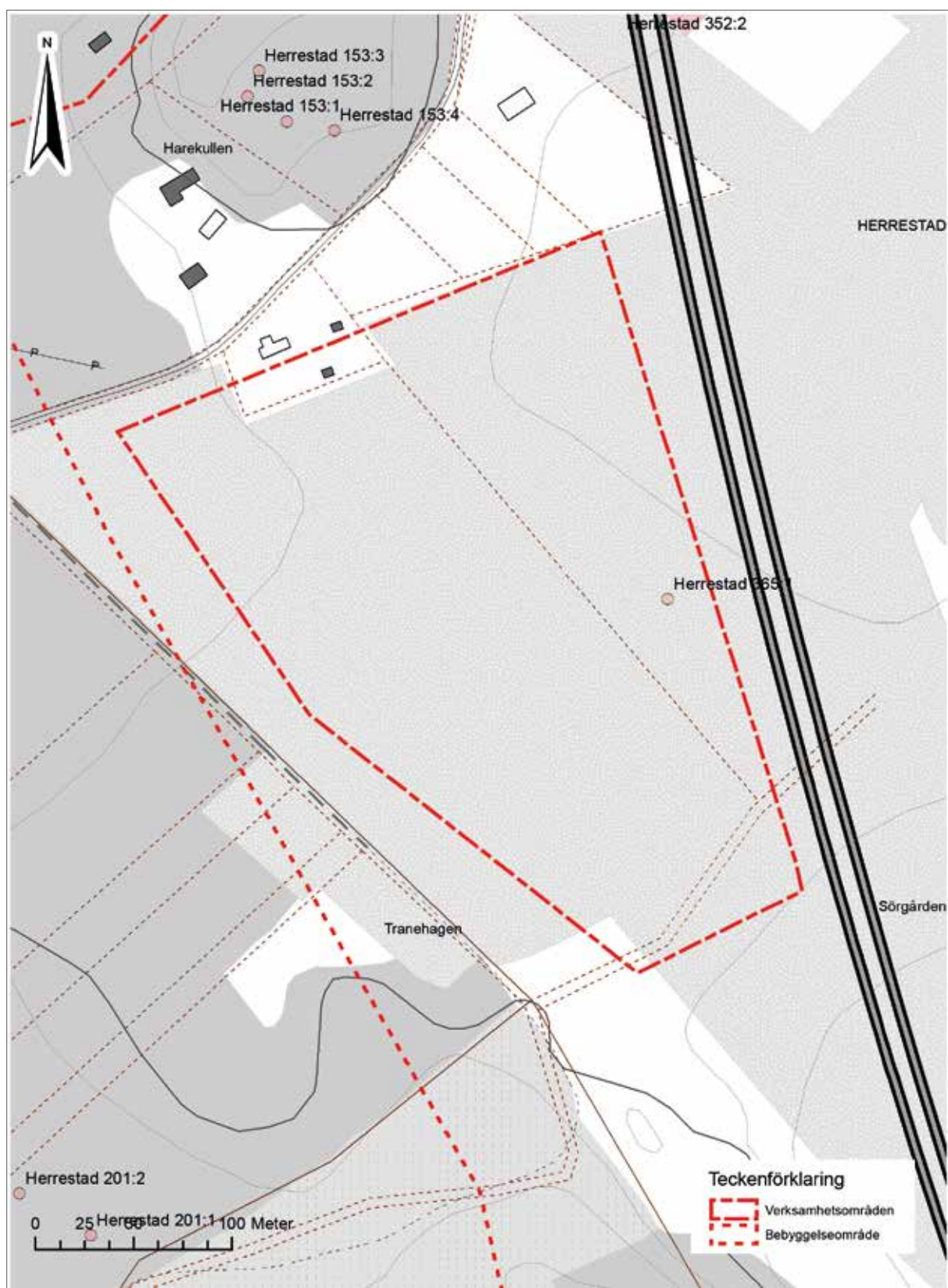
De fynd som påträffats i samband med att Herrestad 356 undersöktes, visar på att ytterligare lämningar kan finnas inom området. Därmed föreslås, att en arkeologisk utredning bör utföras. Resultatet från en arkeologisk utredning utgör underlag för Länsstyrelsen ifråga om ytterligare antikvariska åtgärder.

Verksamhetsområde 7

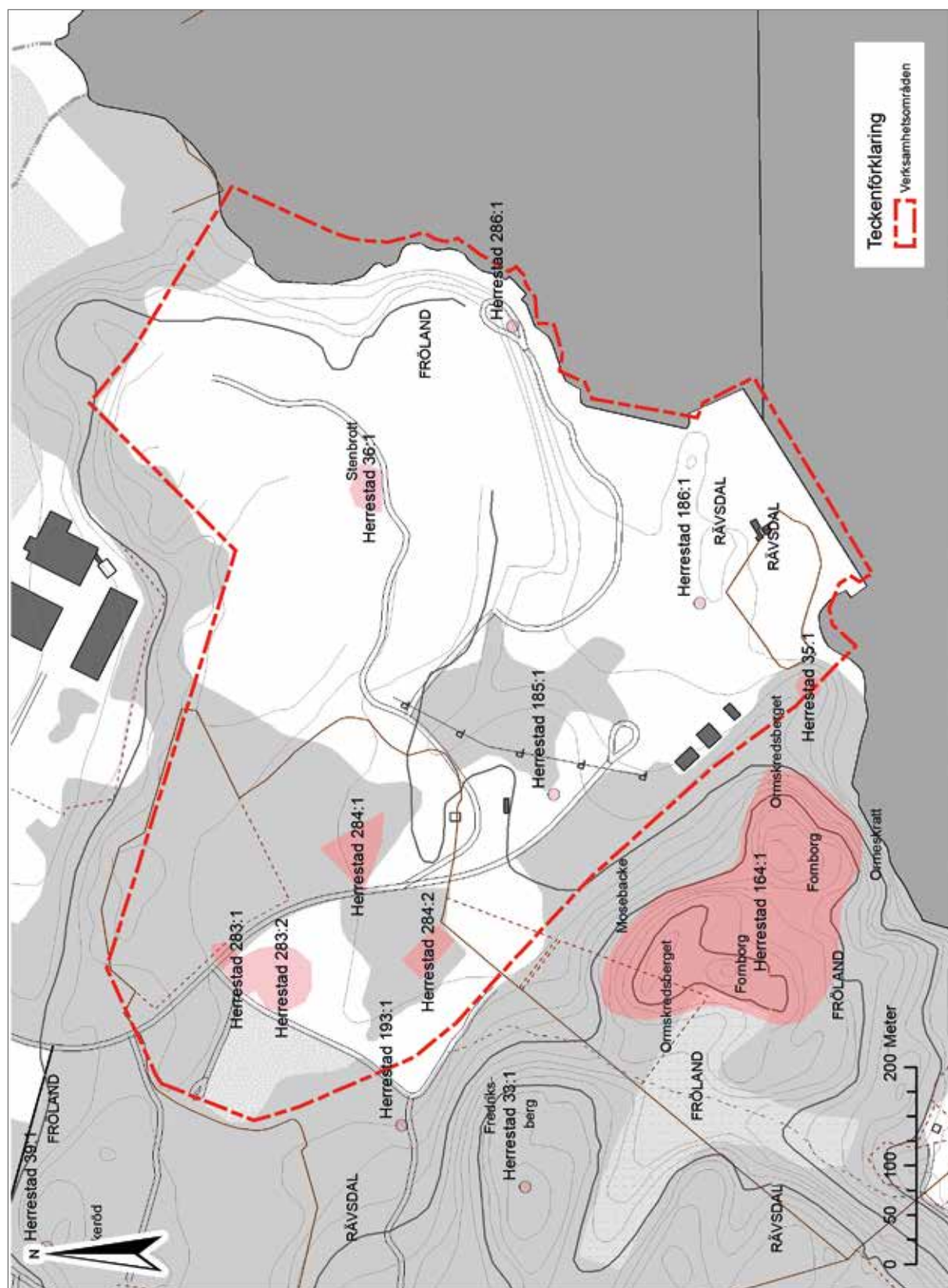
Större delen av området utgörs av grustag och flertalet lämningar inom området är idag undersökta och borttagna (figur 17, tabell 9). Boplatsen Herrestad 36 är enligt uppgift försvunnen på grund av bergtäkt. Herrestad 283:1–2 består av en boplat och en by- och gårdstomt. Lämningarna ingick i en förundersökning som utfördes i början av 2000-talet. Inga spår av den förhistoriska boplatsen påträffades men sentida byggnadsmaterial i form av tegel, glas och syllstenar framkom (Lundin 2003). Boplatserna Herrestad 284:1–2 och 185 är undersökta och borttagna (Särlvik 1970). Fyndplatserna Herrestad 186 och 286 är fyndplatser som är bortschaktade på grund av gruskrossen. Invid områdesgränsen i sydväst ligger ett röse, Herrestad 35. Graven ligger på en bergsrygg, cirka 25 m ö.h. Den är 22 meter i diameter och 1,4 meter hög.

Figur 15. Verksamhetsområde 5. Herrestad socken. Skala 1:2 000.

Figur 16. Verksamhetsområde 6. Herrestad socken. Skala 1:3 000.

Figur 17. Verksamhetsområde 7. Herrestad socken. Skala 1:6 000.

Fornlämning	Typ av fornlämning	Antikvarisk bedömning	Fastighet
Herrestad 35	Röse	Fast fornlämning	Fröländ 3:5
Herrestad 36	Boplats	Förstörd	Fröländ 3:2
Herrestad 185	Boplats	Borttagen	Fröländ 3:2
Herrestad 186	Fyndplats	Bortschaktad	Fröländ 3:4
Herrestad 283:1	By- och gårdstomt	Övrig kulturhistorisk lämning/FU	Rävsdal 1:1
Herrestad 283:2	Boplats	Övrig kulturhistorisk lämning/FU	Rävsdal 1:1
Herrestad 284:1	Boplats	Undersökt och borttagen	Rävsdal 1:1
Herrestad 284:2	Boplats	Undersökt och borttagen	Rävsdal 1:1
Herrestad 286	Fyndplats	Övrig kulturhistorisk lämning/bortschaktad	Rävsdal 3:2

Tabell 9. Kända fornlämningar inom verksamhetsområde 7, Herrestad socken.

Åtgärdsförslag verksamhetsområde 7

Verksamhetsområdet i Fröländ är idag till stor del exploaterat. Några lämningar har blivit bortschaktade på grund av grustäkt och enstaka arkeologiska undersökningar har utförts i området. Det är inte sannolikt, att ytterligare icke kända lämningar finns inom området. För att undvika konflikt med Herrestad 35 och tillhörande fornlämningsområde, bör områdesgränsen i sydväst justeras. Förslagsvis så, att den sydvästra gränsen följer befintlig gräns samt infartsväg. Röset bör ligga utanför verksamhetsområde 7. Därutöver bedöms, att områdets utbredning inkräktar på fornlämningsområdet tillhörande fornborgen, Herrestad 164. Samråd bör ske med Länsstyrelsen ifråga om områdets gräns mot sydväst.

Verksamhetsområde 8

Området ligger norr om Fröländskrossen och begränsas i norr av befintlig väg samt i söder av befintlig bebyggelse. Området ligger i åkermark cirka 10–15 m ö.h. (figur 18). Inga kända fornlämningar finns inom verksamhetsområde 8. En by- och gårdstomt, Herrestad 275 och en hög, Herrestad 43, ligger cirka 100 meter sydväst om området. By- och gårdstomten är idag till stor del bebyggd. Därtill ligger två rösen på en höjd, cirka 300 meter väster om området.

Åtgärdsförslag verksamhetsområde 8

Mot bakgrund av, att inga kända fornlämningar ligger inom eller i direkt närhet av verksamhetsområde 8, är sannolikheten liten att icke kända lämningar finns i området. Inga åtgärder föreslås.

Markreserv

Område 24

Område 24 ligger norr om Kurveröd, cirka 60 m ö.h., inom åkermark, mellan mindre skogsklädda höjder (figur 19). Inga kända fornlämningar finns inom området eller i närområdet.

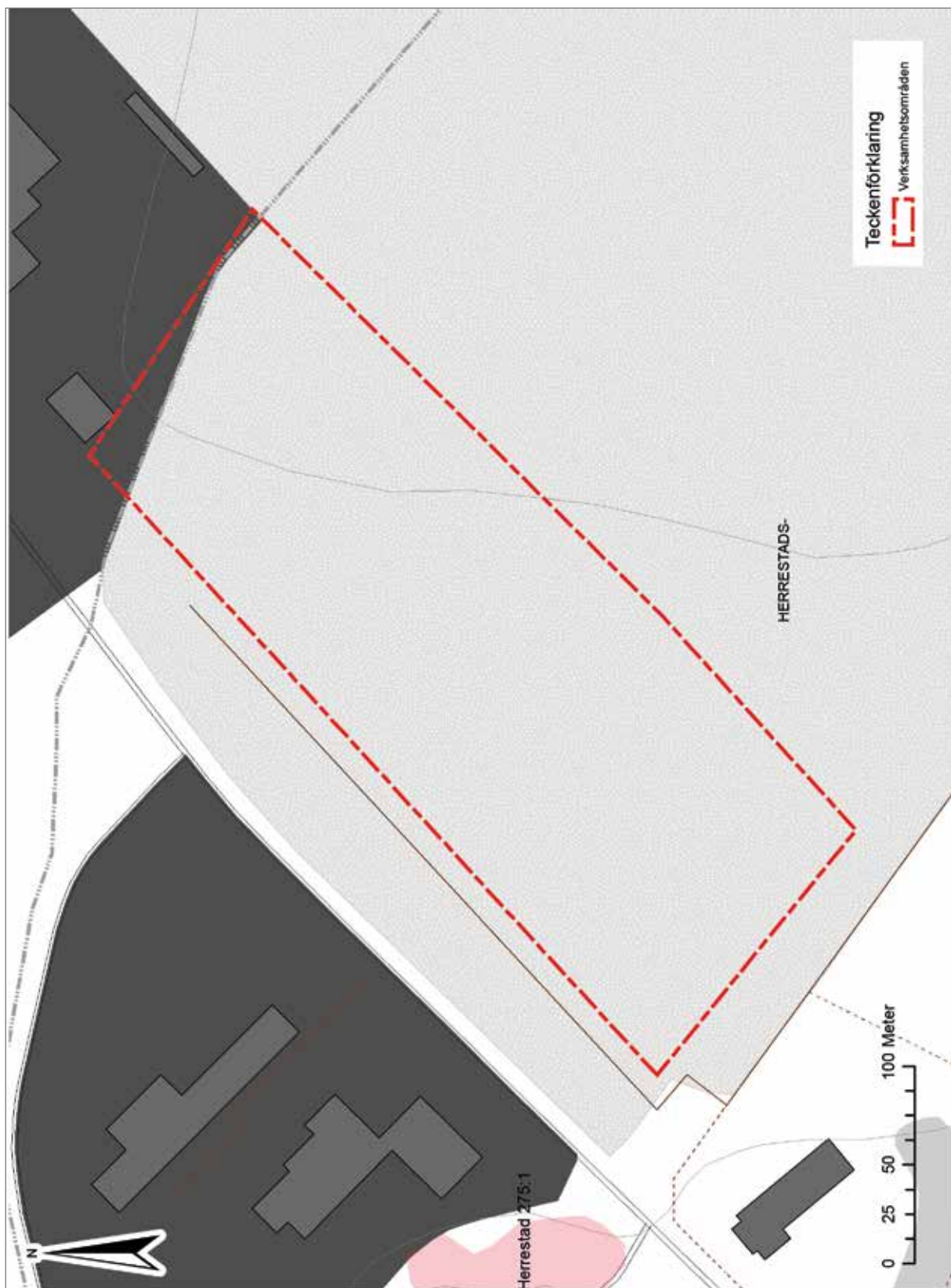
Åtgärdsförslag område 24

En arkeologisk utredning kan vara motiverad utifrån områdets topografiska läge

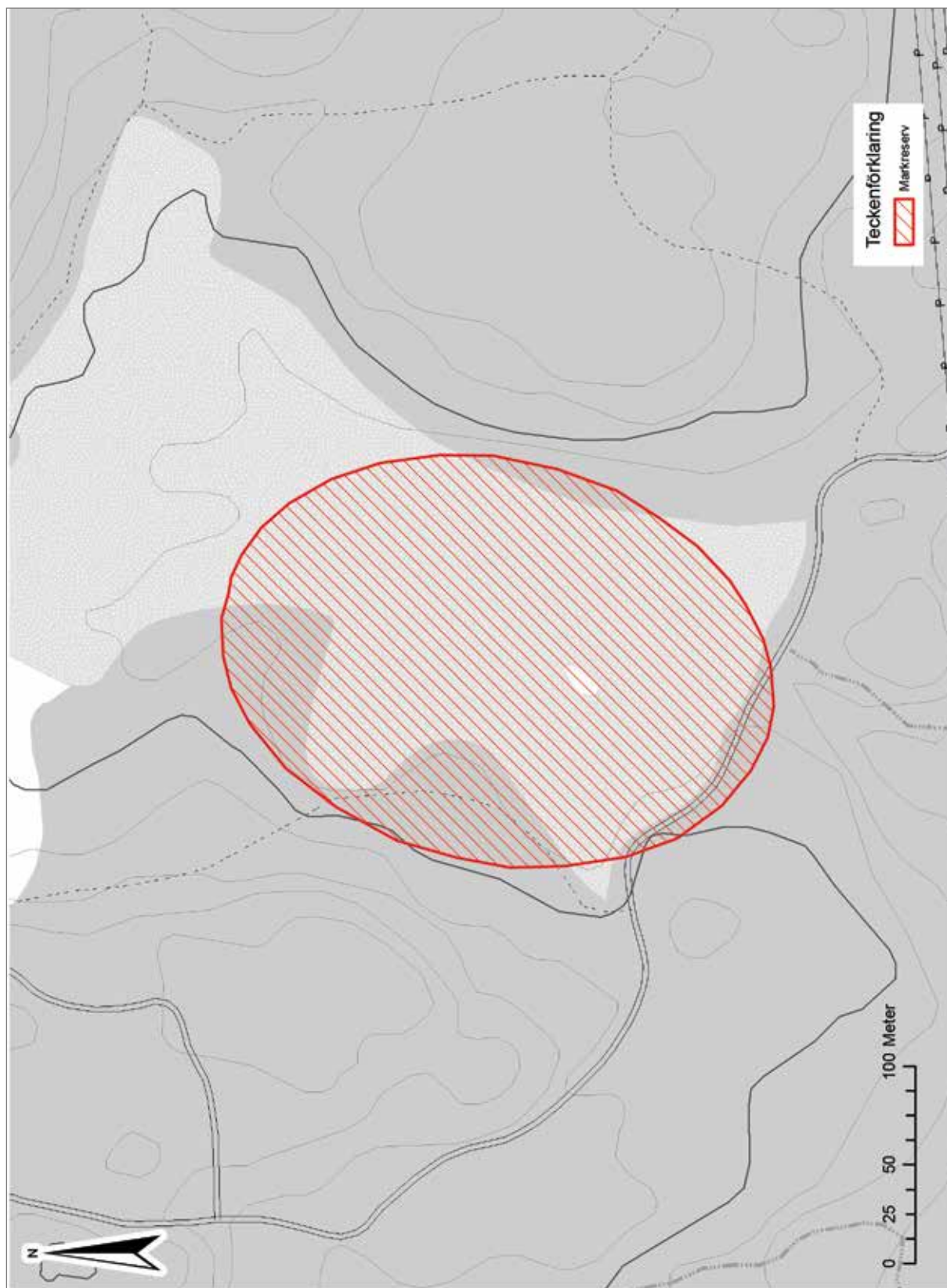
Område 25

Området ligger norr om v44 i Herrestads-Hogen. Inom den västra delen av området sträcker sig en långsmal dalgång i nord-sydlig riktning. I öst återfinns en mer kuperad skogsbeklädd terräng (figur 20 a). Områdets västra del berör en kommunal kulturmiljö, Hee (Kulturmiljövårdsprogram, Uddevalla kommun, 2002).

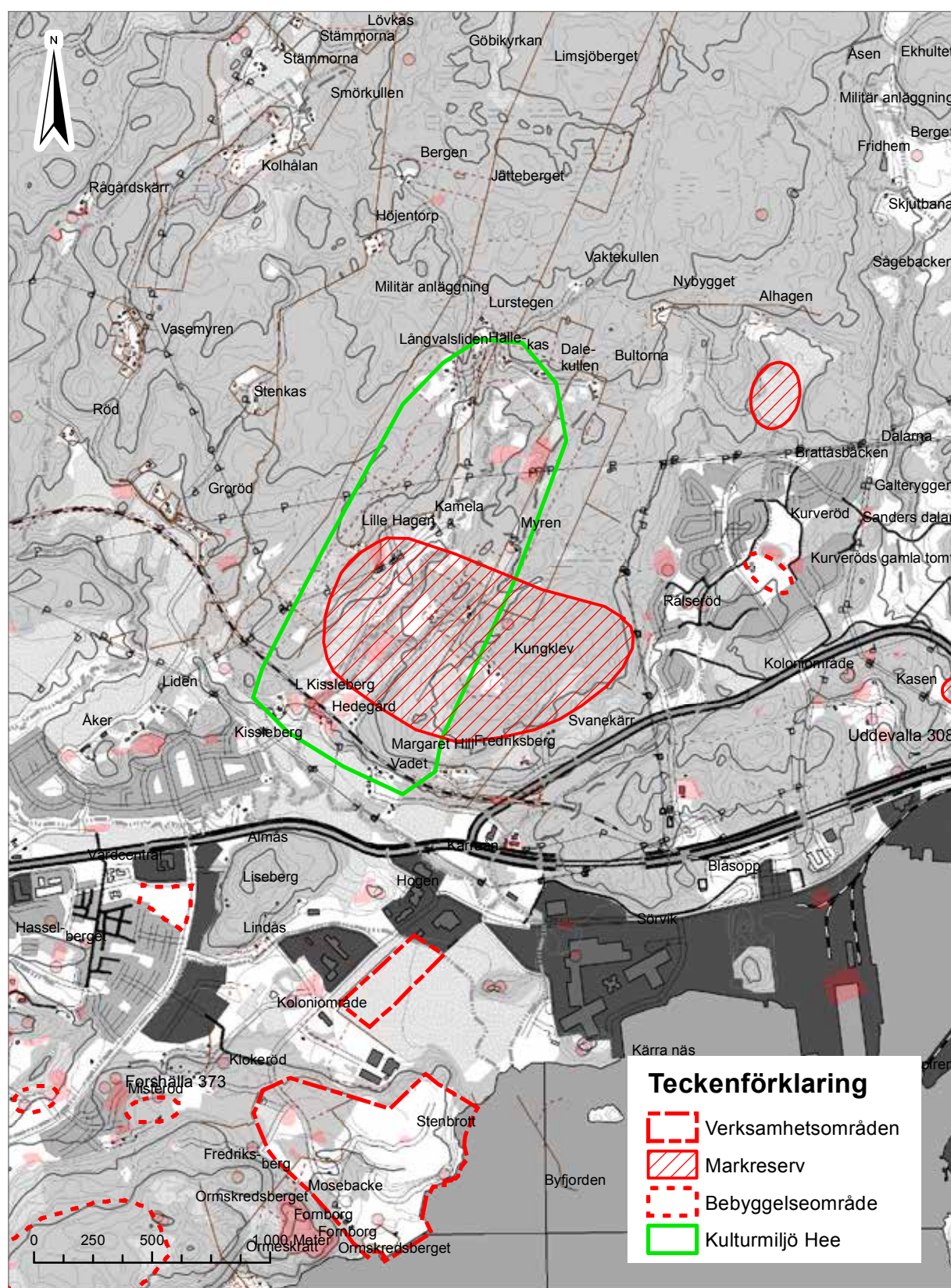
Kulturmiljön ligger inom en smal dalgång som sträcker sig i nord-sydlig riktning (figur 20 b). Åkermarken inom dalgången är klassificerad som ett regionallt odlingslandskap. Före laga skifte låg gårdarna samlade i dalens södra del. Idag ligger gårdarna spridda i landskapet och det visar tydligt på hur laga skifte splittrade byn. Inom område 25 ligger tre fasta fornlämningar som utgörs av boplatser, Herrestad 264, 266, 332 och en fyndplats, Herrestad 140 (tabell 10). I anslutning till områdets södra del finns spår av Hee gamla gårdstomt med tillhörande kvarn, Herrestad 328 och 325. Herrestad 140 är registrerad som en fyndplats. Här påträffades på 1950-talet en stenxya med slipad egg. Den exakta platsen för fyndet är inte känd. Herrestad 264 är en boplats som ligger i åkermark inom områdets norra del. Boplatser ligger cirka 75 m ö.h. Enstaka avslag och kvarts har påträffats på platsen. Boplatserns utbredning

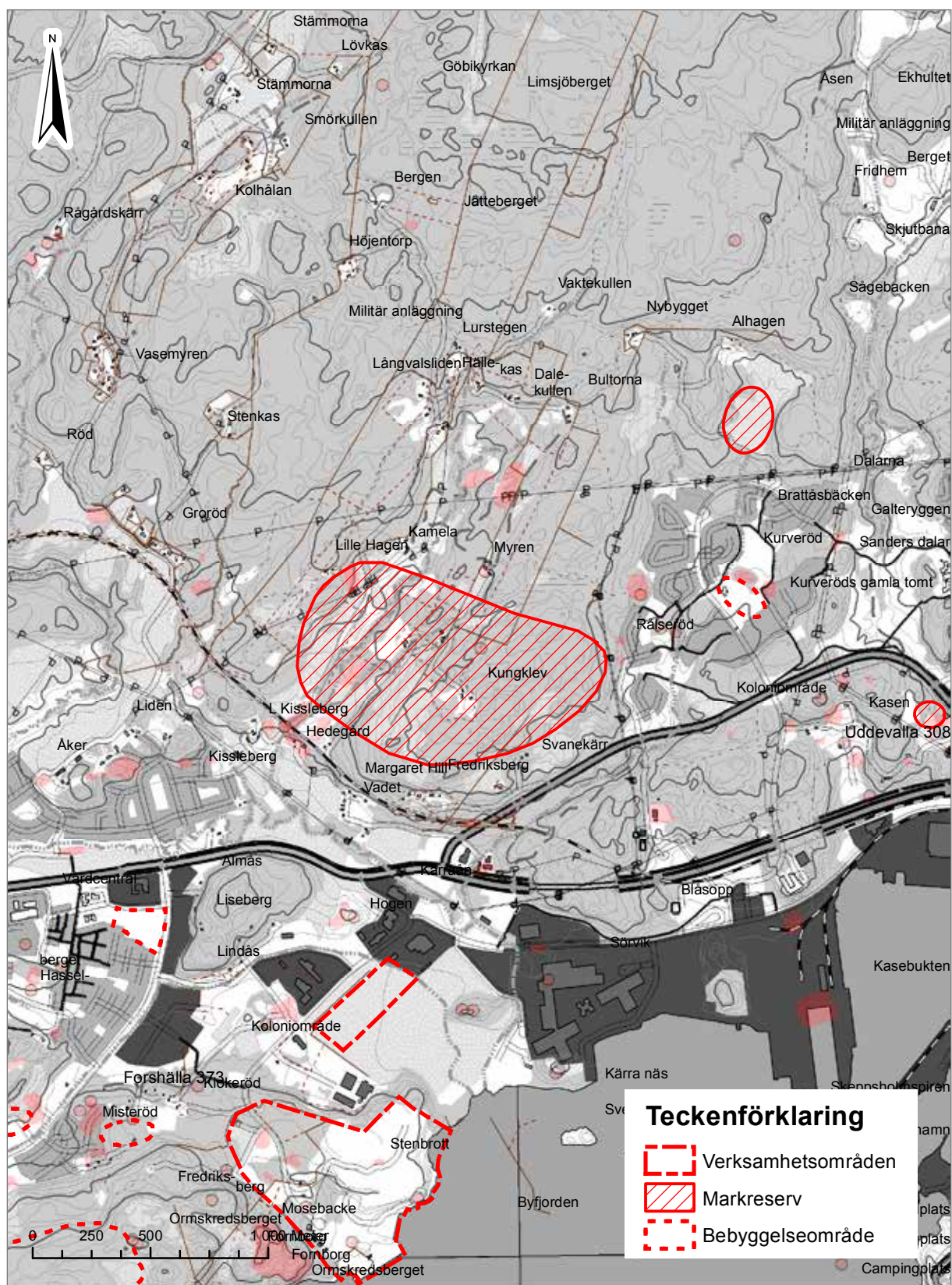
Figur 18. Verksamhetsområde 8. Herrestad socken. Skala 1:3 000.

Figur 19. Område 24. Herrestad socken. Skala 1:3 000.

Figur 20 a. Kulturmiljö Hee. Herrestad socken. Skala 1:25 000.

är oklar. Herrestad 266 ligger i områdets sydvästra del, vilken ingår i den kommunala kulturmiljön. Boplatsen ligger i en sydvästsluttning i åkermark, cirka 40 m ö.h. Här har enstaka flintavslag samt en bränd flinta påträffats. Boplatsens utbredning är oklar. Herrestad 332 ligger i områdets nordvästra del, och inom området för kulturmiljön, Hee. Boplatsen ligger cirka 40 m ö.h. på en sluttning mot öster, delvis i åkermark. Enligt uppgift uppges platsens topografiska läge utgöra ett bra boplatsläge, trots få kända fynd.

Fornlämning	Typ av fornlämning	Antikvarisk bedömning	Fastighet
Herrestad 140	Fyndplats	Övr. kult. lämning	Hogen 1:4
Herrestad 264	Boplats	Fast fornlämning	Toften 1:4
Herrestad 266	Boplats	Fast fornlämning	Hee 1:4
Herrestad 332	Boplats	Fast fornlämning	Hee 1:3 m.fl.

Tabell 10. Kända fornlämningar inom markreserv område 25. Herrestad socken.

Åtgärdsförslag område 25

Inom område 25 ligger tre fasta fornlämningar samt en övrig kulturhistorisk lämning. Områdets västra del berör en kommunal kulturmiljö, Hee. I syfte att undvika större ingrepp i kulturmiljön i samband med framtida exploatering, bör områdets utbredning i väst förflytas mot öst. En justering av områdets storlek innebär att man undviker en negativ effekt och påverkan på den uttagna kulturmiljön med dess kulturella värden. En justering bör utföras i samråd med Länsstyrelsen. Om områdets storlek minskas mot öst innebär det även, att man undviker framtida markingrepp i två fasta fornlämningar, Herrestad 266 och 332. Inför framtida exploatering bör en arkeologisk utredning utföras i syfte, att klargöra om icke kända lämningar finns i området. Om Herrestad 266 och 332 berörs, bör man inledningsvis utföra en arkeologisk förundersökning. Syftet är att klargöra boplatsernas utbredning. Resultat från en förundersökning ligger till grund för beslut om ytterligare antikvariska åtgärder kan komma att bli aktuella.

Område 26

Området ligger cirka 25 m ö.h., i åkermark och omges i norr och i söder av skogsklädda bergshöjder. Befintlig

bebyggelse ligger i den södra delen av området. Området angränsar i väst mot en kommunal kulturmiljö, Utby by (figur 21 och 22). En fast fornlämning samt två övriga kulturhistoriska lämningar ligger inom område 26 (tabell 11). Strax innanför den norra gränsen är en fyndplats registrerad, Herrestad 253. Fyndplatsen ligger söder om ett bergsparti i övergången till åkermark, cirka 25 m ö.h. Här har två flintavslag hittats.

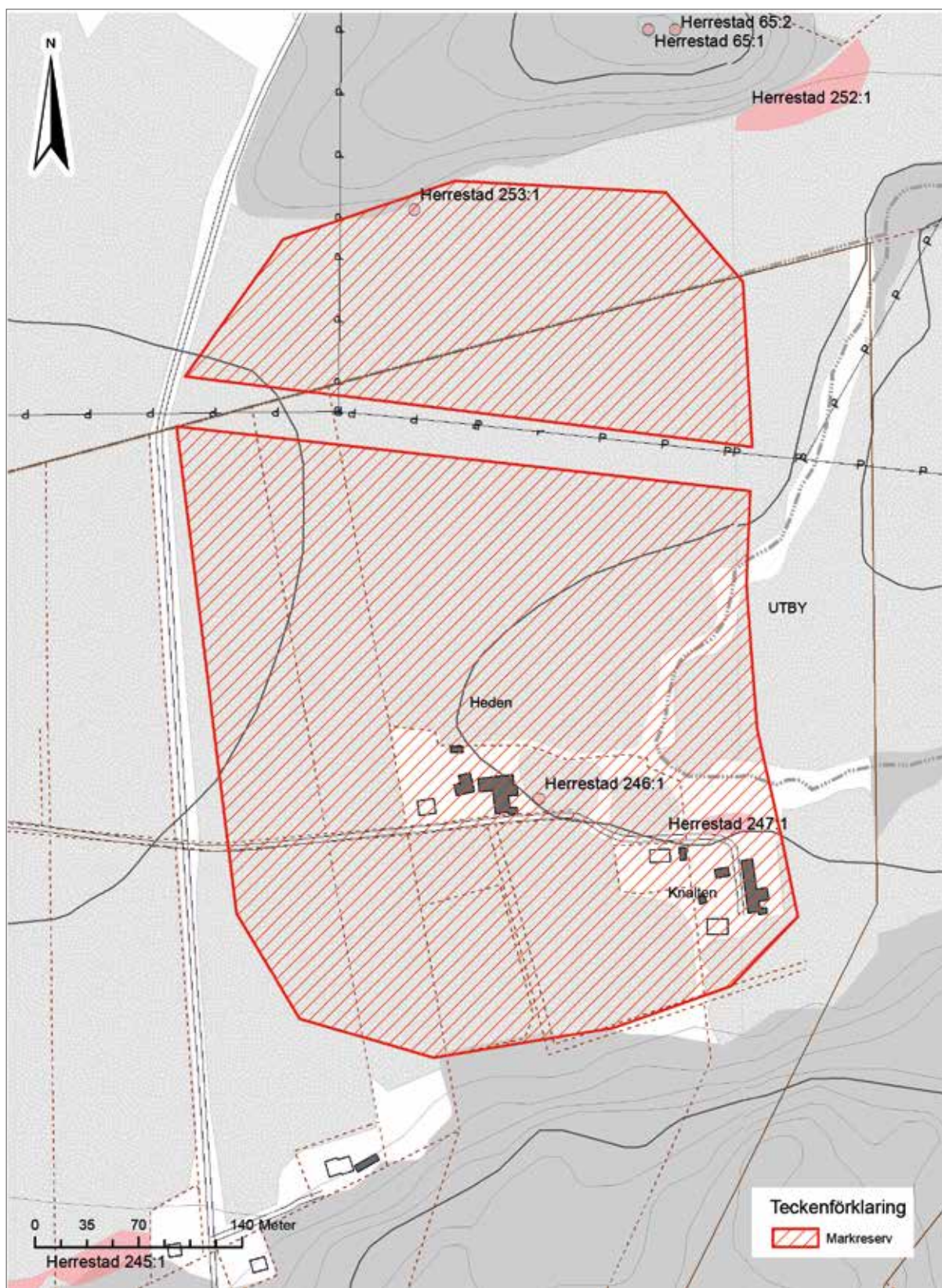
Fornlämning	Typ av fornlämning	Antikvarisk bedömning	Fastighet
Herrestad 246	Fyndplats	Övrig kult. lämning	Utby 2:7
Herrestad 247	Boplats	Fast fornlämning	Utby 2:8
Herrestad 253	Fyndplats	Övrig kult. lämning	Torsberg 2:2

Tabell 11. Kända fornlämningar markreserv område 26. Herrestad socken.

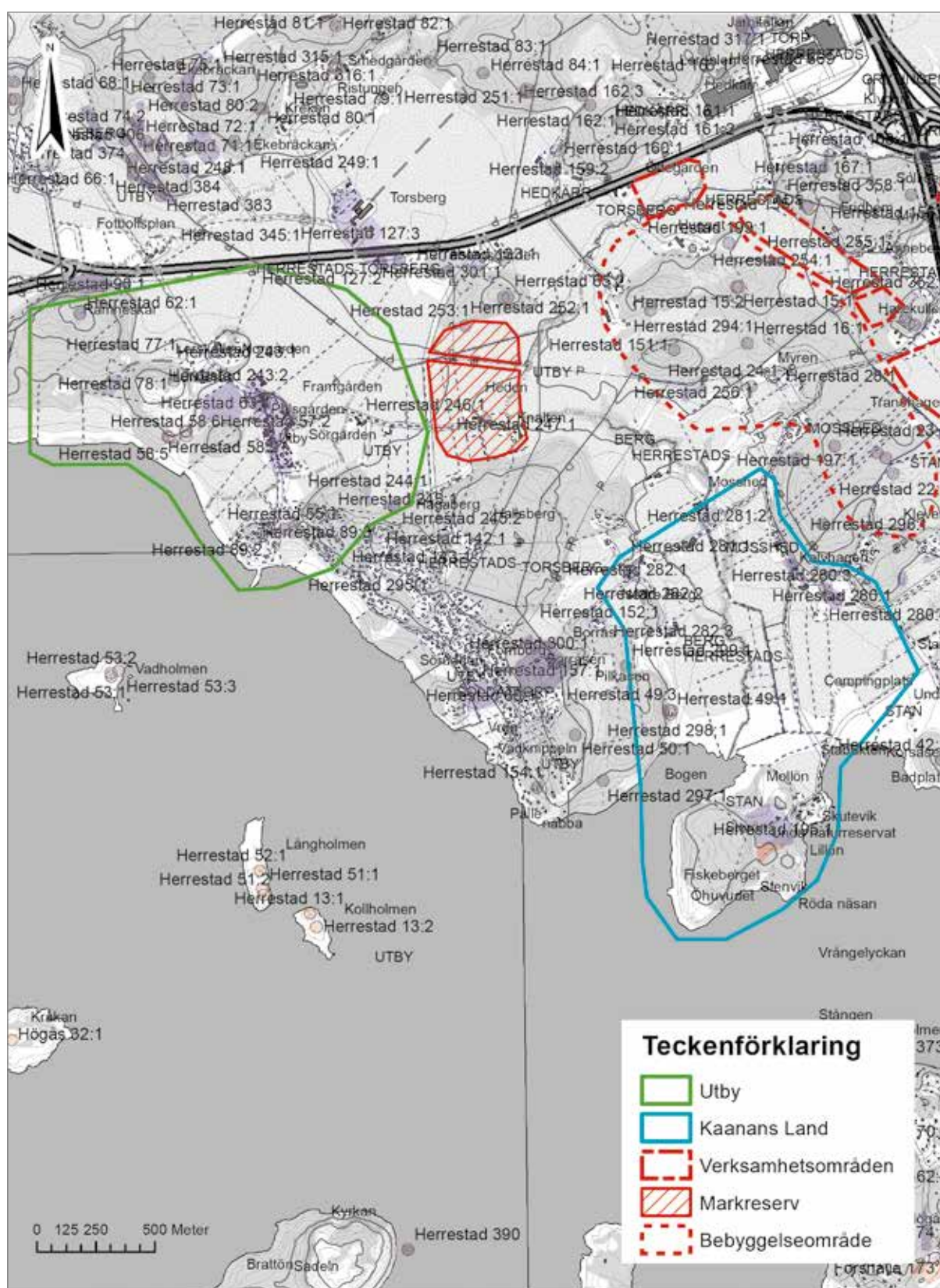
I områdets södra del invid fastigheten Heden har ett avslag påträffats, Herrestad 246. Avslaget kan ha nyttjats som en skrapa. Fyndet påträffades i åkermark, cirka 25 m ö.h. Herrestad 247 är registrerad som en fast fornlämning. Fornlämningen utgörs av en boplats som ligger cirka 25 m ö.h., i åkermark, mellan en bäck och mindre bergshöjd. Fynd i form av tre avslag har hittats på platsen. Boplatsen är av okänd utsträckning.

Åtgärdsförslag område 26

Områdets sydöstra gräns berör fornlämningsområdet tillhörande Herrestad 247. I syfte att undvika framtida ingrepp i fast fornlämning samt tillhörande fornlämningsområde, föreslås att områdets sydöstra–östra gräns justeras. Länsstyrelsen fattar beslut om storleken avseende fasta fornlämningars skyddsområde. Därmed förordas samråd med Länsstyrelsen angående justering. Sett utifrån omgivande fornlämningsmiljö, ligger ett antal boplatser invid eller strax nedanför bergshöjderna, i eller i övergång till åkermark, cirka 25–30 m ö.h. De fynd som har påträffats inom område 26 samt den omgivande fornlämningsbilden indikerar, att icke kända lämningar kan finnas i området. Därmed föreslås att en arkeologisk utredning bör utföras inom område 26.

Figur 21. Område 26. Herrestad socken. Skala 1:4 000.

Figur 22. Kulturmiljö Utby by. Herrestad socken. Skala 1:35 000.

Uddevalla socken

Landskapsbild och kulturmiljö

Landskapet omfattas av både kust- och inlandsområden. Uddevalla stad ligger i ett flackt landskapsparti som omges av högre bergshöjder med branta bergsstup och med mer skogskädda flacka bergsplatåer. Bäveån har sitt utlopp i Byfjorden och ån delar av staden. Mot väst, i Äljeområdet, slingrar sig Bäveån fram i kanjonlikt dalgångar. Mellan de skogsklädda berghöjderna ligger relativt smala dalgångar med sammanhängande åker- och ängsytter. Inom Uddevalla socken finns flertalet uttagna kommunala kulturmiljöer samt ett riksintresse för kulturmiljövården. Riksintresset utgörs av badortsmiljön vid Gustafsberg. De föreslagna områdena för bebyggelse, verksamhet och markreserv, berör ingen kommunal eller riksintressant kulturmiljö. Runt om Uddevalla på bergshöjderna och -platåerna ligger stenåldersboplatser medan yngre lämningar framträder på lägre nivåer i landskapet. Flertalet boplatser och fyndplatser ligger på Bodeleberget i söder, på Kasen i norr och i öster i Bleket, Sandbacken och Äsperöd. Yngre lämningar som by- och gårdstomter återfinns bland annat i Gräskärr, Ramseröd och Äsperöd. Den miljö som dominerar är den medeltida staden. Uddevalla stad omnämns för första gången år 1495. Under årens lopp har ett flertal arkeologiska undersökningar utförts i centrum, men det är fortfarande oklart om staden ursprungligen låg på nuvarande plats (se exempelvis Svedberg 2005).

Planerad bebyggelse

Område 7

I den norra delen av området ligger ett bergsparti som ansluter till åkermark i söder (figur 23). Området omges av senare tids lämningar i form av by- gårdstomter, en kvarn. Den gård som ligger i anslutning till området sydöstra del har namnet Ödegården. Inga kända fornlämningar finns inom område 7.

Åtgärdsförslag område 7

Området utgörs av berg som övergår i åkermark, vilket kan utgöra goda topografiska lägen för boplatser. Därmed kan en arkeologisk utredning klargöra om icke kända lämningar finns inom området.

Verksamhet

Verksamhetsområde 9

Område 9 sträcker sig i nord-sydlig riktning, öster om väg 172. Området ligger i kuperad skogsbeklädd terräng (figur 24). Inga kända fornlämningar finns inom området och få fornlämningar ligger i anslutning till verksamhetsområde 9.

Åtgärdsförslag område 9

I syfte att klargöra om okända lämningar finns inom området, kan en arkeologisk utredning vara aktuell.

Verksamhetsområde 10

Område 10 ligger öster om område 11 (figur 25). Terrängen består av svagt kuperad skogsmark. Inga kända fornlämningar finns inom området. Den västra delen av områdets utgörs idag av bergtäkt.

Åtgärdsförslag område 10

I syfte att klargöra om okända lämningar finns inom området, kan en arkeologisk utredning komma att bli aktuell.

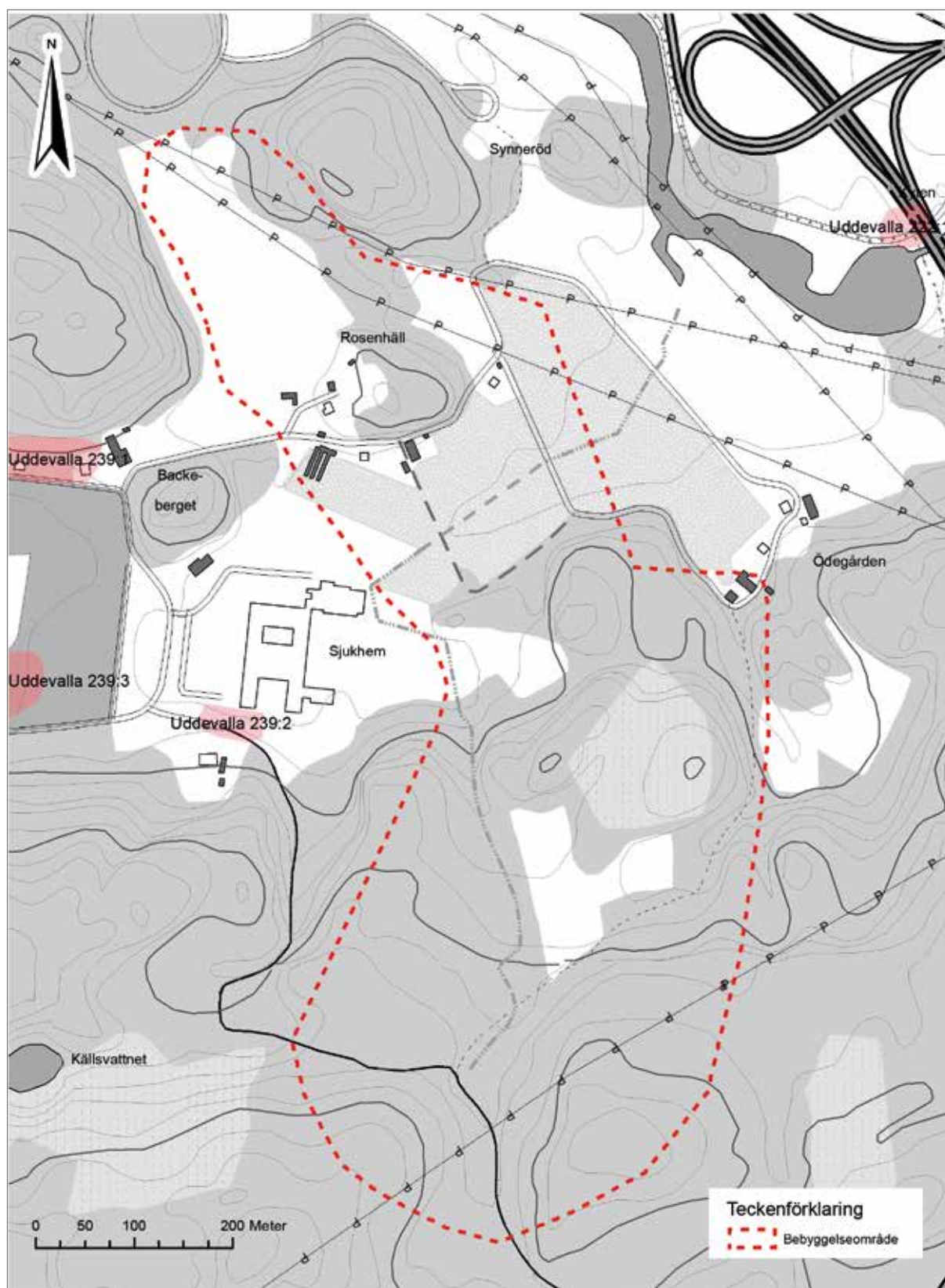
Verksamhetsområde 11

Område 11 ligger väster om ett industriområde (figur 26). Landskapet utgörs i huvudsak av skogsmark. Norra delen av område 11, invid industriområdet, är näst intill helt bortschaktad. I sydväst angränsar området till åkermark.

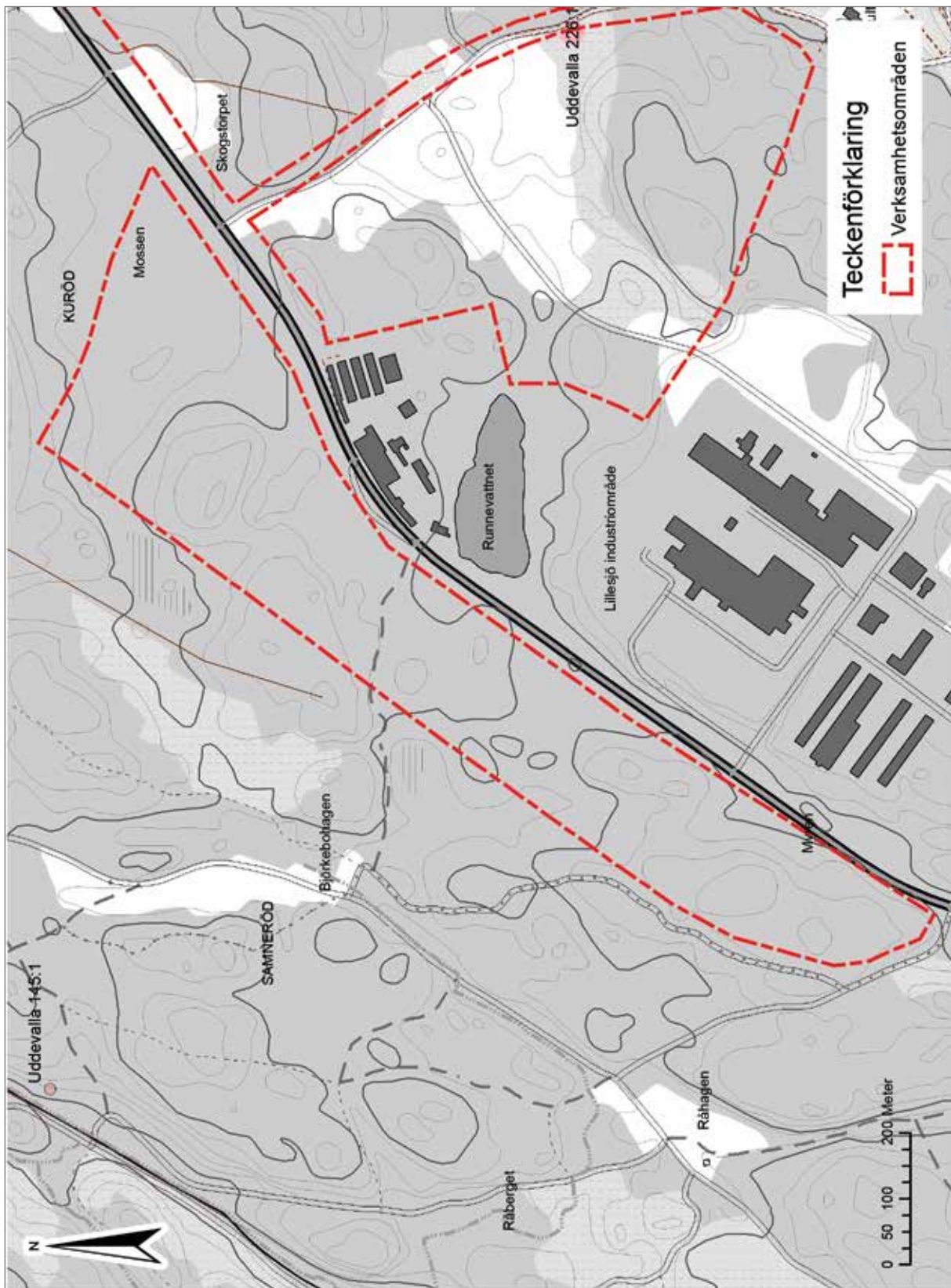
Områdets västra gräns löper längs befintlig väg. Vid områdesgränsen ligger en fyndplats, Uddevalla 226 (tabell 12). Uddevalla 226 är en fast fornlämning och är registrerad som en boplat. Boplasten ligger på plan mark i skogsmark. Här har en flintkärna påträffats (Nordqvist 1986). Därutöver finns inga kända fornlämningar inom området.

Fornlämning	Typ av fornlämning	Antikvarisk bedömning	Fastighet
Uddevalla 226	Boplat	Fast fornlämning	Nöthult

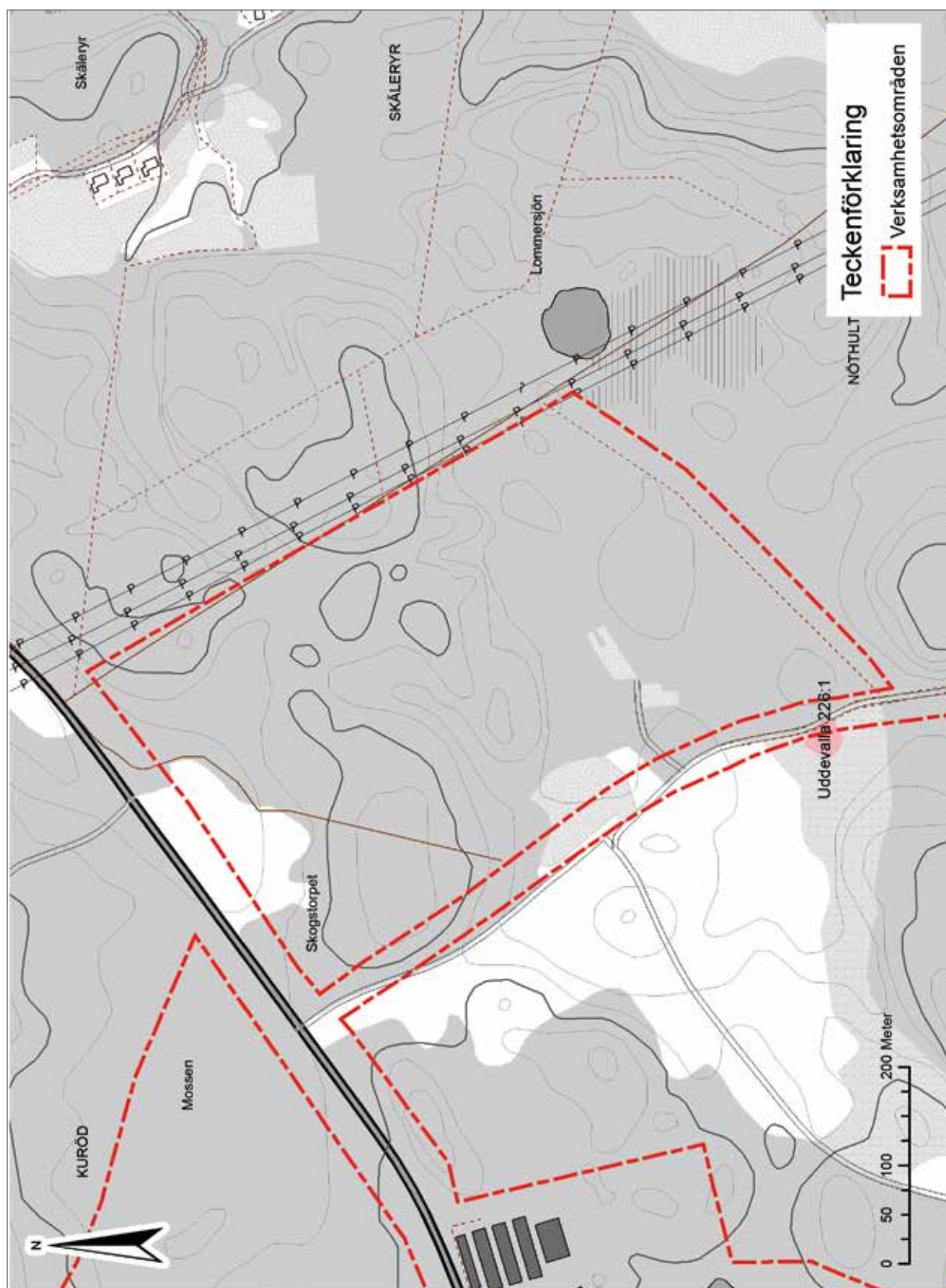
Tabell 12. Kända fornlämningar verksamhetsområde 11. Uddevalla socken.

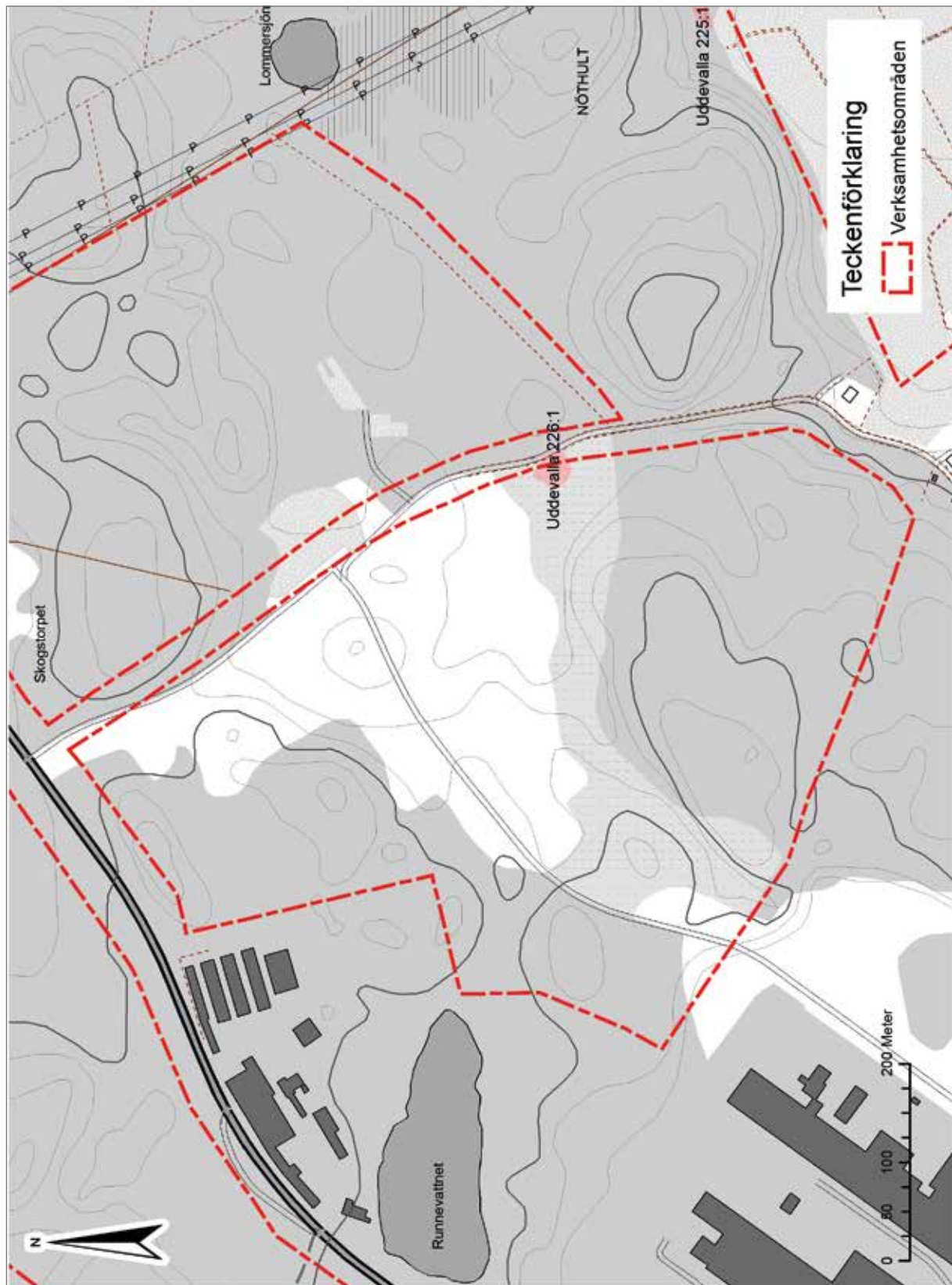
Figur 23. Bebyggelseområde 7. Uddevalla socken. Skala 1:6 000.

Figur 24. Verksamhetsområde 9. Uddevalla socken. Skala 1:9 000.

Figur 25. Verksamhetsområde 10. Uddevalla socken. Skala 1:6 000.

Figur 26. Verksamhetsområde 11. Uddevalla socken. Skala 1:6 000.

Åtgärdsförslag område 11

En justering förordas av området västra gräns invid boplatsen, Uddevalla 226. En justering som syftar till att undvika ingrepp i fast fornlämning samt tillhörande fornlämningsområde. Därutöver kan en arkeologisk utredning vara motiverad i syfte att klargöra om okända fornlämningar finns i området

Verksamhetsområde 12

Området ligger vid Nöthult och utgörs i huvudsak av åkermark (figur 27). Inga kända fornlämningar finns inom området. Strax söder om området ligger Uddevalla 276, en boplatz som är registrerad som ett bevakningsobjekt. Sju flintföremål har påträffats spridda över hela området. I samband med en schaktövervakning inom boplatsen sydvästra del framkom en härd och en stensamling (Rolöf 2012).

I norr tangerar områdesgränsen till Uddevalla 225, en boplatz, som är registrerad som en fast fornlämning. Fynd har påträffats på platsen i samband med en specialinventering inför industriexploatering. Boplatsen ligger på en avsats 60 m ö.h. Det påpekas att bra boplatzlägen kan finnas i närområdet (Nordqvist 1986).

Åtgärdsförslag område 12

För att undvika framtida ingrepp i Uddevalla 225 med tillhörande fornlämningsområde, bör den norra begränsningen justeras i samråd med Länsstyrelsen. Sett utifrån de fynd och anläggningar som påträffats i närområdet bör en arkeologisk utredning utföras, i syfte att klargöra om okända lämningar finns inom området.

Verksamhetsområde 13

Området ligger sydväst om Nöthult, i en skogsbeklädd kuperad terräng med bergsavsatser (figur 28). Inom området finns inga kända fornlämningar. Nordost om område 13 ligger Uddevalla 76:1–4, 76:1–2, by- och gårdstomter med husgrund samt ett lösfynd av flintskrapa och yxa. Söder om området ligger tre boplatser Uddevalla 70, 228 och 229. Väster om området ligger Uddevalla 235, ytterligare en boplatz på cirka 50 m ö.h. Fynd av slagen flinta har påträffats inom boplatzområdet (Nordqvist 1986).

Åtgärdsförslag område 13

Inom bergspartiet kan gynnsamma lägen för boplatser finnas och det kan inte uteslutas, att okända fornlämningar kan finnas inom verksamhetsområde 13. Därmed föreslås, att en arkeologisk utredning utförs inom området.

Verksamhetsområde 14

Område 14 ligger norr om järnväg och E6, samt sydost om skjutbanan vid Dalhem. Området utgörs av skogsbeklädda bergshöjder (figur 29). Inga kända fornlämningar finns inom området. I närområdet ligger enstaka boplatser, fyndplatser samt yngre lämningar, som Uddevalla 240. Uddevalla 240 är en by- och gårds tomt med äldsta skriftliga belägg är från 1610.

Åtgärdsförslag område 14

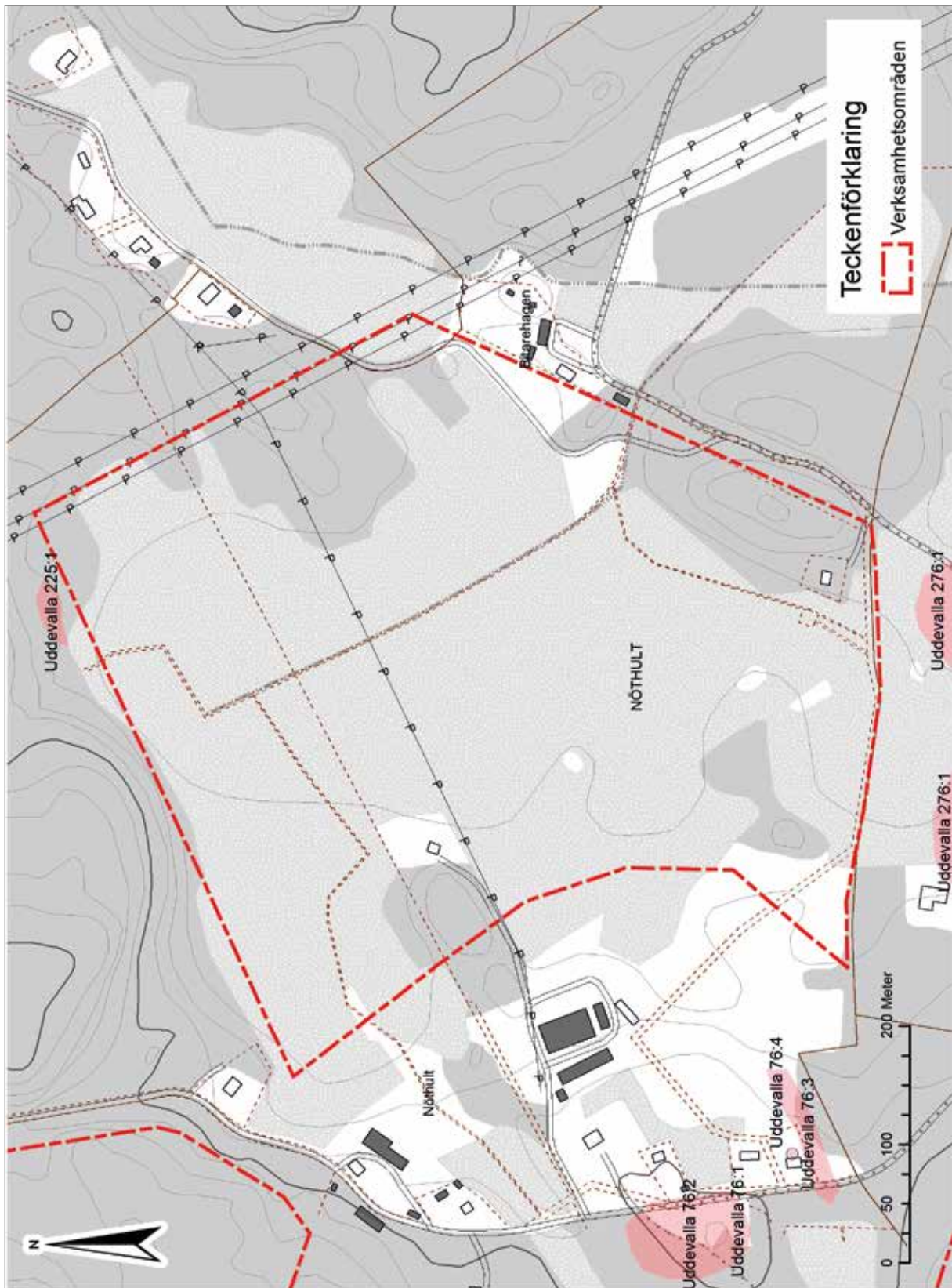
Trots fåtaliga lämningar i närområdet samt avsaknad av kända fornlämningar inom verksamhetsområde 14, kan en arkeologisk utredning vara motiverad. På grund av den närliggande by- och gårdstomten kan historiska lämningar finnas i området. Okända fornlämningar kan finnas i topografiskt gynnsamma lägen.

Verksamhetsområde 15

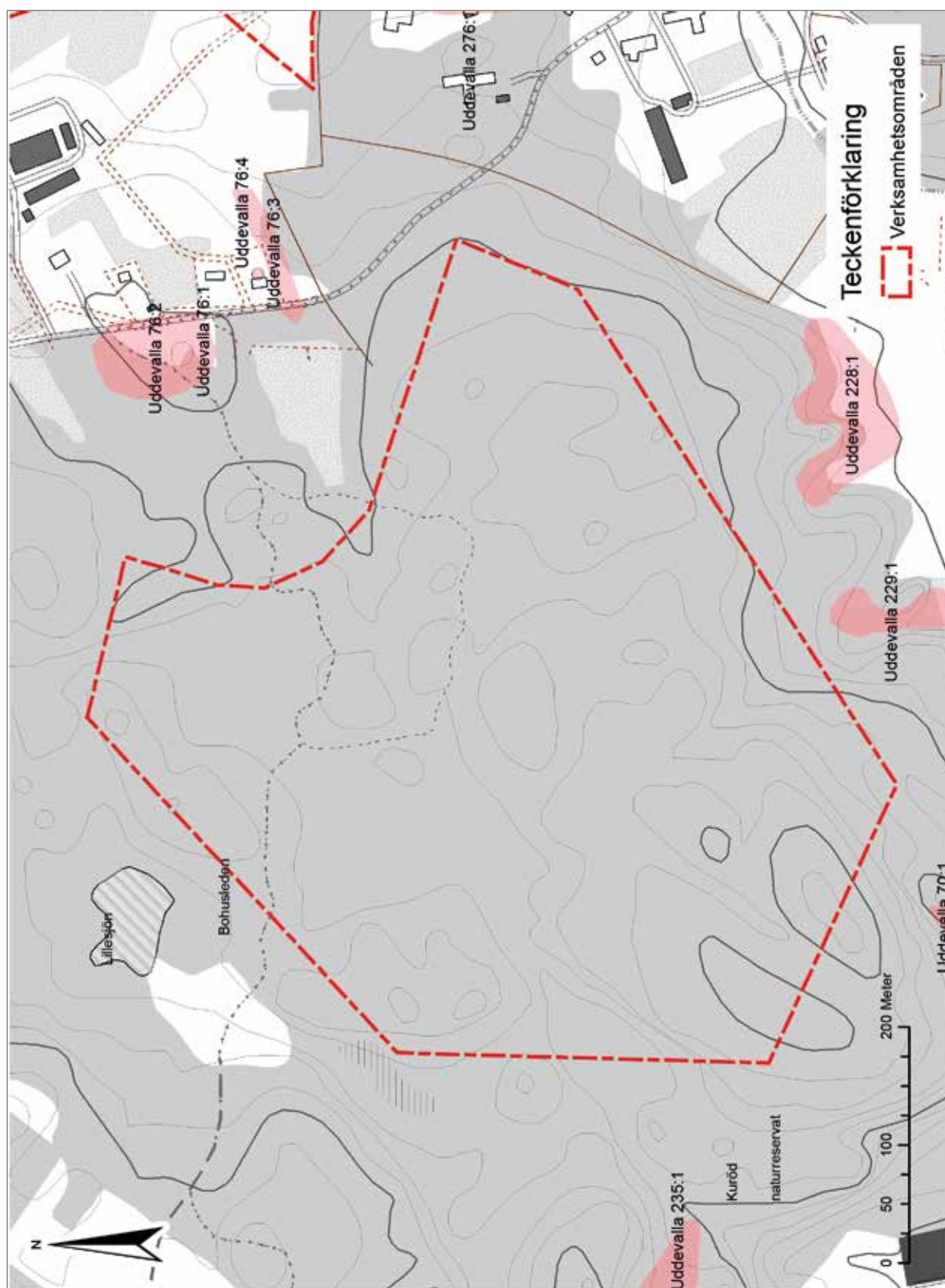
Området ligger söder om järnväg och E6. Inga kända fornlämningar finns inom området och dess norra del är bebyggd (figur 30). Få lämningar ligger i närområdet. Det kan nämnas att en by- och gårdstomt, Uddevalla 286:1–2, har legat nordost om området. Lämningarna är idag borta på grund av vägbygge. Enligt äldre uppgift har en boplatz legat cirka 50 meter väster om områdets södra del, Uddevalla 32. Boplatsen har inte återfunnits i senare tid.

Åtgärdsförslag område 15

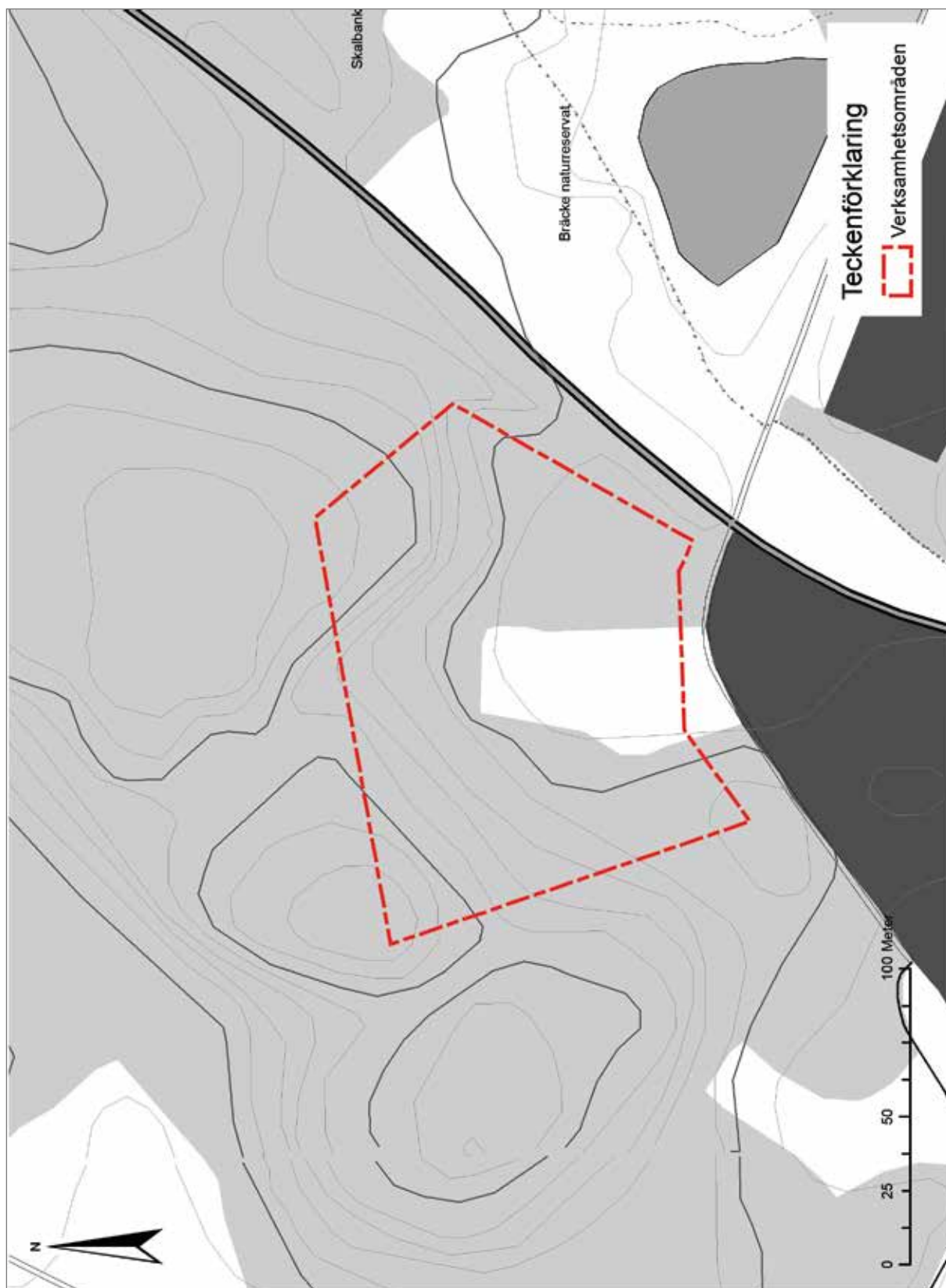
Inga kända fornlämningar finns inom området och få lämningar ligger i närområdet. Delar av området är idag redan bebyggt. Mot bakgrund av detta är det inte motiverat med ytterligare arkeologiska åtgärder.

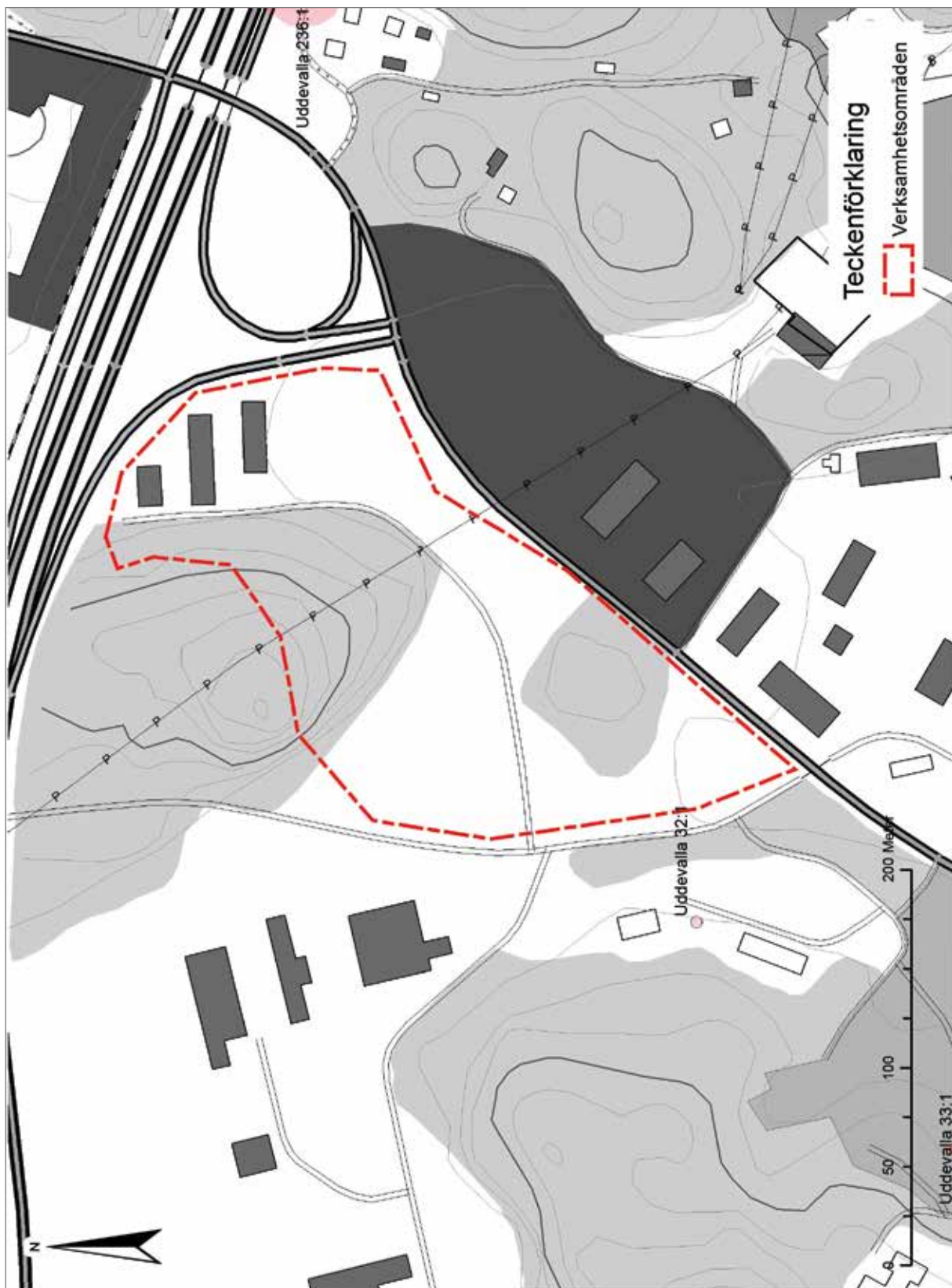
Figur 27. Verksamhetsområde 12. Uddevalla socken. Skala 1:5 000.

Figur 28. Verksamhetsområde 13. Uddevalla socken. Skala 1:5 000.

Figur 29. Verksamhetsområde 14. Uddevalla socken. Skala 1:2 000.

Figur 30. Verksamhetsområde 15, Uddevalla socken. Skala 1:3 000.

Verksamhetsområde 16

Område 16 ligger öster om Glimminge motorstadion och en grustäkt. Området är kuperat med skogsklädda bergspartier med Stavstens mosse som begränsar området i söder (figur 31).

Områdets nordligaste begränsning berör Uddevalla 213, en by- och gårdstomt. Lämningen är registrerad som ett bevakningsobjekt (tabell 13). Enlig 1849 års karta har en gårdstomt legat på platsen. Därutöver finns inga kända fornlämningar inom området. Det kan nämnas att ytterligare en by- och gårdstomt, Uddevalla 213, ligger strax väster om området, invid motorbanan.

Fornlämning	Typ av fornlämning	Antikvarisk bedömning	Fastighet
Uddevalla 213	By- och gårdstomt	Bevakningsobjekt	Glimmingen 1:2

Tabell 13. Kända fornlämningar verksamhetsområde 16, Uddevalla socken.

Åtgärdsförslag område 16

I syfte att undvika ingrepp i Uddevalla 213 bör områdets utbredning mot norr justeras. En arkeologisk/kulturbeskrivning utredning samt inventering av landskapet kan vara av betydelse i syfte, att få kunskap om gårdarnas belägenhet samt nyttjande av landskapet under historisk tid.

Verksamhetsområde 17

Området utgörs till större del av ett skogsbevuxet bergsparti. Området ligger invid den norra sidan av gamla E6 vid Kullen/Sigelhult, norr om Bratterödsområdet (figur 32). Området tangerar två lämningar, Uddevalla 203:1 och 206 (tabell 14).

Uddevalla 203:1-2 är en by- och gårdstomt som ligger på Stora Bratteröds ägor. Lämningen är registrerad som ett bevakningsobjekt. Uddevalla 203:2 är till stor del ödelagd av väg. Gårdstomten är enligt 1805 års karta cirka 120x75 meter stor och är idag delvis bebyggd. I områdets nordöstra del ligger en boplats, Uddevalla 206, som är registrerad som en fast fornlämning. Boplaten ligger i en sydsluttning, cirka 85 m ö.h. Enligt uppgift har flinta påträffats i området, platsen har registrerats utifrån det topografiska läget, som är ett lämpligt boplatsläge. Därutöver har gården Kullen, med äldsta bebyggelse från 1665 legat i området

Fornlämning	Typ av fornlämning	Antikvarisk bedömning	Fastighet
Uddevalla 203:1-2	By- och gårdstomt	Bevakningsobjekt	Bratteröd 8:3 m.fl.
Uddevalla 206	Boplats	Fast fornlämning	Kullen 1:8

Tabell 14. Kända fornlämningar verksamhetsområde 17, Uddevalla socken.

Åtgärdsförslag område 17

I syfte att undvika ytterligare intrång inom by- och gårdstomten, Uddevalla 203:1, bör verksamhetsområdet gräns minskas mot nordost. En justering föreslås även i öster. Områdets östra del bör flyttas i syfte att undvika intrång inom fast fornlämning med tillhörande fornlämningsområde. Samråd bör därmed ske med Länsstyrelsen. Därutöver rekommenderas, att en arkeologisk utredning utförs inför exploatering i syfte att klargöra om okända lämningar kan finnas i området.

Markreserv

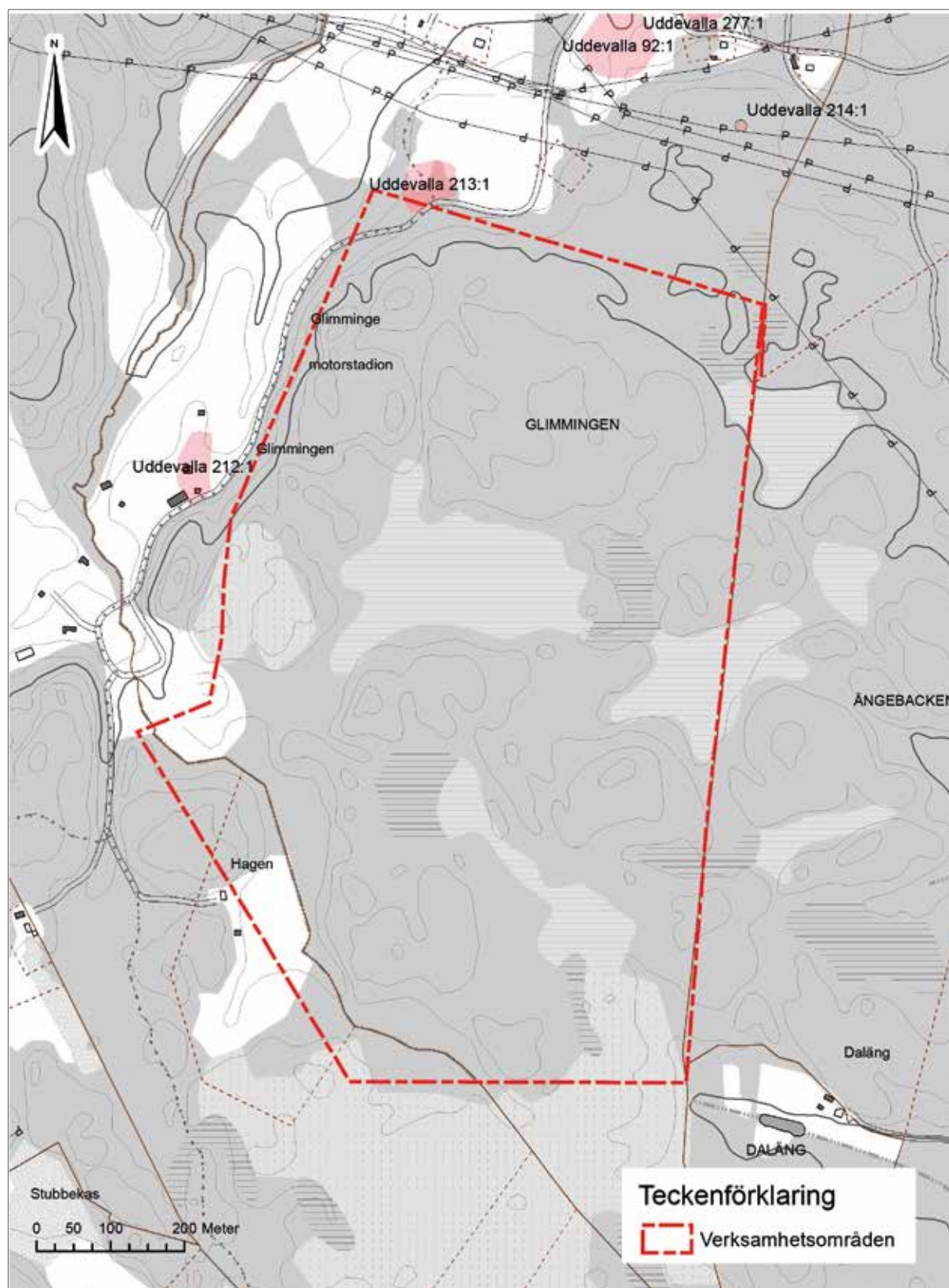
Område 27

Området ligger nordväst om och i anslutning verksamhetsområde 17. Området sträcker sig från Sigelhult i söder mot Lindås i norr. Området utgörs av skogsklädd kuperad terräng (figur 33). Inom området finns två fasta fornlämningar och en övrig kulturbeskrivning lämning (tabell 15).

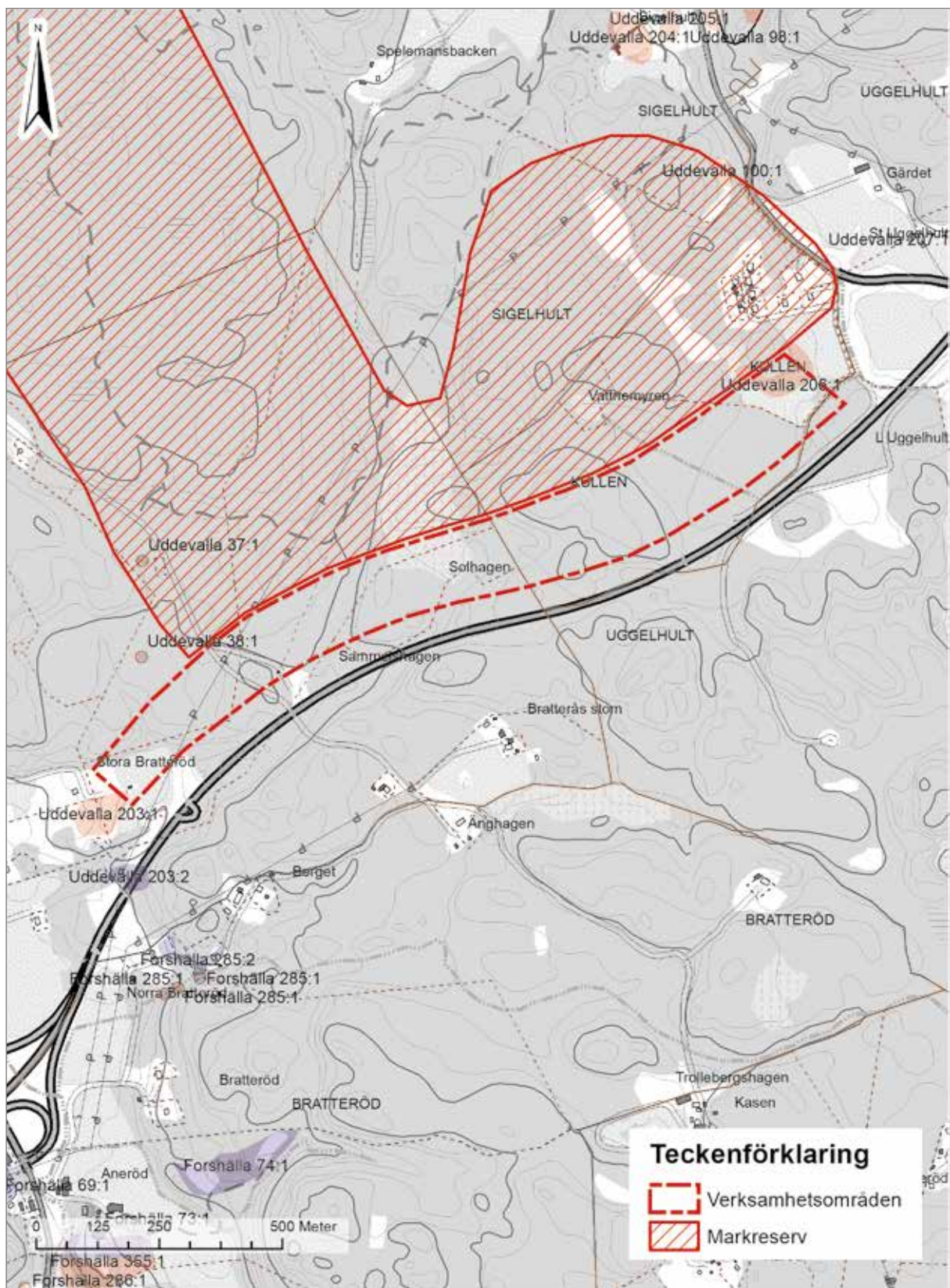
Uddevalla 37 är registrerad som en övrig kulturbeskrivning lämning och är en fyndplats för en båtysa. Uddevalla 100 är en fast fornlämning bestående av en boplats. Boplaten ligger på en sandig platå, i åkermark mellan berg och en ravin. Boplaten ligger dock relativt högt i terrängen, cirka 80 m ö.h. I början av 1900-talet har fynd av flinta hittats i området. Det topografiska läget är, enligt uppgift, ett lämpligt boplatsläge. Uddevalla 206, är en boplats, vilken nämnts ovan, i samband med verksamhetsområde 16.

Åtgärdsförslag område 27

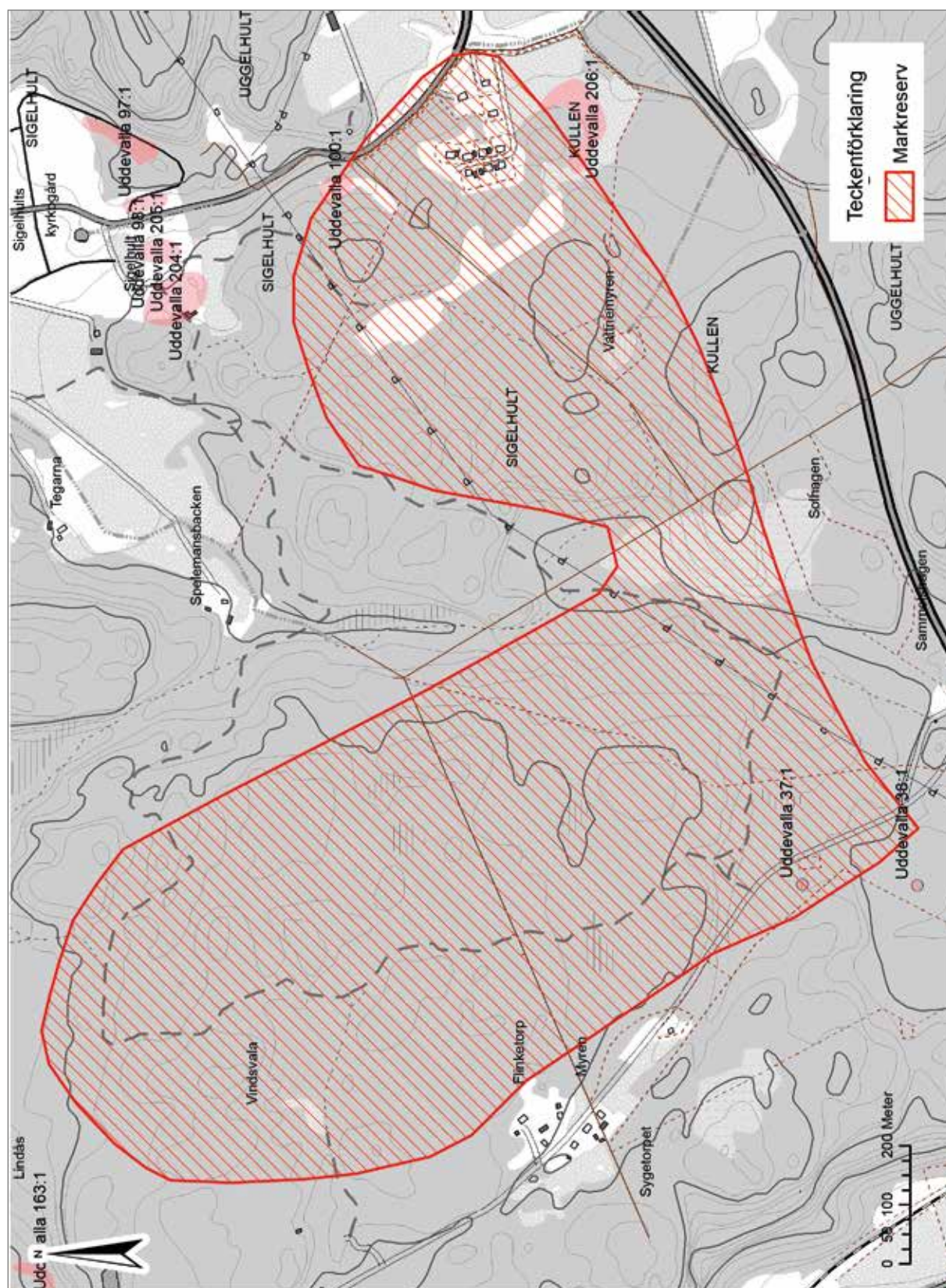
I syfte att undvika konflikt med fasta fornlämningar bör områdesgränsen i nordost justeras. Den bör minskas i sådan utsträckning, att varken Uddevalla 100 eller 206 med tillhörande fornlämningsområde berörs av framtida exploatering. En justering föreslås även av områdesgränsen invid Uddevalla 37. Den

Figur 31. Verksamhetsområde 16. Uddevalla socken. Skala 1:8 000.

Figur 32. Verksamhetsområde 17. Uddevalla socken. Skala 1:12 000.

Figur 33. Markreserv område 27. Uddevalla socken. Skala 1: 10 000.

Fornlämning	Typ av fornlämning	Antikvarisk bedömning	Fastighet
Uddevalla 37	Fyndplats	Övrig. kult. lämning	Sigelhult
Uddevalla 100	Boplat	Fast fornlämning	Sigelhult 1:6
Uddevalla 206	Boplat	Fast fornlämning	Kullen 1:8

Tabell 15. Kända fornlämningar område markreserv 27, Uddevalla socken.

sydvästra begränsningen bör ändras, så att fyndplatsen lämnas utanför område 27. Sett utifrån den kända fornlämningsbilden kan inför fortsatt planering en arkeologisk utredning vara motiverad.

Område 28

Område 28 utgörs av mindre bergspartier i norr och äldre åkermark i söder. Området berör en fast fornlämning, Uddevalla 8, som ligger 40 m ö.h. (figur 34 och tabell 16). Boplaten ligger mellan bergsklackar i äldre åkermarken. Platsen upptäcktes år 1960 då man funnit fynd bestående av två kärnyxor, två pilspetsar, åtta knivar av flinta och en flintskrapa. I senare tid har fynd påträffats i ett skogsparti inom boplatsens nordöstra del. Fynden utgjordes av slagen flinta och möjligen bränd lera. Boplaten är av okänd utbredning.

Fornlämning	Typ av fornlämning	Antikvarisk bedömning	Fastighet
Uddevalla 8	Boplat	Fast fornlämning	Kaselyckan 1

Tabell 16 Kända fornlämningar område 28 markreserv, Uddevalla socken.

Åtgärdsförslag område 28

En fast fornlämning Uddevalla 8, en boplat med okänd utsträckning ligger inom områdets sydöstra del. För att undvika ingrepp i fast fornlämning föreslås, att områdets gräns förflyttas mot nordväst, i syfte att undvika framtida ingrepp i fast fornlämning. Om detta inte är möjligt kan en arkeologisk förundersökning komma att bli aktuell inför exploatering.

Forshälla socken

Landskapsbild och kulturmiljö

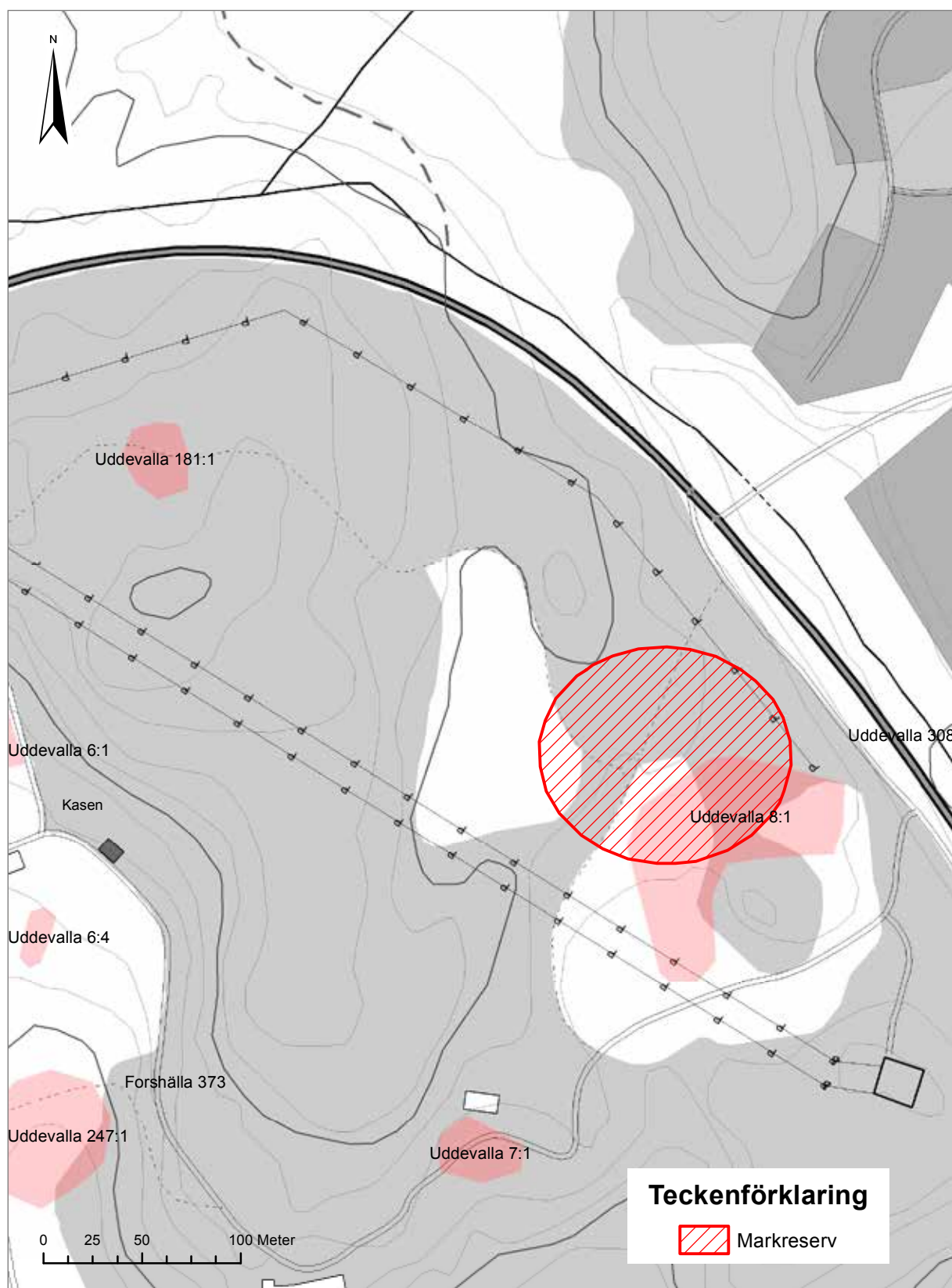
Området vid Sund ligger på en udde vid södra stranden av Byfjorden. Landskapet utgörs av en kuperad terräng med dalgångar med slättområden. Området vid Sund är uttaget som en kommunal kulturmiljö (Kulturmiljöprogram, Uddevalla kommun 2002). Delar av området har utgjort utmark till Stora Sund Här ligger torplämningar, husgrunder och små röjningsrösen. De kulturhistoriska lämningarna visar på hur landskapet nyttjats under historisk tid. Det äldsta skriftliga beläget för Stora Sund härrör från slutet av 1300-talet Stora Sunds by låg på krönet av flack ås, invid Byfjordens södra strand. Byn övergavs på 1970-talet. En arkeologisk undersökning utfördes vid Stora Sund i samband med nya E6, och det visade sig, att platsen varit bebodd sedan bronsåldern fram till år 1750 (Lindman 1998). Planerad bebyggelse inom Forshälla socken ligger i anslutning till ovan nämnda kulturmiljö och verksamhetsområde 18 ligger inom kulturmiljön (figur 35)

Området runt Sund är rikt på fornlämningar och ett flertal arkeologiska undersökningar har utförts i samband med exploatering. Här finns fornlämningar som består av gravfält, enstaka gravar och boplatser. Inför anläggande av bron över Sunningesund och etablering av nya E6, utfördes ett antal arkeologiska undersökningar i området av fornlämningar, som berördes av exploateringen (se exempelvis Ottander & Ortman 1998). Inom område 1–3, planerad bebyggelse, har arkeologiska undersökningar utförts inom delar av området. (se exempelvis Hernek 2006, Falkenström 2007 och Streiffert 2012).

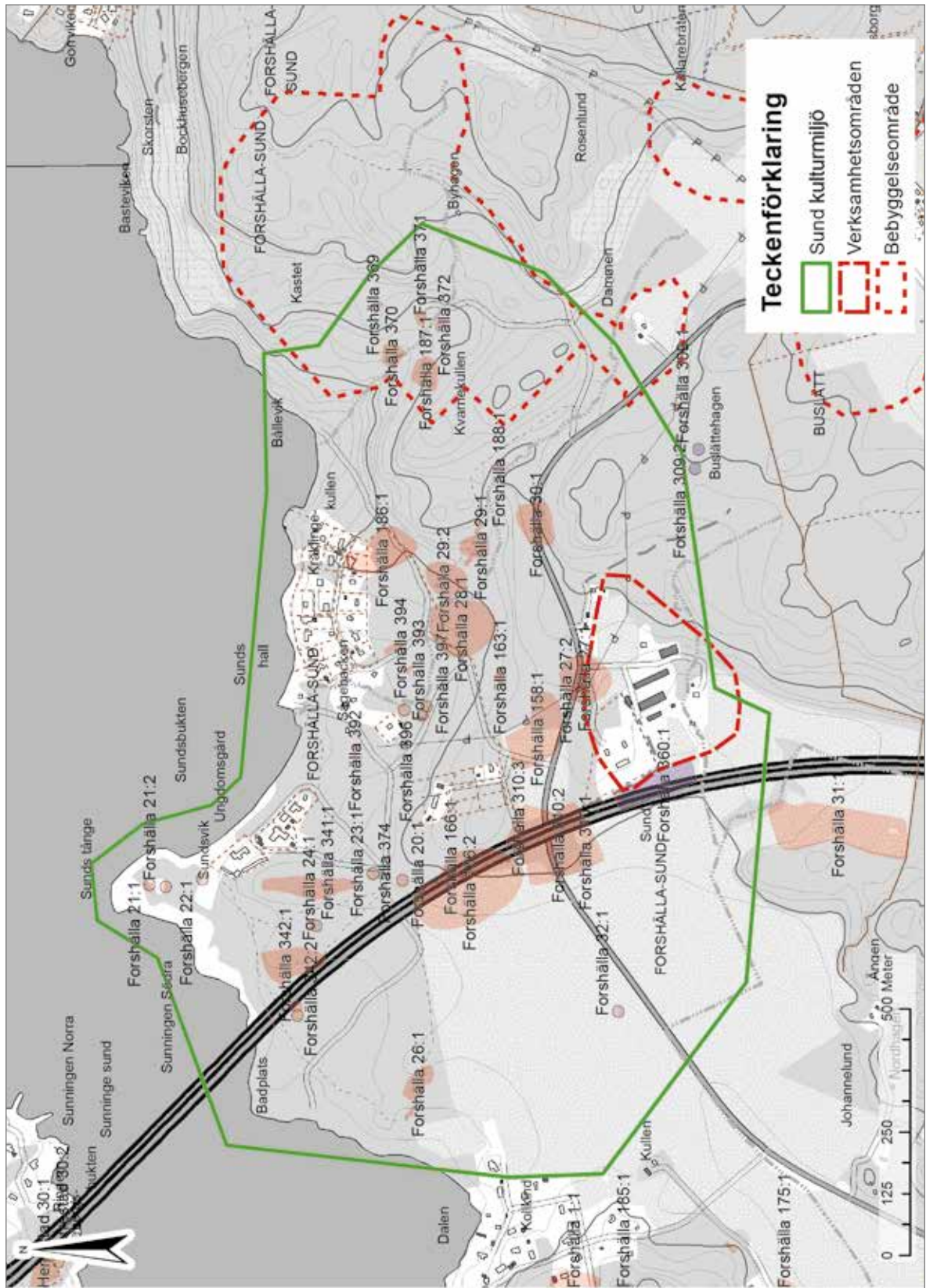
Planerad bebyggelse

Område 29

Området ligger norr samt söder om befintlig väg, i betes- och åkermark (figur 36). Inom område 29 ligger två fasta fornlämningar, Forshälla 190 och 212 (tabell 17). I den norra delen av området ligger Forshälla 190, en boplat. Boplaten ligger på en nordostlig sluttning i åkermark, cirka 65 m ö.h. Här har flintavslag och en kärna av flinta påträffats och eldpåverkad/skärvig sten har observerats i åkern. Boplatsens utbredning är inte fastställd. Inom boplatsens västra del finns en husgrund med spisröse som tillhört torpet Gatorna. I området söder om vägen, vid Buslätt, ligger en fast fornlämning, Forshälla 212. Forshälla 212 är en boplat belägen

Figur 34. Markreserv område 27. Uddevalla socken. Skala 1:2 000.

Figur 35. Kulturmiljö Sund. Forshälla socken. Skala 1:10 000.

invid gården Nytorp. Boplasten ligger strax nedanför berg, i övergången till åkermark, på en höjd på cirka 75 m ö.h. Här har enstaka bitar slagen flinta påträffats och en möjlig kärna av flinta. Boplatsens begränsning är inte klarlagd.

Fornlämning	Typ av fornlämning	Antikvarisk bedömning	Fastighet
Forshälla 190	Boplats	Fast fornlämning	Sund 2:1
Forshälla 212	Boplats	Fast fornlämning	Hova 3:7

Tabell 17. Kända fornlämningar inom bebyggelseområde 29, Forshälla socken.

Åtgärdsförslag område 29

Området norr om vägen, föreslås i första hand justeras i omfång, i syfte att undvika konflikt med fast fornlämning, Forshälla 190 inklusive fornlämningsområde. Alternativet är, att en arkeologisk förundersökning bör utföras inför planerad exploatering. Boplatsens storlek bör inledningsvis klargöras. Åtgärden som nämnts ovan avser även Forshälla 212, belägen i området söder om befintlig väg. Beslut om fornlämningsområdenas storlek beslutas av Länsstyrelsen. Därmed bör samråd ske med Länsstyrelsen i samband med justeringar av områdesgränser. Topografin samt de kända lämningarna indikerar att ytterligare okända lämningar av förhistorisk och historisk karaktär kan finnas inom de två områdena. Mot bakgrund av ovan bedöms att en arkeologisk utredning bör utföras inledningsvis, både norr och söder om vägen. Syftet är att klargöra om icke kända lämningar finns inom de två områdena.

Verksamhet

Verksamhetsområde 18

Området delas i norr av väg, Grohed-Amnenäs. Söder om vägen ligger bebyggelse, bland annat Sunds Herrgård. Delar av området är skogsbeklätt med inslag av åker och betesmark. Området (figur 37). Inom området ligger Forshälla 27:1–2 en boplats, registrerad som en fast fornlämning och övrig kulturhistorisk lämning (tabell 18). Boplasten ligger norr om vägen Grohed-Amnenäs på en moränrygg, cirka 40 m ö.h. Forshälla 27:2, belägen norr om väg är undersökt. Enbart ett fåtal fynd av flinta framkom. Efter avslutat resultat ansågs att inga ytterligare antikvariska åtgärder var aktuella. Forshälla

27:2 är registrerad som en övrig kulturhistorisk lämning. Den södra delen av boplasten, Forshälla 27:1, som är belägen söder om vägen Grohed-Amnenäs, kvarstår som fast fornlämning. Forshälla 360 är undersökt och borttagen i samband med en arkeologisk slutundersökning som utfördes 1997. Vid detta tillfälle påträffades bland annat kokgropar, stolphål, fynd av flinta och keramik (Ottander & Ortman 1998).

Fornlämning	Typ av fornlämning	Antikvarisk bedömning	Fastighet
Forshälla 27:1	Boplats	Fast fornlämning	Sund 1:8, 2:2
Forshälla 27:2	Boplats	Övrig kult. lämning	Sund 1:8, 2:2
Forshälla 360	Boplats	Övrig kult. Lämning. Undersökt/borttagen	Sund 2:1

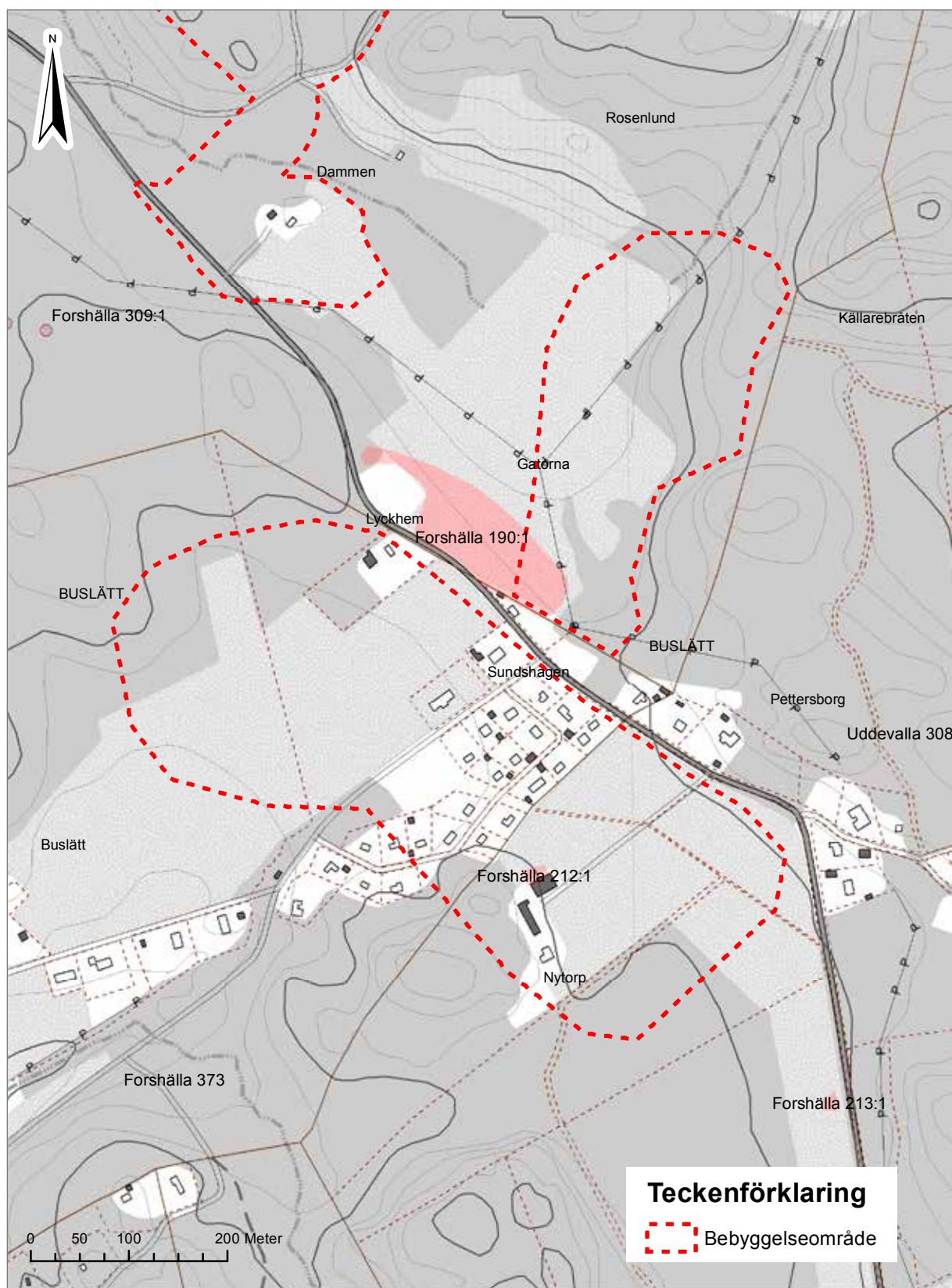
Tabell 18. Kända fornlämningar verksamhetsområde 18, Forshälla socken.

Åtgärdsförslag område 18

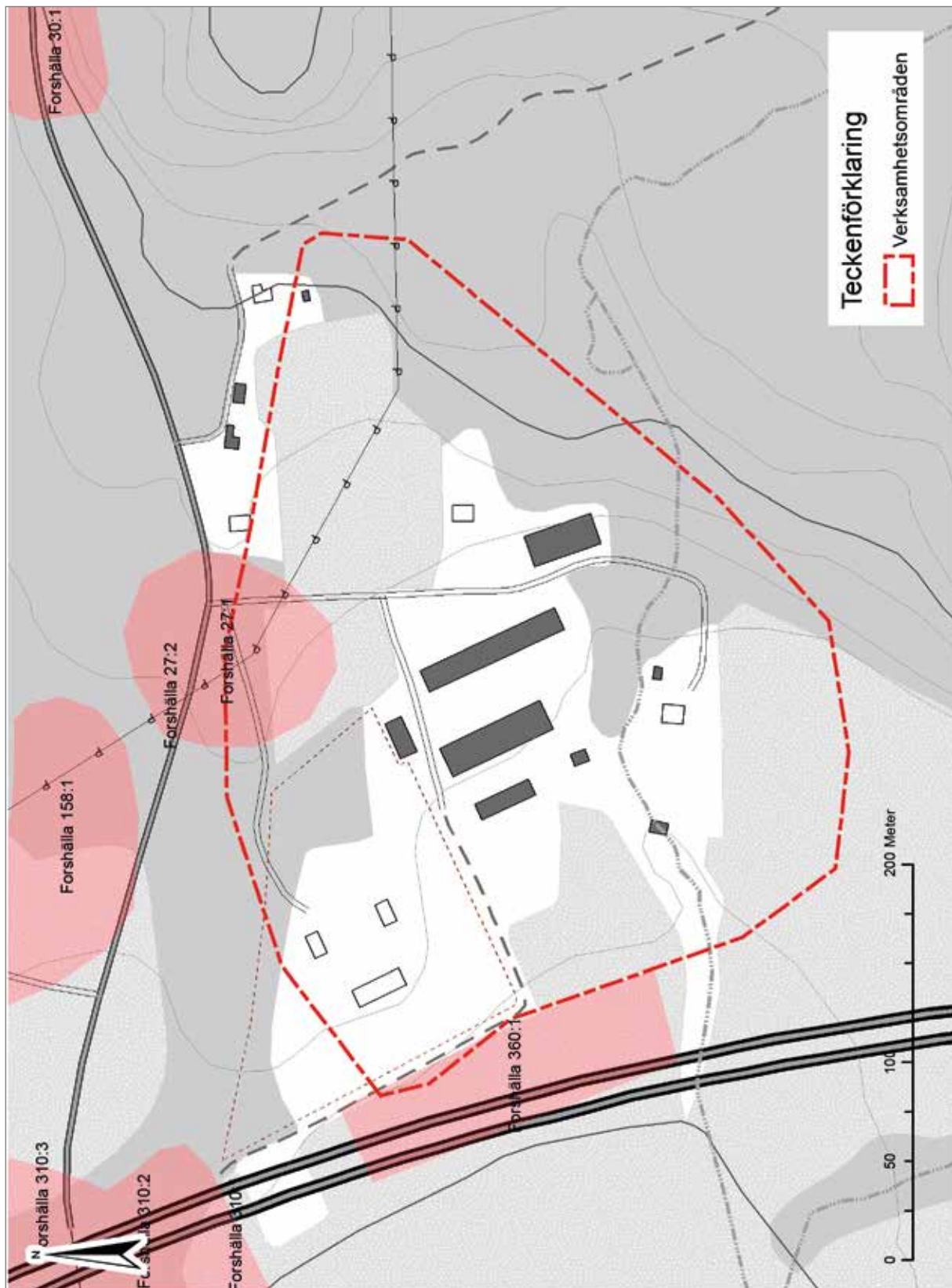
Området är idag delvis bebyggt, men de obebyggda ytorna ligger främst i betes- och åkermark. Inom området finns en fast fornlämning och två kulturhistoriska lämningar registrerade. Forshälla 27 är tudelad av befintlig väg. Den norra delen av fornlämningen, Forshälla 27:2, är undersökt och borttagen. Forshälla 27:2 är registrerad som en övrig kulturhistorisk lämning (FMIS). Den södra delen av lämningen, Forshälla 27:1, är registrerad som fast fornlämning. I syfte, att undvika att Forshälla 27:1 berörs av fortsatt planarbete föreslås, att en justering av områdets norra gräns görs. Alternativt kan en arkeologisk förundersökning komma att bli aktuell inför exploatering, i syfte att avgränsa boplasten. För att ta bort en fornlämning krävs en arkeologisk slutundersökning. Därutöver föreslår Bohusläns museum, att en arkeologisk utredning utförs av de ytor som idag är obebyggda. Omgivande fornlämningsbild indikerar att det kan finnas ytterligare fornlämningar i området.

Sammanfattning och åtgärdsförslag

Inom eller i anslutning till flertalet av de föreslagna områden ligger fasta fornlämningar och/eller kulturhistoriska lämningar. Vissa områden berör mer känsliga

Figur 36. Bebyggelseområde 29. Forshälla socken. Skala 1:3 000.

Figur 37. Verksamhetsområde 18. Forshälla socken. Skala 1:3 000.

landskapsutsnitt än andra. Ett exempel är miljön runt Herrestad gravfält. Lämpligheten för planerad verksamhet och bebyggelse i närhet till Herrestad gravfält bör ske i samråd med Länsstyrelsen.

Inom ett flertal områden bedöms inledningsvis att arkeologiska utredningar bör utföras, i form av arkivstudier och aktivt i fält. Syftet är, att klargöra om ytterligare lämningar kan finnas inom dessa områden. Inom vissa områden finns också kända lämningar representerade. Inledningsvis bör man överväga, att de undantas exploatering. Om detta inte är möjligt kan

antikvariska åtgärder komma att bli aktuella i form av arkeologiska förundersökningar. Resultatet från en förundersökning kan leda till, att arkeologiska slutundersökningar kan bli aktuella. Tillstånd från länsstyrelsen krävs för ingrepp i fast fornlämning.

Bohusläns museum anser, att samråd ska ske med Länsstyrelsens kulturmiljöenhet i fråga om att undvika ingrepp i fasta fornlämningar samt tillhörande fornlämningsområden. Samråd bör även ske med Länsstyrelsen, angående de områden som berör eller ligger i anslutning till kommunens uttagna kulturmiljöer.

Utredningsområde för småbåtshamnar

Metod och källmaterial

Studien omfattar en genomgång av tillgängligt källmaterial i form av stadsmonografier, arkeologiska rapporter, historiska kartor och sjökort samt diverse arkiv. Källorna presenteras tematiskt nedan. Litteraturen består främst av sentida svenska studier och omfattar således inte urkunder i annat än som referat. Av kartor och sjökort har endast de som är webbpublicerade studerats.

FMIS – Riksantikvarieämbetets fornminnesinformationssystem över kulturhistoriska lämningar

Studien omfattar ett registerutdrag från hela Byfjordens vattenområde, samt landområden i anslutning till utredningsområdena. Även Riksantikvarieämbetets riksintressen för kulturmiljö har beaktats.

Skandinaviskt vrakarkiv

Studien omfattar ett registerutdrag från hela Byfjordens vattenområde. Skandinaviskt vrakarkiv är ett privat arkiv som utmärker sig för att vara det bästa för svenska västkusten.

Historiska kartor och sjökort

De kartregister som har använts är Lantmäteriet, Svenskt sjöarkiv, Riksarkivet och Krigsarkivet i Sverige; Det Kongelige bibliotek och Rigsarkivet respektive Statens arkiver i Danmark samt Statens Kartverk Sjø i Norge. Enbart webbpublicerat material har undersökts. Bohusläns museum har dessutom ett eget digitalt kartbibliotek, samt ett mindre antal kopior på historiska kartor i arkivet.

Flygfoton

Satellitbilder i Google maps har använts för att se om man från ovan kan upptäcka lämningar eller avvikelser inom grunda vattenområden.

Hembygdsföreningar

Hembygdsföreningarna i Forshälla och Herrestad socknar har tillfrågats om de har kännedom om icke regist-

rerade lämningar eller övriga uppgifter om de berörda utredningsområdena.

Litteratur

Utöver diverse litteratur om ort och platsnamn har Ort-namnsregister för Göteborgs och Bohuslän studerats (Lindstam 1966). Uddevalla stads tillkomst och utveckling behandlas utförligt av främst Kristiansson (1951), Hörman (1926), Hasselmo (1980) och Brycker (1978).

Fältbesiktningar

Flera av utredningsområdena är inspekterade från båt. Dykbesiktningar har ej företagits.

Resultat av arkiv- och litteraturstudier

Uddevalla växer fram

Det finns sedan gammalt två olika hypoteser om var staden Uddevalla växte fram. En av dem är att staden uppstod ur en marknadsplats vid Kasenabben, väster om den befintliga staden, för att sedan flyttas över till Bäveåns mynningsområde (Hörman 1926, Kristiansson 1951:86ff). En annan hypotes är att staden redan från början etablerades vid Bäveåns mynning (Brycker 1978:41ff, Hasselmo 1980:30f). De senare menar att marknadsplatsen vid Kasenabben troligtvis var verksam parallellt med staden vid Bäveån.

Ytterligare en del i stadens skapelsebeskrivning är Kopparberg, en liten bergshöjd belägen inom ett sedan gammalt utfyllt område nära Kasenabben. På bergets topp finns en förhistorisk grav i form av en rund stensättning (Uddevalla 2011). Naturnamn, med förleden *koppar-* kan tolkas ha ett ursprung i uttrycket *Kaupari* eller *Kaupfari*, vilket antyder att det är en plats som ska förknippas med köpmän (Kristiansson 1951:82 f). Detta skulle då vara ytterligare ett argument för en medeltida marknadsplats vid Kasenabben.

Det första skriftliga belägget för Bäve (Befja) syftar på ån, medan de följande omnämnandena kan avse antingen ån, byn och/eller socknen. Ordet kommer från det fornsvenska *bava* som betyder darra eller bäva, vilket anses beskriva åns många forsar och fall. De första noteringarna om verksamheter vid Bäveån relaterar till år 1161 men är nedtecknade först under 1300- och 1400-talet (Lindstam, 1966:1ff). Bland annat omnämner de isländska sagorna att flera slag ska

ha utkämpats runtom Bäveån (Kristiansson 1951:44f). Stadens äldsta kyrka omnämns för första gången år 1388 men påtalas redan då vara gammal. Uddevallahistorikern Kristiansson sätter kyrkan i samband med kulten kring S:t Michael som kulminerade under 1100-talet och till vilken kyrkan var helgad (ibid.:51f).

Staden fick sina privilegier bekräftade år 1498 av kung Hans som då regerade över Danmark, Sverige, Norge och Finland. Bekräftelsen följer ett ålderdomligt formulär och en slags standard för hur denna typ av privilegier utformades (Kristiansson 1951:71 ff). Tack vare detta kan man, även om Uddevallas brev är skadat och en del av texten saknas, göra sig en uppfattning om hela innebörden. Bland annat specificeras vilka varor som får föras in och ut ur staden, och vilka som har tillstånd att bedriva handel.

Kristiansson återger ett uttalande från år 1755, av den svenske biskopen Johan Browallius, som säger att staden är 800 år gammal, att den alltid legat på samma ställe och att innevånarna hittar gamla gator och mängder av pålar när man gräver källare (Kristiansson, 1951:66). Om man tillmäter denna information någon betydelse kan man dra slutsatsen dels att den äldre stadsbebyggelsen sannolikt delvis var byggd på rustbäddar av nedslagna pålar, och dels att lämningar efter äldre bebyggelse blev förstörda i samband med nybyggnation under tidig modern tid.

Uddevalla som sjöfartsstad

I de äldre skriftliga omnämnandena av Uddevalla omtalas skeppsbyggeri på orten. Det anges att det år 1205 eller 1206 byggdes två skepp vid *Beffa* (Kristiansson 1951:47, Hörman 1926:12). Från år 1557 finns en notering om att kungen befälde att ett 80 lästers skepp skulle byggas av Uddevallas borgare och utrustas med 80 man (Kristiansson 1951:115). År 1673 anges flera fartyg ha blivit byggda i Uddevalla. Under 1700-talet omnämns fyra olika varv: Brattås, Sörvik, Gustavsberg och på Badö. Byggnation och underhåll av träfartyg fortlever under 1800-talet och en bit in i 1900-talet (Karlsson 1968:30).

1945 börjar en ny varvsepok när Uddevallavarvet grundas. Timmer användes inte bara till lokalt skeppsbyggeri utan var dessutom en viktig produkt för avsalu. Trävaruexporten var en betydande inkomstkälla för stadens borgare och skogsägare i trakten, och skogarna riskerade därav periodvis ödeläggelse. Efter en viss stagnation i samband med digerdöden under senare hälften

av 1300-talet, tog utskeppningen av timmer återigen fart under 1500-talet (Kristiansson 1951:56). Eftersom Bäveån, Örekilsälven och anslutande vattendrag rymde ett flertal vattendrivna sågar blev Uddevalla något av ett centrum i Bohuslän för trävaruexport av sågat virke. Tullhandlingar från första hälften av 1600-talet anger till exempel att antalet utgående fartyg årligen uppgick till cirka 200 stycken. Lasterna dominerades av de gängse stapelvarorna, trävaror och livsmedel (Holmberg 1963:175ff.)

Borgarna i staden gjorde sitt bästa för att hindra allmogen runt Byfjorden att skeppa ut alltför stora volymer trävaror genom lagstadgade begränsningar (Kristiansson 1951:114). Här, liksom på andra ställen, försökte man även reglera försäljningen av ektimmer. Bland annat beslutades att ek endast fick säljas till kronan med motiveringen att säkerställa tillgång till bra virke för örlogsflottan samt till kungliga och adliga byggnationer (Kristiansson 1951:115). I stadens privilegiebrev från år 1498 regleras bland annat in- och utskeppningsfriheten och villkoren för främmande handelsmän. Enligt gammal rätt hade Uddevallaborna frihet att skeppa varor ut och in till staden och man ville försäkra sig om denna frihet i privilegiet. Dock skulle kungens ämbetsman underrättas om införda varor eftersom kronan alltid hade förköpsrätt. Främmande handelsmän hade endast lov att handla i parti, hela stycken eller läster, och därmed inte bedriva detaljhandel. Dessutom var de förbjudna att fara ut på landet och erbjuda sina varor och de hade inte förköpsrätt framför stadsborna. Privilegiebrevet stipulerar även vilka varutyper som var godkända för försäljning. Däribland finns lärft, vax, olika kryddor och spannmål. I vilken utsträckning detta efterlevdes kan dock diskuteras (Kristiansson 1951:74).

Bäveån har haft en stor betydelse för stadens utveckling, främst genom att vara en transportlänk mellan inland och hav. Prästen Johan Ödman skriver år 1749 att köpmännen kan skeppa ut »Spiror, Biälckar och Bräder« och föra in andra varor från »salta Hafvet« på mindre båtar och pråmar direkt till torget som låg alldeles vid ån (Ödman 1983:114). Vid denna tid hade staden ytterligare en last- och lossningsplats vid Saltkällan i Foss socken där de större fartygen hade lättare att lägga till (ibid.). Saltkällan, eller Sanden som den även kallades, ligger drygt 1,5 mil nordväst om Uddevalla, längst in i Gullmarsfjorden. Från och med år 1667 hade Uddevalla laglig rätt att utnyttja den som lastageplats. I början av 1800-talet när Uddevalla brann ner hade denna las-

tageplats så stor betydelse att många ansåg att staden borde flytta och istället byggas upp vid detta för handel utmärkta ställe (Nilsson, 1973:66ff, Karlsson 1968:36).

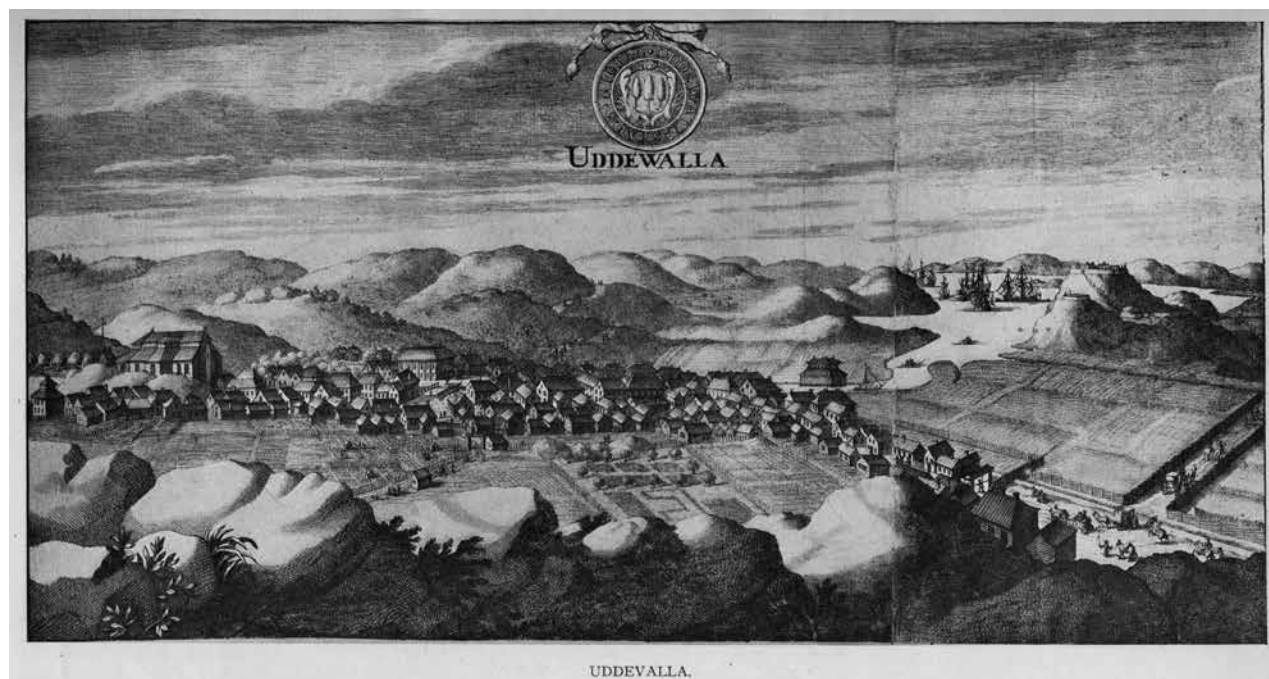
I början av 1600-talet idkades utrikeshandel framför allt med Tyskland och Danmark. Avsaluprodukterna bestod främst av fisk, järn, timmer och bräder. Skutorna var medvetet små för att underlätta navigation genom den smala och grunda passagen vid Sunningesund, mynningen till Byfjorden. Av denna anledning var skutor hemmahörande i Uddevalla sällan större än fjorton läster (Kristiansson 1951:157 f). Större skepp som inte kunde gå upp i Båveån lade istället till vid Skeppsholmen utanför staden. Att vattenområdet vid Skeppsholmen nyttjades som redd är skriftligt belagt från 1500-talets slut och fram till åtminstone mitten av 1700-talet (Hörman 1926:13). En illustration av staden från slutet av 1600-talet finns med i Erik Dahlbergs praktverk *Suecia Antiqua et Hodierna* (Dahlbergh 1935:293). Bilden visar en vy över staden och dess omgivning. Ute i Byfjorden ligger de större fartygen för ankar, förmodligen vid Skeppsholmen, medan mindre båtar rors ut från staden vid Båveåns mynning (figur 38). En liten enmastad skuta ligger förtöjd i ån mitt emot tullhuset.

Från mitten av 1800-talet och framöver finns en mängd foton som berättar om Uddevalla som sjöfartsstad (figur 39–41). Under denna period byggs hamnarna ut. Bland annat anläggs Skeppsholmspiren, vilket medförde utfyllnad ut mot Skeppsholmen. Båveåns

mynningsområde börjar successivt muddras med början på 1840-talet, varefter det åter var möjligt för stora fartyg att lägga till vid stadens kajer (Rehnberg 1986:26).

Byfjorden

Genom arkeologiska undersökningar vet man att det har förekommit mänsklig aktivitet runt Byfjorden under de senaste 10 000 åren (Falkenström 2007: 5). Flera av de aktuella marina utredningsområdena ansluter till lämningar som tidsmässigt spänner om stenåldersboplatser fram till 1800-talets torplämningar. Under 1500-talet byggdes fartyg inte bara inne i Uddevalla utan även av befolkningen bosatta runt fjorden. De sades vara lika goda skeppsbyggare som seglare, och som nämnts ovan var de djupt engagerade i trävaruseglationen. Enligt vad som är känt fanns det ingen regelrätt permanent varvsverksamhet utan fartygen byggdes på stränder där det ansågs vara lämpligt (Kristiansson 1951: 115). Spår från seglationen i Byfjorden står bland annat att finna i ortnamnen. Förleden *Ring-* förekommer i *Ringburen*, *Ringskär* och *Ringan* vilket kan förklaras med förtöjningsplatser med bergfasta ringar. Andra förekommande namn i Byfjorden med tydlig maritim koppling är *Skeppsholmen* och *Skutevik*. Den senare var stadens redd för större fartyg, medan Skutevik ligger vid Mollö utanför Sunningesund (Lindstam 1966, Palm 1978, Ortnamnen i Göteborgs och Bohus län 11,

Figur 38. Erik Dahlbergs kopparstick av Uddevalla från sent 1600-tal. Källa Dahlbergh 1935.

Figur 39. Segelfartyg längs stadens kajer. Bilden är tagen omkring år 1870. Fotograf okänd. Källa Bohusläns museum, UMFA 53263:6222.

Ortnamnen i Inlands Fräkne härad 1951). För övrigt kan man även notera en skriftlig uppgift från 1600-talet, där borgarna i Uddevalla benämner Kärreåns mynningsområde, strax väster om Kärreåns, som sitt *fria*

Figur 41. Vy från Bäveån. Bilden är tagen omkring år 1910. Fotograf Maria Lundbäck. Källa Bohusläns museum, UMFA 54477:0004.

ladested (Kristiansson 1951: 156). Med detta menas en lastageplats, en förtöjningsplats där fartyg kunde lasta och lossa sin last. Vad som menas med *fria* är däremot inte klarlagt men refererar möjligen till kamerala villkor.

Figur 40. Segelfartyg förtöjda i Bäveåns mynning. Bilden är tagen omkring år 1870. Fotograf okänd. Källa Bohusläns museum, UMFA 53263:6223.

Förlisningsuppgifter

I FMIS finns endast två förlisningsuppgifter inom Byfjorden, varav ingen avser fartyg som förlist för mer än hundra år sedan. (figur 42). Dessa är skeppet *Västkust* som förliste år 1945 vid Skeppsviken/Hästepallarna (Uddevalla 308) och fartyget *Blenda* (Forshälla 373) som gick ned år 1944 i anslutning till Stångens fyr i Sunningesund. För *Västkust* är uppgifterna knapphändiga. Känt är dock att fartyget var byggt i ek och furu. Om *Blenda* finns mer utförliga uppgifter nedan.

Det privata arkivet *Skandinaviskt vrakarkiv* har fem förlisningsuppgifter från Byfjorden, varav en (*Blenda*) även återfinns i FMIS. Uppgifterna framgår nedan. Av dessa är det endast *Bonita* och *Blenda* som har precisa positionsuppgifter. Endast en av förlisningsuppgifterna, *Speculation*, avser ett fartyg förlist för mer än hundra år sedan. Det är dock oklart om den verkligen förliste i Byfjorden.

Bonita Motorjakt (s) Uddevalla. Byggt i ek 1921.

Oregistrerad.

Sjönk efter kollision 0,3 nm öso om södra fyren i Sunningesund på resa mellan Hasselö och Uddevalla. Barlastad. Datum: 2 september 1922. Position cirka: 58 19 45 – 11 51 28 Djup: cirka 16 meter.

Blenda Motorjakt (s) Fiskebäckskil. Byggt 1908 i Svineviken på Orust av ek och furu. 18,8 Nrt, 27,9 Br.ton, 58 Dw. *Ideal* råoljemotor. Oregistrerad. Sprang läck och sjönk i farleden, cirka 100 meter NO om Stångens fyr i Sunningen på resa mellan Uddevalla och Örn lastad med 53 ton kol och koks. Besättningen på två man räddades av »Mariann« från Smögen. Datum: 5 januari 1944. Position cirka: 58 19 70 – 11 51 85 alt 58 19 05 – 11 49 18 Djup: cirka 25 meter.

Beltana Ex. trålare, troligen lustfartyg. Hemort: Mellerud. Byggt 1931 i Landskrona. 36 Br.ton. Ägare: Bo Kåhl. Sjönk troligen upplagd »i Uddevallatrakten« under åren 1978–80.

Hans Galeas (s) Byggt 1900 i Viken av ek och furu. 39 Nrt, 59 Br.ton. »Ligger som vrak vid Uddevalla». Sjönk 1946.

Speculation Galeas (?) Befälhavare: Swan. »Sjönk troligen nära Uddevalla» den 1 december 1809 las-

tad med livsmedel, textilier, arsenik, bly med mera (Sjönk troligen ute vid kusten).

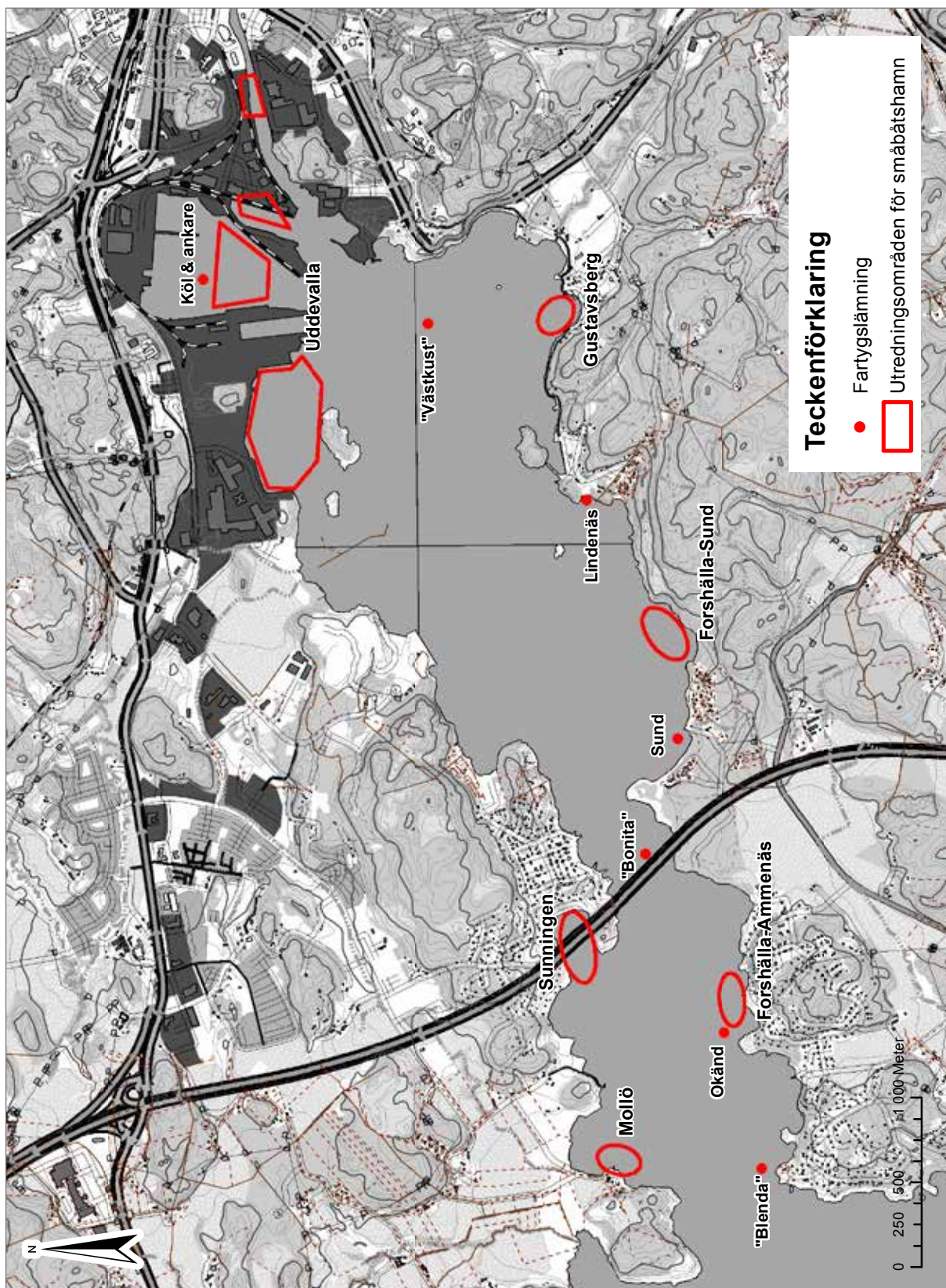
Fartygslämningar

I Sjöfartsverkets aktuella sjökort över Byfjorden finns två vrakmarkeringar (figur 42). Den ena ligger i direkt anslutning till område Forshälla–Ammenäs (Nordvik), medan den andra är vraket efter *Blenda*. *Blendas* position överensstämmer med uppgifterna i Skandinaviskt vrakarkiv, och anges ligga alldeles nordost om Stångens fyr. Förlisningsdatumet är enligt FMIS 31 december 1944, och enligt Skandinaviskt Vrakarkiv 5 januari 1944.

Ytterligare fartygslämningar har upptäckts i samband med marinarkeologiska utredningar genomförda av Bohusläns museum och andra. Några av dessa lämningar har kunnat avfärdas som recenta båtar (sent 1900-tal) medan andra än så länge bara är obesiktigade sonarindikationer (Severinson 1996, Ortman et al 2007). En konstaterad fartygslämning av trä är emellertid Uddevalla 309 som ligger vid badplatsen Lindesnäs, mellan Bälleviken och Gustavsberg. Enligt ortsbefolkningen har lämningen funnits sedan början av 1900-talet och syntes tydligt vid lågvatten så sent som i början av 1960-talet. Idag är den översedimenterad.

Tidigare marinarkeologiska undersökningar

Till dags datum har det genomförts tre marinarkeologiska insatser i Byfjorden–Bäveån. Inför byggandet av Uddevallabron utreddes under 1996 berörda vattenområden vid Sunningesund (Severinson 1996). Inga fynd av arkeologisk betydelse påträffades. Under 2006 genomförde Bohusläns museum en marinarkeologisk utredning inför sjöförläggning av en VA-ledning mellan Uddevalla och Ljungskile (Ortman et al. 2007). Inga fynd av arkeologisk betydelse påträffades. Under hösten/vintern 2012 genomförde Bohusläns museum en arkeologisk förundersökning i Bäveån, vilken rinner genom den äldre delen av Uddevalla och tillika fornlämning Uddevalla 191:1. Resultaten bestod i sporadiska utkastlager och några yngre pålanläggningar (Bergstrand, 2013).

Figur 42. Översiktskarta. Utredningsområden för småbåtshamnar och kända fartyglämningar. Skala 1:35 000.

Figur 43. Skutevik inom område Mollö. Foto Marie Jonsson, Bohusläns museum.

Områdesbeskrivningar och åtgärdsförslag Mollö

Område Mollö är beläget väster om Sunningen, i skydd av halvön Mollö (figur 43–44). Det större vattenområdet heter Stabukten medan en mindre vik benämns Skutevik. I anslutning till den senare finns gles bebyggelse och en mindre marina. Vattendjupet är som mest 18 meter enligt sjökortet. Landskapsutsnittet domineras av jordbruksmark, med undantag av Mollön som är en högre bergknalle med hållmark och barrträdsvegetation. Enligt historiska kartor fick Mollön fast landförbindelse, tack vare landhöjningen, under senare hälften av 1700-talet.

Inom område Mollö finns inga kända fasta fornlämningar. I anslutning till området finns en förhistorisk boplatz på själva Mollö (Herrestad 41:1) och på krönet av Korsåsen en förhistorisk grav i form av en solitär stensättning (Herrestad 42:1). På kartor från 1700-talet finns torp inlagda på själva Mollö. Namnet Skutevik är värt att notera eftersom det indikerar att det sannolikt

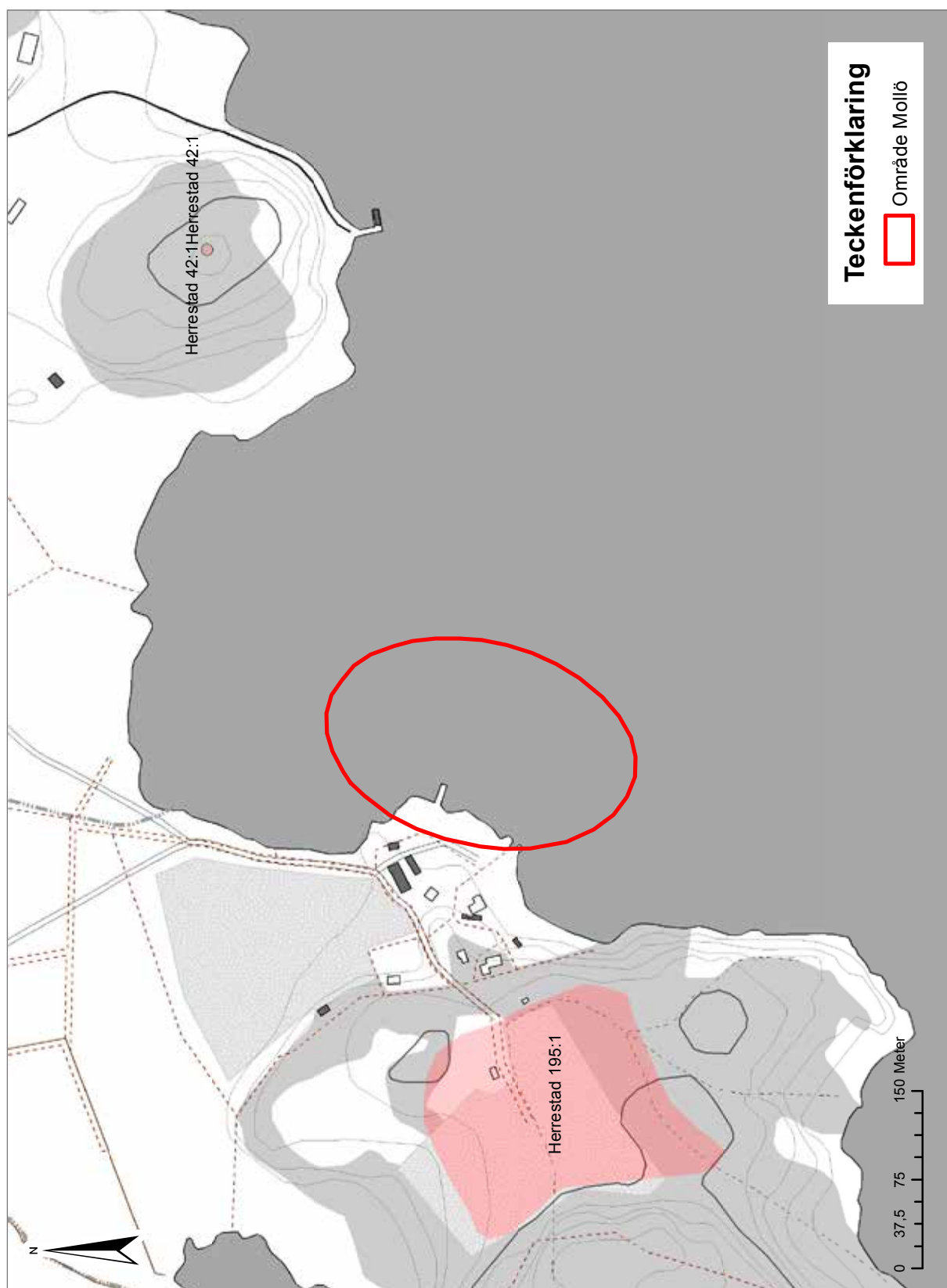
har varit ett hamnläge på platsen (Palm 1978: 217). Platsen ligger dessutom nära den smala farleden genom Sunningesund, vilket troligen kan sammankopplas med behovet av ett vindskyddat hamnläge.

Åtgärdsförslag

Bohusläns museum anser att en eventuell exploatering av område Mollö bör föregås av en särskild marinarknologisk utredning. Förekommande lämningstyper i hamnlägen är generellt utkastlager, fartygslämningar och bryggslämningar.

Sunningen

Område Sunningen är en grund skyddad vik under Uddevallabrons norra landfäste, i direkt anslutning till sammanhållen bebyggelse (fig ur 45–46). Vattenområdet benämns Kroken, och omgärdas i söder av Rödberget. Vattendjupet är ringa.

Figur 44. Område Mollö med anslutande kända kulturhistoriska lämningar. Skala 1:5 000.

Inom område Sunningen finns inga kända fasta fornlämningar. På båda sidor om viken finns fornlämningar. På norra sidan i högre terräng finns en förhistorisk boplatz (Herrestad 31:1, Herrestad 31:2–4, Herrestad 48:1). På sydsidan finns ett borttaget torp (Herrestad 30:1), en skålgrop (Herrestad 30:2) och en stensättning (Herrestad 29:1).

Eftersom Sunningesundet är det smalaste stället för att ta sig över Byfjorden har detta utnyttjats sedan lång tid tillbaka. På den södra sidan leder en halv väg fram till stället där sundet är som smalast och vid dess sidor ligger gravhögar och kokgropar (Claesson 1998, Hernek, & Lindholm, 1998). Namnet Ringen vid Källebergsbukten på Rödberget anger att det har funnits förtöjningsringar i berget (Palm, 1978, s. 274). I berget syns än idag borrarade hål för ringar, vissa med rester av järnförankringen kvar. Alldeles intill, i den lilla bukten finns en båtlänning för mindre båtar (figur 47).

Vid Carl von Linnés besök i Uddevalla år 1746 passerade han in genom Sunningesund. Han noterade

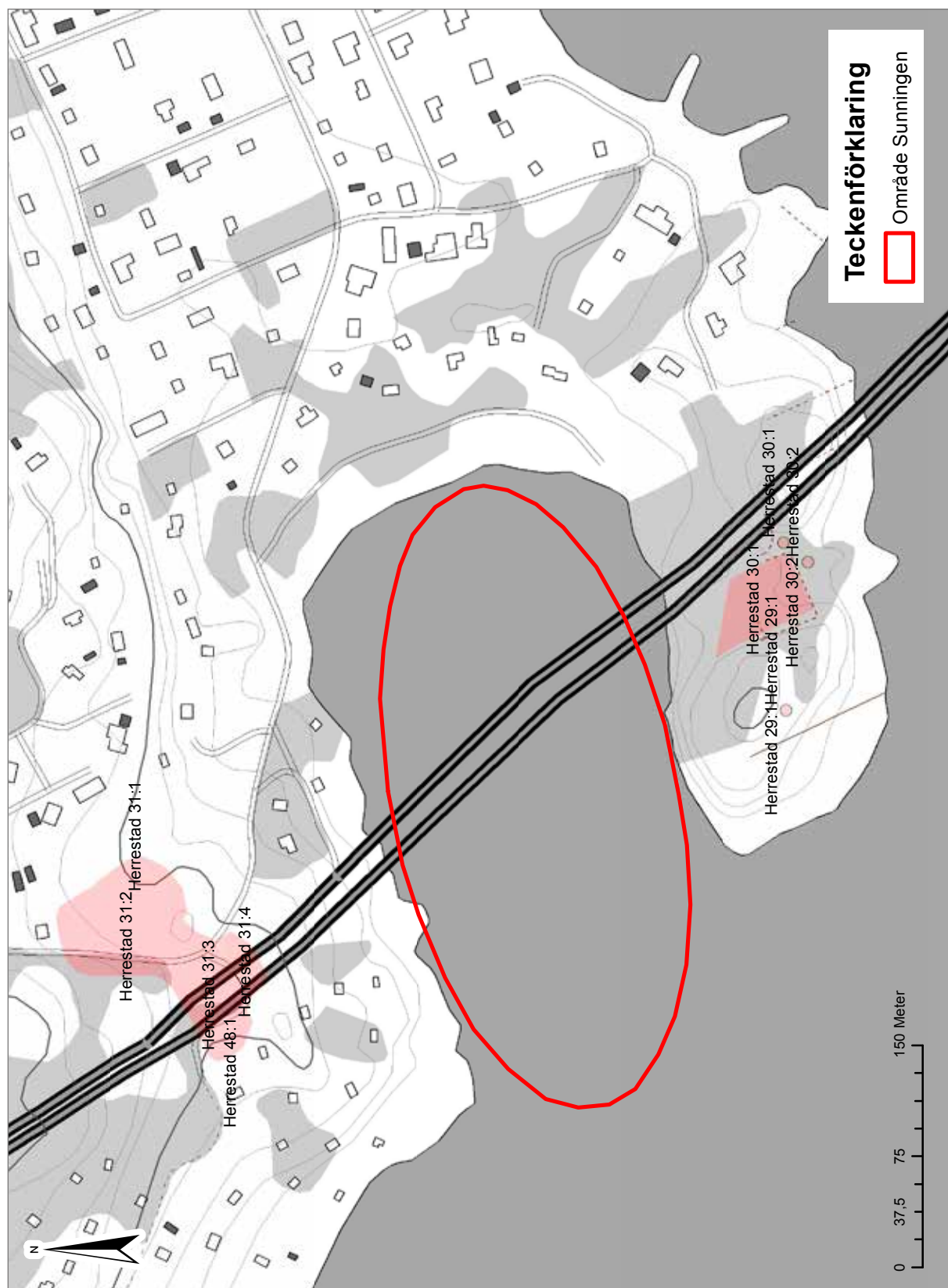
då att farleden inte var framkomlig för fartyg med större djupgående än 12 fot (cirka tre meter). År 1856 muddrades sundet ned till 20 fots djup, vilket vartefter utökades samt att sundet breddades i olika omgångar (Rehnberg 1986: 26 ff). Enligt en förlisningsuppgift ska motorjakten *Bonita* den andra september år 1922 ha sjunkit utanför Sunningens södra fyr efter en kollision (Skandinaviskt vrakarkiv). I samband med den marinarkeologiska inventeringen inför byggnationen av Uddevallabron 1996 påträffades en recent båtlänning inom den norra delen av sundet. Båten bedömdes vara av 1950-talsmodell och ha blivit vrak genom brand i början av 1980-talet (Severinson 1996).

Åtgärdsförslag

Bohusläns museum anser inte att det behövs några antikvariska insatser i området Sunningen.

Figur 45. Innanför Rödberget ligger viken Kroken, tillika område Sunningen. Foto Marie Jonsson, Bohusläns museum.

Figur 46. Område Sunningen med anslutande kända kulturhistoriska lämningar. Skala 1:4 000.

Figur 47. Båtlänning vid Ringen, där Sunningesundet är som smalast. Foto Marie Jonsson, Bohusläns museum.

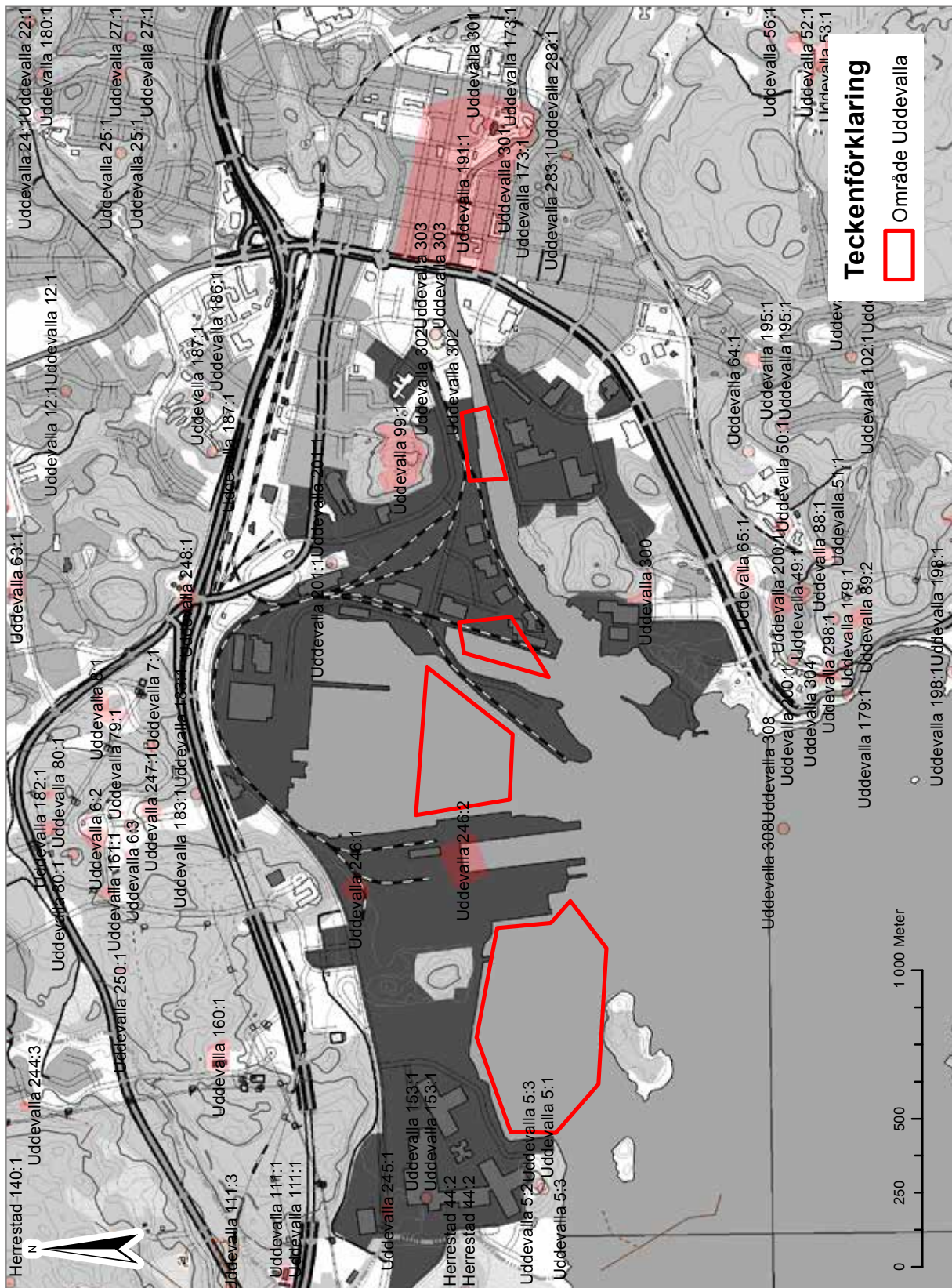
Uddevalla

Område Uddevalla består av fyra delområden (figur 48). Ett av dem ligger inom Bäveån i höjd med Skansberget, medan de tre övriga områdena är lokaliserade öster om Skeppsholmspiren, Kasebukten samt innanför Stora Kärra holme. Samtliga delområden har i varierande grad blivit hårt exploaterade i modern tid. Bäveåns nedre sträckning är reglerad och muddrad sedan 1800-talet. Skeppsholmspiren och Kasebukten utgör till största delen Uddevallas nyttohamn och tidigare varvsområde.

Inom de aktuella vattenområdena finns inga kända fasta fornlämningar. Fornlämningsbilden för närområdet upptas framför allt av förhistoriska gravar i krönläge, en militär fortifikation på Skansberget från tidigmodern tid samt den äldre delen av Uddevalla stad (Uddevalla 5:1, 5:2, 5:3, 153:1, 201:1, 99:1, 191:1). Kasebukten har enligt Lindstam tidigare hetat Oddevalls kile och han menar att efterleden kile har betydelsen »vik där det bedrivs köpenskap« (Lindstam 1966: 226). Kasen är ett av de tidigast belagda namnen i bygden och kan

enligt Lindstam ange en mindre bebyggelse (ibid.) eller enligt Kristiansson ett svedjebruk (Kristiansson 1951: 40). Nabben betyder udde och platsen tolkas ofta som det tidigaste Uddevalla, eller platsen för en återkommande marknad.

På Skansberget fanns tidigare en fornborg vars sten användes för att bygga upp skansen i historisk tid. Anläggningsarbetet påbörjades år 1612 och fästet kallades då för Svenske Skrem, vilket anspelar på syftet att skrämja svenska trupper. Efter stridigheter under andra halvan av 1600-talet rustades skansen upp i början av 1700-talet. Berget kallas även Galgberget i de äldsta kartorna med anledning av att stadens avrättningsplats låg här (Lindstam 1966: 299). Vid Bäveåns utflöde i Byfjorden finns *Skeppsviken* och *Skeppsholmen* varav den senare var stadens hamnläge för större fartyg åtminstone under perioden sent 1500-tal till och med 1700-talet (Lindstam 1966: 182). Holmen är idag utfyllt område i den moderna hamnen (Skeppsholmspiren). Utanför Kasenabben påträffades under tidigt 1900-tal

Figur 48. Område Uddevalla med anslutande kända fornlämningar och övriga lämningar. Skala 1:20 000.

flera gamla ankare och en köl (Hörman 1926:31). Uppgifterna är knapphändiga och understryker det dåliga kunskapsläget för hur den historiska sjöfarten disponerade farvattnen i anslutning till Uddevalla.

Åtgärdsförslag

Bohusläns museum anser att de fyra delområdena generellt är arkeologiskt intressanta. Eftersom områdena sannolikt i varierande grad är hårt påverkade av muddringar och utfyllnader skulle det behövs en mer detaljerad sammanställning för att bättre kunna bedöma den arkeologiska potentialen. Detta har dock bedömts ligga utanför föreliggande sammanställning.

Gustavsberg

Gustavsberg domineras av bebyggelsen från brunnsoch badortsepoken vars äldsta delar är från 1700-talet. I högre terräng finns förhistoriska gravmiljöer men för övrigt inga kända strandnära lämningar från historisk tid.

Tidigaste kända namnet på platsen är Årbol (Aarbolith) från år 1463, vilket betyder gården vid ån (Lindstam 1966: 192). Gården bytte namn och omnämns år 1672 för första gången som Baggetofta. Här har funnits saltverk, men platsen är ändå mest känd för att vara en hälsokälla och havsbad som började brukas under 1700-talets första hälft (ibid.: 153). Gustavsberg är av riksintresse för kulturmiljövården (O67).

Åtgärdsförslag

Bohusläns museum anser inte att det behövs några antikvariska insatser i området Gustavsberg.

Forshälla-Sund (Bollevik)

Område Forshälla-Sund ligger öster om den samlade bebyggelsen i Sund, inom vattenområdet Sundsbuken, eller mer specifikt Bollevik (figur 50). Vattendjupet på sjökortet är grundare än tio meter. Fornlämningsbilden domineras av förhistoriska boplatser och fossil åkermark i högre terräng (Forshälla 186:1, 369-370, 392, 393, 394). Från historisk period finns en torplämning (Forshälla 395).

I samband med landföring av en va-ledning vid Sunds Hall, väster om den större tilläggsbryggan, på-

träffades fartyglämningar. Lämningarna framkom i samband med schaktning för ledningen på grunt vatten. Vid museets besiktning kunde man konstatera att det rör sig om delar både från ett kravellbyggt fartyg i furu och en mindre klinkbyggd båt i ek. Även tegelsten påträffades. Vid efterundersökningen iaktogs endast löst liggande timmer varför man kan förmoda att det som återstår av fartyglämningarna sannolikt är över-sedimenterat.

Åtgärdsförslag

Bohusläns museum anser att en eventuell exploatering av område Forshälla-Sund bör föregås av en särskild marinarknologisk utredning. Åtgärden motiveras utifrån fynd av fartyglämningar i nära anslutande vattenområde. Det finns en sannolikhet för ytterligare fartyglämningar i Sundsbukten.

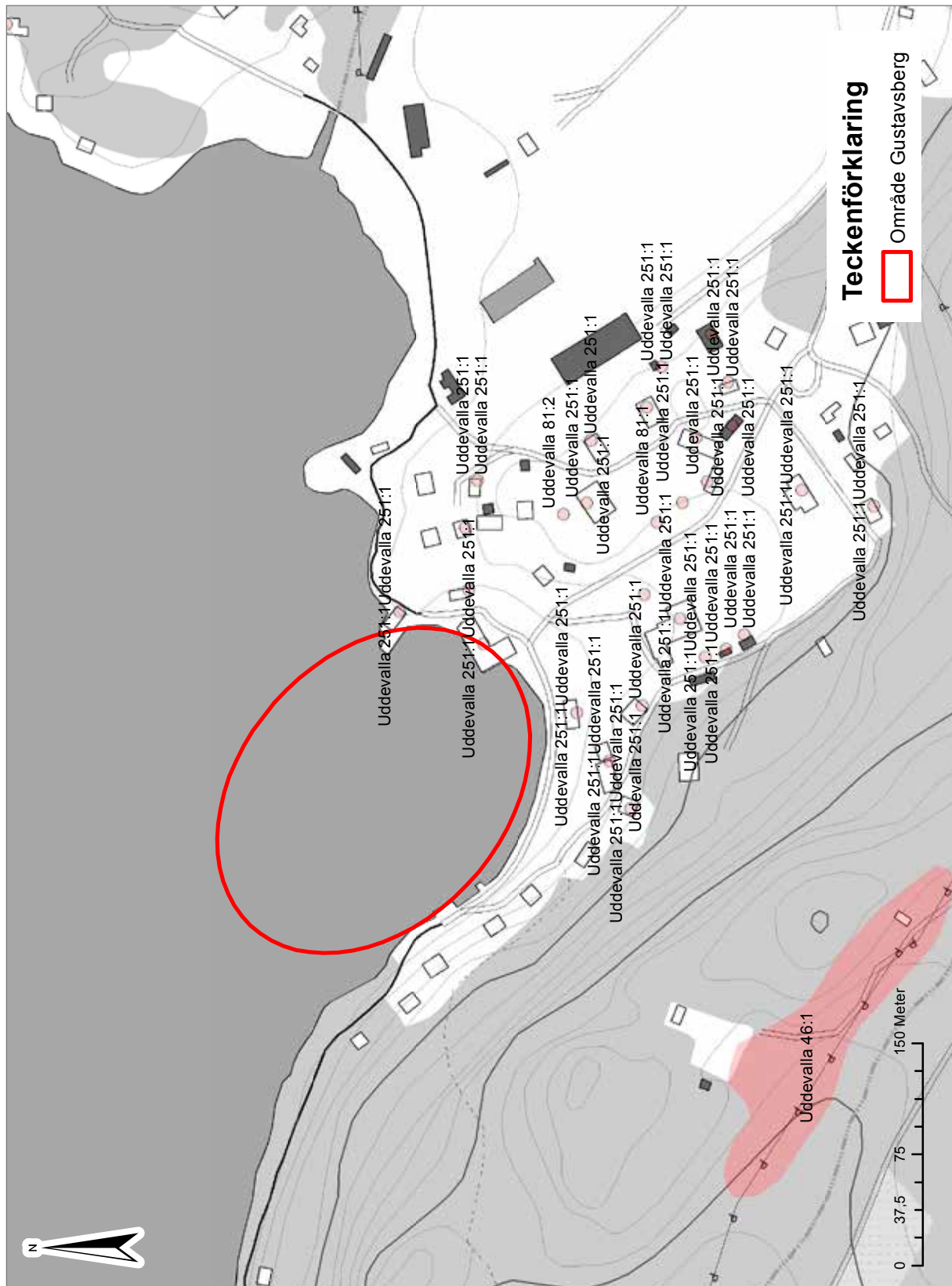
Forshälla-Ammenäs (Nordvik)

Område Forshälla-Ammenäs ligger vid Nordvik, öster om den mindre bergsformationen Fiskeberget (figur 51). Det aktuella vattenområdet upptas idag av en mindre marina. Vattendjupet på sjökortet är som mest cirka 18 meter. Fornlämningsbilden i närområdet består av tre förhistoriska boplatser som ligger i högre terräng (Forshälla 162:1, 185:1, 250:1). På en historisk karta från år 1822 finns ett båtsmanstorp med namnet Nolvik inritat vid Fiskeberget.

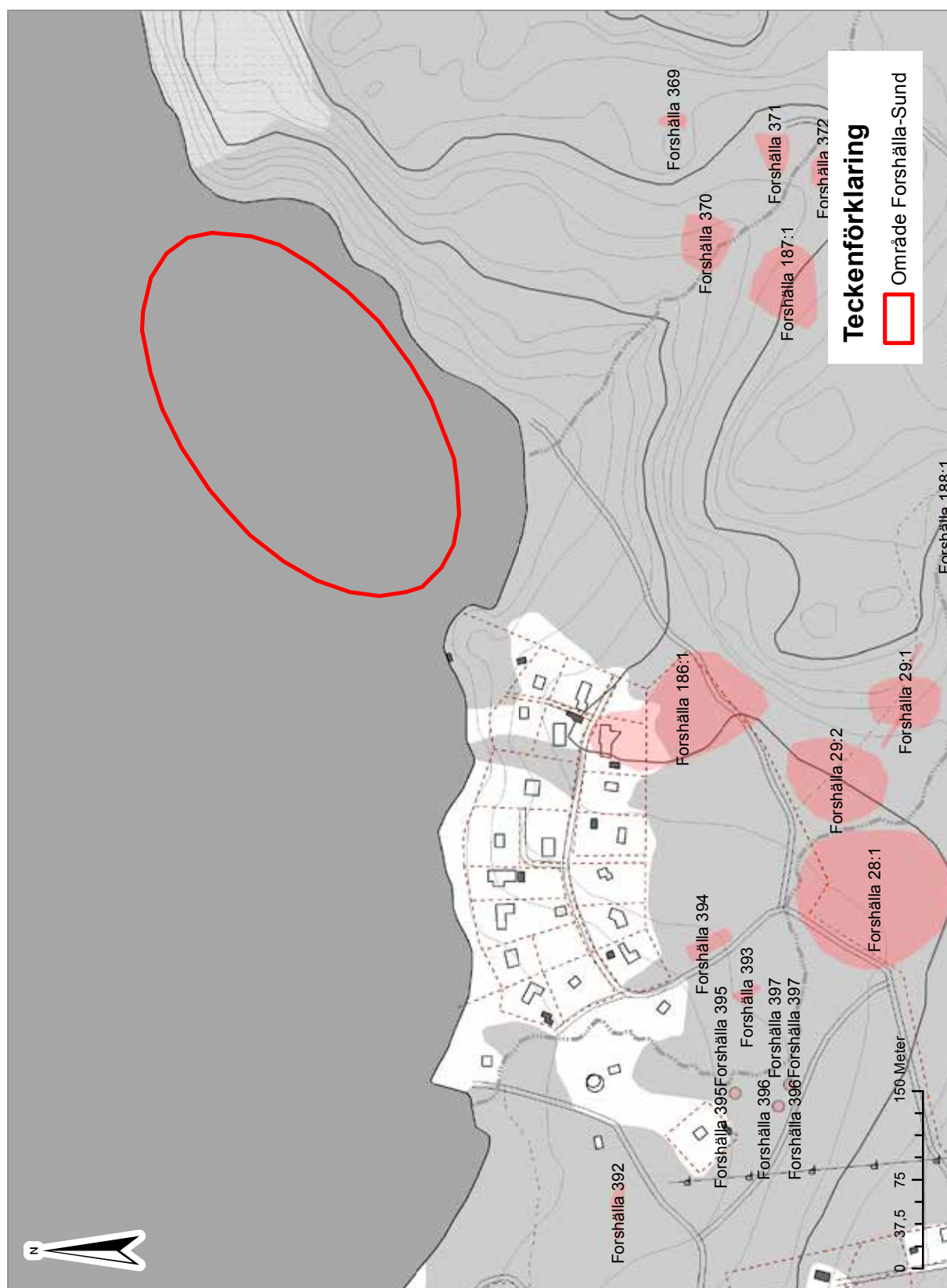
Inom eller i omedelbar anslutning till området finns en vrakmarkering på Sjöfartsverkets sjökort. Vattendjupet för vraket anges vara 11,2 meter vid medelvattenstånd. Fartyglämningen är inte känd av Bohusläns museum, varför lämningens antikvariska status är okänd.

Åtgärdsförslag

Bohusläns museum anser att en eventuell exploatering av område Forshälla-Ammenäs bör föregås av en särskild marinarknologisk utredning. Åtgärden motiveras utifrån den anslutande torpbebyggelsen som kan ha av-satt arkeologiska lämningar under vatten, samt fartyglämningen vars antikvariska status är okänd.

Figur 49. r. Skala 1:4 000.

Figur 50. Område Forshälla–Sund med anslutande kända kulturhistoriska lämningar. Skala 1:8 000.

Figur 51. Område Forshälla–Ammenäs med anslutande kända kulturhistoriska lämningar. Skala 1:5 000.

Litteratur

Tryckta källor

Bergstrand, T. 2013. *Tryckbankar i Bäveån. Marinarkeologisk förundersökning av RAÄ 191:1. Stadskärnan 1:261. Uddevalla socken, Uddevalla kommun.* Bohusläns museum. Rapport 2013:16. Uddevalla.

Brycker, A. 1978. Om tillkomsten av staden Uddevalla samt brottstycken av dess historia före slutet av 1500-talet. Studie 1965–70. I: *Bohusläns hembygdsförbunds årskrift* (19). Uddevalla.

Cirkarlsson, P., Hernek, R., & Lindholm, K. 1998. *Gravar och kokgröpar vid Sunningesund: arkeologiska undersökningar för motorvägen Lerbo-Torp, del 2.: Avd. för arkeologiska undersökningar Riksantikvarieämbetet. Kungälv.*

Dahlbergh, E. 1935 (faksimil). *Suecia antiqua & hodierna. Sverige i forntid och nutid.* Stockholm.

Falkenström, P. 2007a. *Strandhugg i Sunningeberg. Fångstplatser i höjd med Uddevallabron. Herrestad 370 och 371, Källdal 1:4 m.fl., Herrestad socken, Uddevalla kommun.* Bohusläns museum rapport 2007:63. Uddevalla.

Falkenström, P. 2007b. *Besök i Sundskogen. Mesolitiska boplatser vid Byfforden. Arkeologisk förundersökning Forshälla 187 samt 369–372, Forshälla-Sund 1:8, Forshälla socken, Uddevalla kommun.* Bohusläns museum 2007:30. Uddevalla.

Fransson, F. 1993. *En minneskrift om Sjöfartsmonumentet i Uddevalla.* Uddevalla.

Fornlämningsmiljöer i Göteborgs och Bohuslän. 1984. Rapport nr 10. Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohuslän.

Hasselmo, M. 1980. *Uddevalla. Medetidsstaden 23.* Riksantikvarieämbetet och Statens historiska museer. Stockholm.

Hernek, R. 2006. *Sunningeberg och Sundskogen – planerad bostadsbebyggelse på ömse sidor Byfforden. Arkeologiska utredningar, Herrestad socken, Herrestad 25:8, Källdal 4:1 m.fl., Forshälla socken, Forshälla-Sund 1:8, Uddevalla kom-*

mun. Bohusläns museum rapport 2006:16. Uddevalla.

Hernek, R. 2010. *Kring Torp och Grytingen. Arkeologisk utredning, Herrestad-Torp 1:3 m.fl., Herrestads socken, Uddevalla kommun.* Bohusläns museum rapport 2010:9. Uddevalla.

Holmberg, Å. 1963. *Bohusläns historia.* E. Lönnroth (red). Göteborg.

Hörman, E. 1926. Uddevallas uppkomst, första läge och flyttning. *Göteborgs och Bohusläns museums fornminnesförenings tidskrift.*

Karlsson, G. 1968. *Glimtar ur Uddevalla stads historia.* Uddevalla.

Karlsson-Lönn, M., & Lindman, G. 1993. *Arkeologiska förundersökningar för motorväg E6, Bohuslän, Forshälla-Torp: Stinneröd-Timmerås, Herrestad-Grytingen.* UV Väst rapport 1993. Kungälv.

Kristiansson, S. 1951. *Uddevalla stads historia. 1, Fram till år 1700.* Uddevalla.

Kulturmiljövårdsprogram för Uddevalla kommun. 2002. Kultur och bibliotek, Uddevalla kommun. Mediaprint. Uddevalla.

Lindman, G. 1998. *Stora Sund. Arkeologisk undersökning av en bohuslänsk by. Arkeologiska undersökningar för motorvägen Lerbo-Torp. Del 5.* Riksantikvarieämbetet och Bohusläns museum. Riksantikvarieämbetet UV Väst Rapport 1998:2. Kungälv.

Lindman, G & Ortman, O. 1997. *Hus och odlingspår från forntiden i Herrestad. Arkeologiska undersökningar för motorvägen Lerbo-Torp. Del 1.* Riksantikvarieämbetet och Bohusläns museum. UV Väst rapport 1997:10. Kungälv.

Lindstam, C. S. 1966. *Ortnamnen i Göteborgs och Bohuslän. 12, Ortnamnen i Lane härad, 1, Bäve och Lane-Ryrs socknar samt Uddevalla stad.* Dialekt- och ortnamnsarkivet. Göteborg.

Ljunggren, E.G. 1991 (faksimil). *Karta öfver staden Uddevalla med dertill lydande egor*. Svenska turistföreningen. Stockholm.

Lundin, I. 2003. *Arkeologisk förundersökning, Rävadal 1:1, Raä 232, Herrestad socken, Uddevalla kommun*. Bohusläns museum rapport 2003:25. Uddevalla.

Nilsson, L. H. 1973. Sandens eller Saltkällans marknad. *Bohusläns hembygdsförbunds årsskrift*.

Nyqvist, R. 1997. *Arkeologisk förundersökning inför anläggande av ny cykelbana E6:an Torp-krysset. Herrestad socken, Uddevalla kommun*. Bohusläns museum rapport 1997:24. Uddevalla.

Olsson, R. 1991. *Arkeologisk utredning, Misteröd 1:19 och 1:18, Herrestad socken, Uddevalla*. Bohusläns museum rapport 1991:6. Uddevalla.

Ortman, O. 1997a. *Arkeologisk förundersökning, Misteröd 1:19 och 1:18, Herrestad socken, Uddevalla kommun*. Bohusläns museum rapport 1997:30. Uddevalla.

Ortman, O. 1997b. *Arkeologisk utredning, Väg 142, Herrestad socken, Uddevalla kommun*. Bohusläns museum rapport 1997:28. Uddevalla.

Ortman, O. 1998. *Arkeologisk förundersökning. Del av Raä 202, Herrestad 25:1, Herrestad socken, Uddevalla kommun*. Bohusläns museum rapport 1998:26. Uddevalla.

Ortman, O., Bergstrand, T., & Falkenström, P. 2007. *VA-ledning mellan Uddevalla och Ljungskile, Arkeologisk utredning. Forshälla, Ljung, Resteröd och Uddevalla-Bäve socknar*. Bohusläns museum Rapport 2007:31. Uddevalla

Ortnamnen i Göteborgs och Bohus län. II, *Ortnamnen i Inlands Fräkne härad*. 1951. Dialekt- och ortnamnsarkivet. Göteborg.

Ottander, J. & Ortman, O. 1998. *Mellan åker och havsbotten – ett områdes markanvändning under 5000 år. Arkeologiska undersökningar för motorvägen Lerbo-Torp. Del. 4. Riksantikvarieämbetet och Bohusläns museum*. Riksantikvarieämbetet uv Väst rapport 1998:5. Kungsbacka.

Palm, D. 1978. *Ortnamnen i Göteborgs och Bohus län*. 12, *Ortnamnen i Lane härad*, 2, Bokenäs, Dragsmarks, Herrestads, Högås samt Skredsviks socknar. Dialekt- och ortnamnsarkivet. Göteborg.

Rehnberg, H. 1986. *Uddevalla: staden vid Byfforden : jubileumsskrift vid Uddevalla sparbanks 150-års jubileum*. Uddevalla.

Rolöf, M. 2012. *Schaktövervakning i Gräskärr. Arkeologisk förundersökning i form av schaktövervakning, Uddevalla 276:1, Gräskärr 1:1, Uddevalla socken och kommun*. Bohusläns museum rapport 2012:32. Uddevalla.

Severinson, J. 1996. *Marinarkeologisk bottenundersökning, Sunningsund. Forshälla och Herrestads socken, Uddevalla kommun*. Rapport 1996: 18. Bohusläns museum & Marinarkeologiska sällskapet Göteborg. Uddevalla.

Streiffert, J. 2012. *Forshälla 370 – en lihultboplats i Sundskogen. Forshälls sund 1:8. Forshälla socken, Bohuslän*. Riksantikvarieämbetet uv rapport 2012:38. Mölndal.

Svedberg, V. 2005. *Arkeologiska undersökningar i Uddevalla stad. Arkeologiska undersökningar under åren 1987–1992 utefter Kungsgatan i Uddevalla, Kvarteren Aminoff, Hegardt och Åberg m.fl., Raä 191, Uddevalla stad, Bohuslän*. uv Väst rapport 2005:11. Kungsbacka.

Ytterberg, N & Hernek, R. 2012. *Nordlänken. Arkeologi inför omläggning av väg 447/vägi61/väg E6. Herrestad 176:1 m.fl., Hedkärr 1:5 m.fl. Herrestad socken, Uddevalla kommun*. Bohusläns museum rapport 2012:30. Uddevalla.

Ödman, J. 1983 (faksimil). *Chorographia Bahusiensis Thet är Bahus-Läns Beskrifning*. C. Zachariasson (red). Uddevalla.

Otryckta källor

Johansson, L. G. 1983. *Undersökning inom område för planerad vattenreservoar. Fornlämning 19, Herrestad socken, Uddevalla kommun.* uv Väst Kungsbacka.

Arkivrapport.

Nordqvist, B. 1986. *Arkeologisk förundersökning vid Björbäck–Gråkärrs industriområdet, Uddevalla socken.* Riksantikvarieämbetet uv Väst. Kungsbacka. Bohusläns museums arkiv.

Sjögren, K-G. 1989. *Förundersökning av fyra stenålderslokaler i Misterödsdalen, Herrestad socken, Uddevalla kommun.* Arkivrapport. Bohusläns museums arkiv

Särlvik, I. 1970. *Herrestad 284.* Anteckningar. Bohusläns museum arkiv.

Åkerström, B. 1973. *Undersökning av del av fornlämning 14 samt 15:2 å Herrestad 26:1, Herrestad socken, Bohuslän.* Arkivrapport. Bohusläns museums arkiv.

Arkiv

Skandinaviskt vrakarkiv. Registerutdrag som omfattar vattenområde Byfjorden. Björn Åkerlund (red).

FMIS. Hämtat från Riksantikvarieämbetet – Fornsök: <http://www.raa.se/hitta-information/fornsok-fmis/> den 6 mars 2013./Samt mars–maj 2013.

Bohusläns museums antikvariska – topografiska arkiv.

Webbpublikation

Uddevalla.se. (den 21 februari 2011). Hämtat från Uddevalla Natur- och kulturguide: <http://www.uddevalla.se/kulturfritidnatur/naturfiskefriluftsliv/naturochkulturguide/omraden/centralauddevalla/uddevallaplatser/skansberget.4.706dd61a0ebd5abe9480004413.html> den 5 mars 2013

SHM. (2011). Historiska museet. Hämtat från Sök i samlingarna: <http://kulturarvsdata.se/shm/object/415991> den 12 04 2012

Selin Waldén, E. (den 18 juni 2012). Riksantikvarieämbetet. Hämtat från riksintressen-beskrivningar: <http://www.raa.se/kulturarvet/samhallsplanering/riksintressen/riksintressen-beskrivningar/> den 4 mars 2013

Tekniska och administrativa uppgifter

Västarvet dnr:	VA 853-2012
Västarvet pnr:	VA-III83
Län:	Västra Götalands län
Kommun:	Uddevalla
Socken:	Herrestad, Uddevalla, Forshälla
Fastighet:	—
Uppdragsgivare:	Uddevalla Kommun
Ansvarig institution:	Västarvet/Bohusläns museum
Projektansvarig:	Agneta Gustafsson
Projektdeltagare:	Thomas Bergstrand, Marie Jonsson

